

SBORNÍK
STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU
FRÝDEK-MÍSTEK

10

2009

ISBN 978-80-86388-61-8
ISSN 1214-6951

OBSAH

<i>Tomáš Adamec</i> Krátké zamyšlení nad deseti čísly sborníku	5
<i>Tomáš Adamec:</i> Státní okresní archiv Frýdek-Místek v roce 2008	7
<i>Radim Jež - David Pindur:</i> „...oznámili sú, jakž Bartka Šestáka zabili...“ K dějinám městského trestního práva na Těšínsku v raném novověku	9
<i>Jan Al Saheb:</i> Ostravský děkanát v rámci potridentské rekatolizace (1563–1619)	35
<i>Radek Lipovski:</i> Jak se oblékali Místečané a Místečanky ve 20. letech 19. století	60
<i>Eva Vojkovská:</i> Ustavení frýdeckého okresního soudu a pokus o vystavění věznice ve Frýdku v polovině 19. století	84
<i>Petra Sysalová:</i> Hospodářský a sociální význam železáren ve Frýdlantu nad Ostravicí	98
<i>Petr Juřák:</i> Sportovní a tělovýchovné spolky v Brušperku do poloviny 20. století	111
<i>Tomáš Adamec:</i> Postavení pomníku padlým ve Frýdku	129

<i>Lenka Vašutová:</i> Obrana národa ve Frýdlantě nad Ostravicí	136
<i>Arkadiusz Markowski:</i> Územní spor o hornické sídliště mezi Šenovem a Šumbarkem	156
<i>Josef Bartoň:</i> Petr Bezruč a jeho mohyla před Těšínem	163
Zprávy o literatuře	169
Přehled dosud vydaných Sborníků SOkA Frýdek-Místek	175

KRÁTKÉ ZAMYŠLENÍ NAD DESETI ČÍSLY SBORNÍKU

Tomáš Adamec

Mám před sebou na stole deset čísel Sborníku (to poslední ještě nesvázané) a zvolna v nich listuji. Je to jako přehrabovat se ve starých fotografiích, i při nich člověk vzpomíná a defilují před ním momenty radostné i ty druhé. Na počátku byl možná trochu opovážlivý požadavek mít vlastní sborník, tak jako jej mají v jiných regionech. Zdálo se, že prostor tu je, byl tu sice časopis Těšínsko, ale ten zasahoval do našeho okresu jen zčásti. Vlastně celá oblast Místecka, v tom i město Frýdek-Místek, čekala na své periodikum. Nicméně byl to nepochybně risk, který jsem si možná ani plně neuvědomoval, když jsem přicházel za tehdejší ředitelkou archivu PhDr. Alenou Matějovou s nápadem, že bychom se do toho pustili.

Co kdyby se ale sborník „neujal“? Co kdyby skončil prvním číslem? Svět by se samozřejmě nezbořil, ale zůstala by určitá pachut' nenaplněných ambicí a přecenění vlastních sil. Vždyť jsme neměli ani přesnou koncepci, jak by měl sborník vypadat, jaké by měl mít rubriky, jisté bylo jen to, že bude vycházet jednou ročně a články budou dodávat hlavně archiváři, ke kterým se snad přidají badatelé.

Paní ředitelka Matějová souhlasila a jak to zatím vypadá, udělala dobře. Sborník SOKA Frýdek-Místek se dnes ohlašuje už svým desátým číslem a i kdyby to bylo číslo poslední (jakože snad ne!), už teď je jasné, že v historii nebude zapsán jako zanedbatelná epizoda. Oproti prvním číslům bohužel vyklidili pozice mezi přispivateli archiváři, což je nutno brát jako skutečnost nepřijemnou. Zato ale přibyli badatelé, mezi nimi hlavně vysokoškolští studenti. Náš sborník se tak v několika případech stal jejich startovní pozicí, periodikem, v němž poprvé publikovali své práce. A musím říci, že mě to těší, možná, že právě toto by mohla být ta pravá role našeho sborníku do budoucna. Nebo jedna z jeho rolí.

V dosavadních deseti číslech publikovalo celkem 33 autorů 103 článků, za takovou bilanci se rozhodně nemusíme stydět. Část

autorů se našeho projektu zúčastnila jen jednou dvakrát, část píše pravidelně. Obojí je dobře. Na jedné straně je existence určité kmenové autorské skupiny, která stabilně zásobuje sborník příspěvky a považuje to takřka za svoji povinnost či srdeční záležitost, zárukou kontinuity a budoucnosti periodika, na druhé straně autoři, kteří se přidávají příležitostně, sborník okysličují, přinášejí nové podněty, nová témata, nedovolují sborníku zakrhnout a změnit se ve svázanou hromádku papírů, které popsalá úzká skupina lidí jen sama pro sebe.

Kdo náš sborník sleduje pravidelně, zjistil dávno, že jeho koncepce, o níž jsem na začátku netakticky přiznal, že před prvním číslem byla vlastně víceméně na vodě, se během let pomalu vyvíjela, stejně jako se měnil i jeho rozsah. V několika posledních číslech se podoba sborníku ustálila. Začínáme zprávou o činnosti archivu v uplynulém roce, následuje zhruba deset článků a zprávy o historické regionální literatuře z poslední doby, nejlépe za poslední rok. Rozsah sborníku se pohybuje okolo 180 stran. Tento stav se jeví jako optimální a máme-li ještě co zlepšovat, je to právě poslední část – zprávy o literatuře, těm bude nutno věnovat více pozornosti. Je ovšem pochopitelné, že reagovat můžeme pouze na to, co vyjde a co se nám dostane pod ruku.

Chtěl bych na závěr tohoto stručného zamyšlení, které se zároveň ukázalo být krátkou sumarizací, hlasitě poděkovat všem, kdo se až dosud s větší či menší vervou podíleli na podle mne úspěšném prvním desetiletí Sborníku Státního okresního archivu Frýdek-Místek a nám všem popřát další úspěšné dekády.

STÁTNI OKRESNÍ ARCHIV FRÝDEK-MÍSTEK V ROCE 2008

Tomáš Adamec

Psaní takovýchto shrnutí je záležitost velmi nevděčná a já se vždycky, když na ně dojde řada, divím, jak mě mohlo napadnout, že to budu každý rok psát. Jak mám neustále vymýšlet nová originální slovní spojení pro tutéž činnost, aby to pokaždé vypadalo jinak?

Po celý rok byla ve vstupních prostorách archivu nainstalována výstava fotografií našeho spolupracovníka Milana Klegy Zapomenutý Frýdek a Místek.

Do archivu přišlo 17 exkurzí žáků zdejších základních škol a studentů středních škol v celkovém počtu asi 430 osob.

Na praxi bylo v našem archivu 5 vysokoškolských studentů historie nebo archivnictví a 4 středoškolští studenti. Vysokoškolské studenty (4 byli z Ostravské univerzity a jedna z Masarykovy univerzity v Brně) tradičně pověřujeme pořádáním malých archivních fondů, aby si přičichli k řemeslu a archivu pomohli navýšit vykazované metry. Středoškolské studenty pověřujeme pomocnými manipulačními pracemi, případně nám pomáhají s digitalizací archiválií.

V letních měsících jsme ještě navíc přijali jednu brigádnici, která nám pomohla zdigitalizovat velké množství obecních kronik.

Z fondů s plánovaným dokončením v roce 2008 nebyl inventarizován jeden, Městský národní výbor Jablunkov. Oproti původnímu plánu byly navíc zinventarizovány fondy Archiv obce Nižní Lhoty a Okresní osvětový sbor Místek. Ke konci roku 2008 bylo vykázáno 12 nově inventarizovaných fondů o celkovém rozsahu 30,45 bm.

Archiv navštívilo 158 badatelů (z toho 3 cizinci), kteří u nás vykonali celkem 452 badatelských návštěv. Do tohoto součtu nejsou započítáváni ti návštěvníci archivu, kteří k nám přišli jen pro nějakou informaci nebo potvrzení. Nejčastěji se jedná o potvrzení o návštěvě školy pro účely výpočtu důchodu. Z badatelů byli opět nejpilnější vysokoškolští studenti.

Do archivu přibylo v roce 2008 celkem 11,7 bm archiválií, takže v našich depozitářích je nyní uloženo 3976 bm archivních dokumentů, a to v 1553 fondech.

Kontrola fyzického stavu archiválií je prováděna průběžně 1x měsíčně. Plísň se už, musíme zaklepat, nevyskytují. Nacházeli jsme je většinou ve fondech farních úřadů a ty už jsou uspořádané.

Trvalým problémem naší budovy jsou zejména praskliny ve stěnách a odloupávající se obklady uvnitř budovy a praskající a odlepující se dlažba v podloubí před budovou. Dlažbu v podloubí průběžně reklamujeme, ale opravenou dlažbu je třeba zase po několika měsících opravit. Nejsme stavební odborníci, a tak nedokážeme posoudit, zda je chyba na straně firmy, zda je to nevhodně zvoleným materiálem, zda je to způsobeno nevhodným stavebním místem a nadměrným zatížením, nebo za to může něco úplně jiného.

Do třetice potíž s obklady. Celá hlavní budova archivu je obložena keramickými obklady, které bohužel v případě jejich poškození či zničení nemáme čím nahradit, protože už se nevyrábějí. Na jihovýchodní straně už máme několik obkladů poničených vandaly (jsou proraženy patrně vrženým kamenem).

V měsících únoru a březnu došlo v archivní budově k posílení statiky stropů (podlah). Bylo totiž zjištěno, že ze statického hlediska byl projekt archivní budovy poněkud podceněn, navíc byly od doby výstavby archivu normy ještě zpřísněny. Jednalo se o poměrně náročnou operaci, protože hlavní práce se konaly v depozitářích. Naštěstí se podařilo uložené archiválie uchránit od jakéhokoliv poškození a takřka stoprocentně i od zaprášení.

„...OZNÁMILI SÚ, JAKŽ BARTKA ŠESTÁKA ZABILI...“

K DĚJINÁM MĚSTSKÉHO TRESTNÍHO PRÁVA NA TĚŠÍNSKU V RANÉM NOVOVĚKU

Radim Jež – David Pindur

Stav poznání dějin a fungování městského trestního práva na Těšínsku v období raného novověku je zcela minimální a při srovnání s ostatními zeměmi Koruny české téměř tristní.¹ Hlavním důvodem, který limituje možnosti studia této problematiky, je dochování nedostatečného množství pramenů městské proveniencie – zejména tzv. smolných knih. Trestněprávní záležitosti se v městských písemnostech z Těšínského knížectví začínají častěji vyskytovat až na sklonku 17. století.

Oproti studiu městského práva na Těšínsku byla soustavnější pozornost věnována celozemským kodifikačním aktivitám knížete Václava III. Adama (*1524-†1579) na počátku 70. let 16. století²

¹ Přehled literatury uveden v FRANCEK, Jindřich: *Výběrový soupis vydaných pramenů a literatury k dějinám hrdelního soudnictví v českých zemích*. In: Francek, J.–Šimek, T. (edd.): *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury*. Praha 1995, s. 133–179. Zahraniční příspěvky k problematice shrnuty v PÁNEK, Jaroslav: *Dějiny kriminality a hrdelního soudnictví v evropském kontextu. (Středověk a raný novověk)*. In: Tamtéž, s. 3–14.

² Srov. KAPRAS, Jan: *Zemská zřízení opolsko-ratibořské a těšínské*. Sborník věd právních a státních 22, 1922, s. 243–265; TÝŽ: *Privilegia těšínská z roku 1498 a 1572*. Věstník Matice Opavské 20, 1912, s. 20–33; TÝŽ: *Právo hornoslezské*. Lwów 1925; ŠEFCÍK, Erich: *Zemské zřízení těšínské z roku 1573 a jeho další vývoj za vlády posledních Piastovců*. Studie o Těšínsku 3, 1974, s. 255–324; TÝŽ: *Právní řád Knížectví těšínského z roku 1573*. Těšínsko 18, 1975, č. 1, s. 27–29; TÝŽ: *Čtyři sta let od sestavení těšínského zemského zákoníku*. Těšínsko 33, 1990, č. 4, s. 18–22; TÝŽ: *Walka o cieszyńską ordynację ziemską z 1573 r.* Pamiętnik Cieszyński 6, 1993, s. 49–60; TÝŽ (ed.): *Zemské zřízení Těšínského knížectví z konce 16. století. Edice*. Studie o Těšínsku 17. Český Těšín 2001, zejména s. 6–7; PTAČ, Marian J.: *Kilka uwag*

a následným, téměř dvacet let trvajícím sporům o jejich uznání mezi těšínskými stavy a vdovou po knížeti Sidonií Kateřinou (*kol. 1550-†1594).³ První informace o městských právech pocházejí ze 20. let 13. století, od kdy se představitelé rezidenčního města těšínských Piastovců odvolávali ve sporných záležitostech na městskou radu v dolnoslezském Lvovku (p. Lwówek Śląski, n. Löwenberg), která užívala jisté modifikace magdeburského práva.⁴ Tuto formu městského zřízení užívali v Těšíně až do r. 1374. Poté se v právních záležitostech obraceli jako většina slezských, ale například i některých moravských⁵ měst přímo do Vratislavi, jejíž městská rada činila své nálezy také podle tzv. „Saského zrcadla“ (Speculum Saxonum, Ius municipale Magdeburgense).⁶ Ve druhé polovině 14. století se Těšín stal

o ordynacji ziemskiej Księstwa Cieszyńskiego. Sobótka 17, 1987, s. 477–483.

³ Nejnověji s odkazy na četnou literaturu a prameny viz JEŽ, Radim (ed.): *Prameny ke sporům o těšínské zemské zřízení z poslední třetiny 16. století*. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy 20, 2008, s. 268–304.

⁴ PANIC, Idzi: *Uwagi na temat czasu lokacji oraz uzyskania pełni praw samorządowych Cieszyna w średniowieczu*. In: Týž (ed.): *Samorządowość i elity władzy w Cieszynie na przestrzeni dziejów*. Cieszyn 2002, s. 57–71, zde s. 62.

⁵ V právních záležitostech měla významné vztahy s hlavním slezským městem Olomouc, kde od r. 1352 platily zásady převzaté od vratislavské městské rady. Srov. studii SOBOTKOVÁ, Marie: *Ze vztahů mezi městy Vratislavi a Olomoucí (I. do roku 1650)*. In: Malicki, J. – Tarajło-Lipowska, Z. (edd.): *Wrocław w Czechach. Czesi we Wrocławiu*. Literatura – jazyk – kultura. Wrocław 2003, s. 290–297, zde zejména s. 292–293.

⁶ PRASEK, Vincenc: *Organisace práv magdeburských na sev. Moravě a v Rak. Slezsku*. Olomouc 1900, na s. 281 uvádí jako datum přijetí magdeburského práva r. 1364; PANIC, Idzi: *Księstwo cieszyńskie w średniowieczu. Studia z dziejów politycznych i społecznych*. Cieszyn 1988, s. 77; PTAK, Marian J.: *Ustrój polityczny i prawo Księstwa Cieszyńskiego*. In: Lityński, A. – Mikołajczyk, M. (edd.): *Przez tysiąclecia. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa, Ustroń 17-20 września 2000*. T. 1. Katowice 2001, s. 100; TÝŽ: *Polozenie prawno-polityczne miast śląskich w czasach nowożytnych*.

hlavní odvolací stolicí pro všechna města zdejšího knížectví a jeho výrazné postavení podtrhává i skutečnost, že místní městské právní zvyklosti se ujaly i v hornouherské Žilině, a na jejich základech vznikl o několik málo let později samostatný právní kodex – tzv. „kniha žilinská“.⁷ Záhy po přechodu těšínské městské rady na vratislavskou modifikaci magdeburského městského práva došlo ke změně a k jeho přijetí i v ostatních městech (Bílsku, Fryštátě, Frýdku) a posléze městečkách (Strumeni, Jablunkově) Těšínského knížectví, které se jurisdikčně na několik desetiletí staly v trestněprávních záležitostech zcela podřízenými piastovské sídelní rezidenci,⁸ navíc až do 18. století nedisponovaly ani osobou kata, jenž k exekucím do jednotlivých měst knížectví přijížděl na pozvání purkmistra, rychtáře (fojta) a radních,⁹ jak o tom ještě dále uslyšíme v případě Frýdku.

Jak přesně vypadalo toto právní zřízení v praxi pro starší období není zcela jasné, neboť zápisy z městských kanceláří se dochovaly až od první poloviny 16. století.¹⁰ Důležité informace o právních

Wybrane zagadnienia. In: Panic, I. (ed.): Samorządowość i elity władzy w Cieszynie na przestrzeni dziejów. Cieszyn 2002, s. 23–40, zde s. 24.

⁷ Vlivy těšínského městského práva přiblíženy v RAUSCHER, Rudolf: *O žilinském právu magdeburském německým jazykem sepsaném z roku 1378.* (Rozšířený otisk z předmluvy „knihy žilinské“ vydané profesorem dr. Václavem Chaloupeckým ve Slovenském archivu svazek I.). Bratislava 1933, s. VI – VII.

⁸ PRASEK, Vincenc: *Organisace práv magdeburských*, s. 281–283.

⁹ ŠRÁMEK, Pavel: *Kati a výkon hrdelního práva v Těšíně.* Těšínsko 36, 1993, č. 1, s. 1–4, zde s. 1.

¹⁰ Srov. pro Těšín – účetní knihy z let 1519 (Archiwum Państwowe /dále jen AP/ Katowice, Oddział Cieszyn, Akta miasta Cieszyna, sign. 705), 1526-1528 (GROBELNÝ, Andělín: *Příjmy a vydání města Těšína v letech 1526-1528.* Slezský sborník 60, 1962, s. 500–514), 1531 (TÝŽ: *Kniha stálých důchodů města Těšína z r. 1531.* Těšínsko, 1958, č. 2, s. 3–6) a pozemkovou knihu z let 1553-1676 (AP Katowice, Oddział Cieszyn, Akta miasta Cieszyna, sign. 480); pro Fryštát – účetní kniha z let 1532-1540 (Státní okresní archiv /dále jen SOKA/ Karviná, Archiv města Fryštát, inv. č. 48) a pozemková z let 1541-1818 (SOKA Karviná, Archiv města Fryštát, inv. č. 49); pro Frýdek – městská kniha zvaná „Železná“ z let 1540-1687 (SOKA Frýdek-Místek, Archiv města Frýdek, inv.

nařízeních vydaných knížaty a představiteli městské samosprávy obsahovala dnes nezvěstná těšínská městská kniha (tzv. Willkür, p. wilkierz),¹¹ z níž některé zápisy opsal do své kroniky Alois Kaufmann (*1773-†1847).¹² Pro nás jsou podstatné tři dokumenty z této knihy z let 1494, 1498 a 1508, které upravují na základě rozhodnutí vratislavské městské rady postavení některých cechů v Těšíně.¹³ Přímou nám tak potvrzují onu skutečnost, že se městská rada v tomto období obracela na představitele vratislavské samosprávy, a že tedy nedošlo k „*čechizaci městského práva v Těšínském knížectví*“, jak na základě chybného výkladu znění listiny knížete Kazimíra II. z r. 1477 ve dvou studiích tvrdí historik Marian Józef Ptak¹⁴ a několik let před ním i znalec právního vývoje

č. 114). Ostatní města knížectví mají zachovány tyto typy pramenů až pro pozdější období (Jablunkov–1571, Skočov–1659, Strumeň–1691), resp. vůbec (Bílsko).

¹¹ Její první dvě části se skládaly z právních nařízeních a soudních rozhodnutí z let 1468-1515, resp. 1501-1562. Podrobnější rozbor podán v GOJNICZEK, Waclaw – SPYRA, Janusz: *Losy i zawartość najstarszej, obecnie zaginionej, księgi miejskiej Cieszyna z lat 1468-1722*. Studia i materiały z dziejów Śląska 25, 2001, s. 27–33.

¹² Materiály z první části městské knihy edičně zpřístupněny v BUCHHOLZ-JOHANEK, Ingeborg – SPYRA, Janusz (edd.): *Aloys Kaufmann, Gedenkbuch der Stadt Teschen. Teil III*. Bibliotheca Tessinensis IV. Seria Polonica 2. Cieszyn 2007, s. 17–19, č. 16; s. 21–24, č. 23–25.

¹³ TAMTÉŽ, s. 21–22, č. 23A (14. července 1494, Těšín).

¹⁴ PTAK, Marian J.: *Ustrój polityczny*, s. 100 („[...] *W dokumencie z 7 lipca 1477 r. jest mowa o rozstrzyganiu sporów między mieszczanami na podstawie ustaw czeskich („wedle Czechuow ustaweney“)*. **Dowodzi to czechizacji prawa miejskiego księstwa** [pozn.: zvýraznil R. J.]. *Zakres i intensywność tego procesu wymaga gruntownego zbadania [...]*“); podobný předpoklad zopakoval o dva roky později (aniž by nějakým způsobem korigoval své závěry) v příspěvku TÝŽ: *Polożenie prawno-polityczne miast*, s. 25 („[...] *W wielu miastach Górnego Śląska już w XV w. zaczęto się natomiast posługiwać prawem magdeburskim (zwłaszcza w miastach księstwa opawskiego i karnowskiego)*. **Taki proces czechizacji prawa miejskiego** [pozn.: zvýraznil R. J.] *obserwujemy też w miastach Księstwa Cieszyńskiego, które w drugiej połowie XV w. uważano za*

Těšínského knížectví Erich Šefčík.¹⁵ K nepochopení česky psané listiny ale došlo již v 80. letech 19. století, kdy s ní pracovali vratislavští archiváři při přípravě edice pramenů ke středověkým slezským dějinám.¹⁶ Informace z regestu jejich diplomatáře nekriticky převzal při transkripci této písemnosti do „Listináře Těšínska“ také Emerich Němec,¹⁷ jenž již neměl k dispozici originál dokumentu,¹⁸ který se nejspíše ztratil během druhé světové války při přemísťování archiválií z těšínského zámku do místního muzea.¹⁹ Důležitá pasáž o souzení těšínských měšťanů zní takto: „[...] jestli by také v městě mezi měščany nějaká ruoznice povstala, ty sie mají sũditi svým obyvkým právem vedle obyčeje ustavení městského a starodávneho a řídili se vedle cechuov ustavení [...]“. Problémem se stal výklad posledních tří slov, které při transliteraci vypadají následovně: „wedle czechuow ustaweni“. Všichni výše jmenovaní badatelé vyvozovali z označení „czechuow“ jisté vlivy českých právních zvyklostí na soudní záležitosti v městě Těšíně. Podíváme-li se podrobněji na jiné dokumenty z tohoto období (druhá polovina 15. století až počátek 16. století), vidíme v nich, že takovéto spojení písmen je nutno transkribovat jako „cechuov“

czeskie a nie niemieckie. Powinien on stać się przedmiotem specjalnych studiów [...]”).

¹⁵ ŠEFČÍK, Erich: *Zemské zřízení těšínské z roku 1573*, s. 270.

¹⁶ Viz GRÜHHAGEN, Colmar – MARKGRAF, Hermann (edd.): *Lehn- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter II*. Publicationen aus den k. preußischen Staatsarchiven 7. Leipzig 1883, s. 569, č. 14 („[...] Streitigkeiten zwischen den Bürgern (wedle Czechuow ustaweney), doch soll auch hier, wenn man sich nicht einigen kann, das früher erwähnte Schiedsgericht eintreten [...]“).

¹⁷ NĚMEC, Emerich (ed.): *Listinář Těšínska III. 1460-1495. Codex diplomaticus ducatus Tesinensis. Sbirka listinného materiálu k dějinám knížectví Těšínského*. Český Těšín 1960, č. 267.

¹⁸ Opis Matthiase Kasperlika z poloviny 19. století uložen v AP Katowice, Oddział Cieszyn, Komora Cieszyńska (dále jen KC), sign. 77, f. 275–276.

¹⁹ Srov. STASZKÓW, Antonina: *Losy archiwaliów cieszyńskich w XX wieku*. Pamiętnik Cieszyński 6, 1993, s. 114–122; TÁŽ: *Archiwalia cieszyńskie na tle dziejów miasta i regionu*. Archeion 92, 1993, s. 63–79.

a ne „*Čechuov*“. Jestliže by analyzované slovo mělo znamenat „*Čechuov*“, musel by jej písař nutně zapsat v podobě s použitím změkčovací samohlásky „*ř*“ jako „*cziechuow*“.²⁰ Např. v listině z r. 1521 nalézáme písaře Václava Jiříka Čecha („*Waczslawa Girzika Cziecha*“), jenž byl autorem listiny knížat Kazimíra II. a jeho syna Václava II. pro představitele některých cechů v Těšíně: „[...] při tom fojtovi, lávníkom i všem cechmistrom učinili pro užitečné obecného dobrého [...]“²¹, přičemž slovo „*cechmistrom*“ je psáno v podobě „*czechmistrom*“.²¹ Podobných příkladů z této doby bychom našli hned několik.

Interpretací listiny knížete Kazimíra II. tedy dojdeme k závěru, že se měšťané ve sporných záležitostech mají řídit zaběhnutým městským právem (vratislavským podle magdeburského vzoru) při zachování dodržování místních cechovních statutů. Částečné české a moravské vlivy samozřejmě zcela vyloučit nelze i vzhledem k úzkým ekonomickým a společenskopolitickým vazbám na ostatní korunní země, ale opírat toto tvrzení o listinu z roku 1477 je nemožné. Minimálně do 70. let 16. století, kdy došlo ke vzniku tzv. nižších stavovských panství (frýdeckého, fryštátského a bílského)²²

²⁰ Např. u slov „*nicziehoz [ničehož]*“, „*cziesati [česati]*“ ad. Podrobněji viz KNOP, Alois: *Spisovná čeština ve Slezsku v 16. století*. Praha 1965, s. 17.

²¹ Srov. edici v *LT IV.*, č. 427 (nutno upozornit, že zde publikovaná transkripce textu je velmi nepřesná a neodpovídá znění dokumentu). Citováno podle originálu listiny uložené v SOKA Karviná, Archiv města Český Těšín, inv. č. 16.

²² O vzniku těchto dílčích celků viz KASPERLIK VON TESCHENFELD, Matthias: *Friedrich Kasimir von Teschen. Sein Hof in Freistadt, sein Nachlass und dessen Theilung. Lebensverhältnisse, Verkauf der Herrschaften (status minores)*. Notizen – Blatt der historisch – statistischen Section der kais. königl. mährisch – schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1873, č. 10, s. 73–80; č. 11, s. 87–88; srov. ORZECOWSKI, Kazimierz: *Teritorialne podziały w przeszłości Śląska IV. Podziały czasów jagiellońskich i habsburskich*. *Kwartalnik Opolski* 18, 1972, z. 1, s. 5–21; KORBELÁŘOVÁ, Irena: *K územně – správnímu členění Slezska před rokem 1740*. *Slezský sborník* 100, 2002, s. 161–80.

na území Těšínského knížectví po předčasné smrti knížete Fridricha Kazimíra (†1571),²³ byl Těšín vedle dalších desíti slezských měst – Vratislavi (p. Wrocław, n. Breslau), Středě (p. Środa Śląska, n. Neumarkt), Hlohovu (p. Głogów, n. Glogau), Lehnici (p. Legnica, n. Liegnitz), Svídnici (p. Świdnica, n. Schweidnitz), Lvovku (p. Lwówek Śląski, n. Löwenberg), Olešnici (p. Oleśnica, n. Oels), Nise (p. Nysa, n. Neisse), Hlubčicích (p. Głubczyce, n. Leobschütz) a Ratiboři (p. Racibórz, n. Ratibor) – sídlem tzv. vyššího městského soudu, který dával naučení ve sporných záležitostech okolním městským radám.²⁴ Nejvyšším odvolacím stupněm pro těšínskou městskou radu pak byla po několik staletí dolnoslezská Vratislav.

Vývoj a potřeby městského práva v českých zemích vedl k tomu, že bylo nutno nahradit nesourodý systém ustanovení jednotným právním kodexem, jenž by nově do svých ustanovení komplexně pojal všechny sféry trestněprávních a majetkových záležitostí. Nelehkého úkolu se chopil Pavel Kristián z Koldína (*1530-†1589), písař Nového Města a kancléř Starého Města pražského, který v 70. letech 16. století předložil zdařilý spis městského práva, který vycházel z několika starších městských i zemských kodexů.²⁵

²³ Nejnověji více o něm viz JEŽ, Radim: *Těšínský kníže Fridrich Kazimír a Vratislav z Pernštejna (vzájemné vztahy s edicí korespondence z let 1564-1571)*. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy 18, 2007, s. 137–175.

²⁴ PTAK, Marian J.: *Polożenie prawno-polityczne miast*, s. 25–26.

²⁵ Více o tomto pozoruhodném díle viz ŠTĚPÁN, Jaromír: *Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého*. In: Malý, K. (ed.): *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané Právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze. Praha 1982, s. 267–277 a další literatura uvedena v SCHELLE, Karel: *Zákoník českého městského práva Pavla Kristiána z Koldína „Práva městská Království českého“ z roku 1579 v československé historické literatuře*. In: Tamtéž, s. 341–349.

Zasedání městské rady v 16. století z Koldínových městských práv

Z bližší neznámých důvodů se Koldínovými městskými právy začala řídit těšínská rada již v roce 1598,²⁶ i když jako oficiální kodex pro všechna města země habsburského soustátí byl přijat až o 12 let později. Těšínsko se tak stalo prvním územním celkem vedlejších zemí Koruny české, na kterém tyto městské právní normy našly uplatnění v praxi. Nutno na tomto místě podotknout,

²⁶ Srov. KAPRAS, Jan: *Právní dějiny země Koruny české I. Právní prameny a vývoj právnictví*. Praha 1913, s. 68; VANĚČEK, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1970², s. 178.

že šlo o právní zásady, které pouze v minimální míře přejímaly ustanovení dříve užívající vratislavské modifikace magdeburského práva.²⁷

Po stručném přehledu vývoje středověkých a raně novověkých městských práv nyní přesuňme naši pozornost do západní části Těšínského knížectví, tedy na frýdecko-místecké panství, které bude místem níže popsaných událostí. Frýdecké dominium se v polovině 16. století skládalo z města Frýdku a vsí Lískovce, Sedlišť, Bruzovic, Dobré, Vojkovic, Nižních a Vyšních Lhot, Raškovic, Skalice, Janovic, Lubna, Bašky a Starého Města. Od počátku 15. století s touto částí Těšínska sdílelo po téměř dvě staletí osudy také přilehlé moravské území tvořené městečkem Místkem a vesnicemi Horním a Dolním Sviadnovem, Hodoňovicemi, Malými Kunčicemi (dnes Kunčicky u Bašky) a Frýdlantem.²⁸ Spojené frýdecko-místecké panství mělo rozlohu 171 km² a podle prvních protostatistických materiálů z 80. let 16. století na tomto území žilo 665 osedlých, z toho 163 v městě Frýdku.²⁹ Pokud přijmeme obecně uznávaný koeficient o počtu

²⁷ ŠTĚPÁN, Jaromír: *Ke krystalizačnímu procesu*, s. 274.

²⁸ Detailně o územním a správním vývoji tohoto moravsko-slezského pomezí s odkazy na četnou literaturu a primární pramenné zdroje viz AL SAHEB, Jan: *Lenní statek Místek ve 2. polovině 16. století. (K procesu formování mensálních držav olomouckého biskupství před Bílou horou)*. *Confinitia Silesiae* (K životnímu jubileu Rudolfa Žáčka). *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 1, 2008, s. 99–117; TÝŽ: *Urbariální sumář lenního statku Místek z roku 1583*. *Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy* 18, 2007, s. 176–193, zde zejména s. 177–187.

²⁹ VALOŠEK, Isidor: *Frýdecké panství – jeho ekonomicko-sociální vývoj a osídlení v době pozdního feudalismu (vývoj výrobních prostředků a výrobních vztahů na panství od konce XVI.-konce XVIII. století)*. Disertační práce FF UJEP. B. m. v. a b. d. v. [Brno 1953], s. 23 an; SOBOTÍK, Bohumil – GROBELNÝ, Andělín (edd.): *Urbár panství frýdecko – místeckého z r. 1580*. Opava 1953, s. 11–13. V roce pořízení urbariálního soupisu se poprvé v pramenech začínají objevovat další tři vesnice, které pravděpodobně vznikly po polovině 16. století. Jde o Pazdernu, Pržno a Nošovice.

členů rodiny (osedlého) v předbělohorském období – 7 osob³⁰ – pak tedy na Frýdecko-Místecku trvale pobývalo přibližně 4 650 osob, v samotném centru panství něco málo přes tisíc obyvatel. Frýdek se tímto řadil spíše k menším městským lokalitám, ale zároveň nijak výrazně nevybočoval z průměrného počtu měšťanů, kteří žili v ostatních městech a městečkách Horního Slezska. Velikostně jej lze přirovnat např. k Fryštátu (165 domů),³¹ Bílsku (183),³² Bytomi (183)³³ či Hlivicím (161).³⁴

Frýdecko-místecké panství bylo téměř po celé 16. století v rukou zástavních držitelů, což bylo způsobeno nedobrou finanční situací těšínských Piastovců a jejich permanentní potřebou hotových peněz. Během správy Těšínského knížectví Janem z Pernštejna za nezletilého Václava III. Adama (v letech 1528-1545)³⁵ jej držel nejvyšší komorník Českého království Jaroslav mladší ze Šelmberka a na Kosti (†1556), jenž je takto doložen

³⁰ PLACHT, Otto: *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.-18. století*. Praha 1957, s. 37.

³¹ KUHN, Walter (ed.): *Vier oberschlesische Urbare des 16. Jahrhunderts*. Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 16. Würzburg 1973, s. 93*; ŽÁČEK, Rudolf: *K edici urbáře fryštátského panství z roku 1571*. Časopis Slezského zemského muzea – série B, vědy historické 42, 1993, s. 193–207, zde s. 194; POLOCZKOWA, Barbara: *Urbarz „państwa“ fryszackiego z roku 1571*. Pamiętnik Cieszyński 12, 1997, s. 21–45, zde s. 23.

³² KUHN, Walter (ed.): *Vier oberschlesische Urbare*, s. 93*.

³³ JEŽ, Radim (ed.): *Odhady majetků měšťanů v Opolsko-Ratibořském knížectví z roku 1544*. Edice. Prameny k dějinám Slezska 12. Opava 2008, s. 22 – 24.

³⁴ TAMTÉŽ, s. 40–42. Srov. KWAK, Jan: *Obyczajowość mieszkańców miast górnośląskich w XVI-XVIII wieku*. Opole 1986, s. 8; TÝŽ: *Jak budowano miasta górnośląskie i jak się w nich żyło, uczyło i bawilo*. Opole 1991, s. 38–40.

³⁵ O tom více viz JEŽ, Radim: *Správa Těšínského knížectví Janem z Pernštejna v letech 1528-1545*. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy 20, 2008, s. 225–267.

pouze pro rok 1540; můžeme ale předpokládat, že šlo o delší časové období v řádu několika let.³⁶

Radnice na frýdeckém náměstí, barokní podoba před požárem města r. 1848

V květnu roku 1545 frýdecko-místecké panství převzal jako odměnu za poručnictví právě mocný českomoravský magnát, po jehož smrti přešlo na potomky Jaroslava, Vratislava a Vojtěcha.³⁷ I když jej pernější bratři formálně drželi až do roku 1554, fakticky bylo postoupeno Jiřímu Čelovi z Čechovi (1551-1554). Neustálé neshody s knížetem Václavem III. Adamem vedly

³⁶ Jako zástavní držitel je uveden v nejstarší městské knize – SOKA Frýdek-Místek, Archiv města Frýdek, inv. č. 114, f. 2^a („Jaroslav mladší z Šelmberka a na Kosti etc., pán na Frýdku tuto výpověď jsem učinil skrze osoby tyto: Pavla Obránského z Hory obránské, Linharta Tačika [!] z Jankovic, Jana Volského z Vole, Víta Veselického z Veselice, ty časy úředníka frýdeckého [...]“).

³⁷ JEŽ, Radim: *Manželské soužití knížete Václava III. Adama s Marií z Pernštejna v polovině 16. století*. Těšínsko 51, 2008, č. 4, s. 1–15, zde s. 6.

k tomu, že bylo panství od tohoto nepohodlného a zpupného šlechtice vyplaceno,³⁸ část peněz vrácena Pernštejnům a dne 28. května 1554 za 11 000 zlatých opětovně zastaveno na dobu šesti let Burianovi Barskému z Baště.³⁹ V roce 1567 bylo Frýdecko-Místecko spolu s fryštátským panstvím za dosti nevýhodných podmínek prodáno Fridrichu Kazimírovi, který se zavázal převzít po svém otci dlužné pohledávky ve výši 80 000 tolarů a navíc v případě sňatku některé ze svých sester měl jako věno každé vyplatit 6 000 tolarů.⁴⁰ Ani on však trvale na frýdeckém zámku nesídlil a nepodílel se přímo na správě této části Těšínského knížectví. Jelikož se s finančními problémy potýkal ještě ve větší míře než jeho otec, který šalamounským způsobem převedl drahnou část svých pohledávek právě na syna, musel také přistoupit k obvyklé formě předání správy panství do rukou dalších šlechticů. Časté střídání držitelů, doprovázené krkolomnými

³⁸ Srov. KASPERLIK VON TESCHENFELD, Matthias: *Georg Czelo von Czelowitz und Burian Barsky von Barsste. Pfandinhaber von Friedek*. Notizen – Blatt, 1873, č. 11, s. 84–87; č. 12, s. 95.

³⁹ Dochoval se pouze opis regestu listiny. Viz Österreichische Nationalbibliothek Wien, Handschriften, Series Nova, sign. Cod. Ser. N. 29188 Han, č. 366 („*Smluva mezi knížetem Václavem a p[anem] Burianem Barským z Barště a na Šišmě strany zastavování panství a zboží své svobodné, zámek a město Frýdek, městečko Místko, ves Bruzovice, ves Sedlišče, ves Raškovice, ves Baška, ves Skalice, ves Hodoňovice, ves Svědňov, ves Kunčice, ves Staré Město, ves Dobřenice, ves Frýdlant, ves Lhota Horní, ves Lhota Dolní, ves Janovice etc. v 11 tisících zlatých, 11 tisíc zlatých mince dobré v zemi Slezské bernej za zlatý 36 gr., za 1 gr. 6 bílých peněz. 1 zl. na minci dobré v Markrabství mor[avském] bernej za jeden zlatý 30 gr. za jeden groš 7 peněz bílých, na šest let pořádně. D[atum] d[omini] na Těšínu v pondělí po Božím těle 1574 [!] [28. 5. 1554]. Am Ende sein 7 Petschafier auf gedrückt nebst der eigen hande gen unterschrift des herzog. Testes Půta z Ludanic a na Helfenštejně, Stibor Borynský z Ledské, Václ[av] Rudzký z Rudz, kancl[ér] K[nížectví] t[ěšínského], Václ[av] Pelhřim z Strávkovic, hejtman dvoru k[nížecího], Ondřej Kecherle z Pestrce.“).*

⁴⁰ Österreichische Nationalbibliothek Wien, Handschriften, Series Nova, sign. Cod. Ser. N. 29188 Han, č. 276 (1. ledna 1567) a č. 320 (18. října 1567).

finančními transakcemi, hraničními spory⁴¹ a zdlouhavými vyjednáváním, vyřešil na nějaký čas Stanislav Pavlovský z Pavlovic, když roku 1584 prodal frýdeckou část za 28 000 zlatých Bartoloměji Bruntálskému z Vrbna a místecký lenní statek připojil k sousednímu hukvaldskému mensálnímu panství, čímž definitivně ukončil život moravsko-slezského územního konglomerátu označovaného podle města Frýdku a na levém břehu řeky Ostravice se nacházejícího o poznání menšího městečka Místku.⁴²

I když obě lokality od sebe dělila nevelká vzdálenost, každá z nich si během doby sloučení panství samozřejmě zachovala svůj samostatný městský výkonný i soudní aparát. Frýdeckou městskou obec zastupoval sbor 12-ti zástupců – *konšelů*, z jejichž řad byl vybírán čelní představitel – *purkmistr*. Jeho poradní orgán se skládal ze čtyř, v 16. století ale většinou pouze ze dvou měšťanů – tzv. *obecních starších*. Městská samospráva byla vrchnostenským úředníkem jmenována vždy na jeden rok; na konci daného období odevzdávala do kanceláře svého pána podrobné vyúčtování podle rozpisu přijatých a vydaných finančních položek.⁴³ Specifické postavení měl *fojt* (na Moravě a v Čechách označovaný jako

⁴¹ K některým hraničním sporům s okolní šlechtou týkajících se katastrů Bruzovic, Lískovce, Nižních Lhot, Nošovic, Pazderny, Sedliště, Vojkovic a Vyšních Lhot v období držby frýdeckého panství Stanislavem Pavlovským viz Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Arcibiskupství olomoucké, inv. č. 92, f. 124–135; AP Katowice, Oddział Cieszyn, KC, sign. 1945, p. 4 an; sign. 1946, p. 35 an.

⁴² Podrobně o tomto procesu viz AL SAHEB, Jan: *Lenní statek Místek*, s. 113–116; TÝŽ: *Urbariální sumář*, s. 186–187.

⁴³ O formování, působnosti a složení městské správy i samosprávy více viz KEJŘ, Jiří: *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha 1998, s. 233 – 251; VOREL, Petr: *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526-1618*. Praha – Litomyšl 2005, s. 491–493; MILLER, Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřítel. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*. Praha 2006, s. 182–198.

rychtář),⁴⁴ který se stal výkonným orgánem městského soudnictví a na jeho bedrech spočívala odpovědnost za řešení a vyhodnocování trestněprávních záležitostí. Dohlížel také na práci nižšího pomocného personálu (sluhy, biřice, ponocné ad.) a na obecní šatlavu.⁴⁵ Podobně jako u ostatních zástupců města bylo jeho funkční období jednoleté. V nevelkém městě Frýdku bylo zcela běžné, že se na jednotlivých pozicích purkmistra, obecních starších, fojta a konšelského sboru pravidelně střídaly po několik let pořád stejné osoby, či jejich rodinní příslušníci. Docházelo tak ke koloběhu a kariéernímu postupu na ose konšel/obecní starší/purkmistr/fojt.⁴⁶

Na frýdeckém panství došlo postupem času k tomu, že vrchnost své výsadní soudní pravomoci přesunula na poddané měšťany, tak jak to bylo zcela běžné v ostatních korunních zemích.⁴⁷ Soudní agenda, průběh trestního řízení, stanovování i výkon hrdelního práva měl pevně v rukou frýdecký fojt, purkmistr a obecní starší. Pouze při závažných případech do jejich výroku zasahoval či je korigoval svým rozhodnutím držitel panství nebo jeho úředníci. V písemných materiálech se městská rada vždy odvolávala na

⁴⁴ Slovo „fojt“ pochází z německého „*der Vogt*“ = rychtář. Srov. MACHEK, Václav: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971, s. 145; NĚMEC, Igor a kol.: *Slova a dějiny*. Praha 1980, s. 260.

⁴⁵ Srov. obecně PÁNEK, Jaroslav: *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. (Výsledky, problémy a perspektivy)*. Československý časopis historický 32, 1984, s. 693–728, zde s. 705. Pro oblast Horního Slezska (zejména jeho opolsko-ratibořské části) viz KWAK, Jan: *Ustrój i rola cywilizacyjna miast gornośląskich w czasach nowożytnych (XVI-XVII wiek)*. In: Panic, I. – Makowski, M. (edd.): 500 lat ratusza i rynku w Cieszynie 1496-1996. Cieszyn 1996, s. 57–66, zde s. 62–63.

⁴⁶ Soupis purkmistrů, obecních starších a fojtů z let 1541-1643 uveden v ROTTEK, Emanuel: *Frýdecký zámek a jeho stavební vývoj*. B. m. 1957-1963. rkp, s. 56 – 58. Srov. záznamy z městských knih uložených v SOKA Frýdek-Místek, Archiv města Frýdek, inv. č. 114–117 a 150–151.

⁴⁷ PÁNEK, Jaroslav: *Městské hrdelní soudnictví*, s. 704; KNOZ, Tomáš: *K pravomoci vrchnostenské správy a poddanské samosprávy v českých zemích před Bílou horou (na základě normativních pramenů)*. In: Průcha, P. – Schelle, K. (edd.): *Historie a současnost veřejné správy*. Brno 1993, s. 15–27.

rozhodnutí vrchnosti, čímž legitimizovala svůj postup. Např. v roce 1556 se v městské knize, která byla důležitým právním dokumentem obsahujícím převody hmotných i nehmotných majetků, zápisy testamentů a rozličných smluv, nalézá tento pravidelně se opakující zápis: „[...] znajíc věc býti slušnú, sme to učinili z rozkazu Jeho milosti, pána našeho milostivého, urozeného pana Buriana Barského z Barště a na Frýdku [...]“.⁴⁸

Soudní proces svým proslovem zahajoval za účasti purkmistra a obecních starších fojt; účastnit se jej zpravidla mohl i zástupce zeměpána. V předbělohorském období pro oblast frýdeckého panství se ale jeho jméno v trestněprávních pramenech vyskytuje pouze sporadicky. Průběh hrdelního soudu zapisoval městský písař, který do protokolu poznamenával výsledky poškozených, obžalovaných a svědků. Ti osobně předstupovali před zasedání soudu, při čemž celého přelíčení se účastnil pouze fojt a několik osob z městské rady. Přítomnost purkmistra nebyla nutná. Po skončení přelíčení se opětovně na radnici sešel fojt s purkmistrem a obecními staršími, aby vynesli rozsudek, jeho znění zaznamenali do městských knih a oznámili jej zúčastněným stranám.⁴⁹ Pro Frýdecko se zachovaly pouze výroky stanovující majetkové tresty, neboť právě tyto bylo nutno zapsat do dnes zachovalých městských písemností. Hrdelní tresty, jež obsahovala již neexistující tzv. smolná kniha, neznáme, a jak bylo naznačeno v úvodu této studie, znát podrobněji stěží kdy budeme. Jsme tak ochuzeni o poznání rozličné škály hrdelních trestů dělených na jednotlivé úkony kata podle závažnosti přestupku např. na stětí mečem (za vraždy, cizoložství, falšování mince), oběšení (krádeže, loupeže, zbojnictví), upálení (sodomii, žhářství, kacírství), lámání kolem

⁴⁸ SOKA Frýdek-Místek, Archiv města Frýdek, inv. č. 114, f. 67.

⁴⁹ Obecněji s uvedením další literatury k tématu viz FRANCEK, Jindřich: *Hrdelní soudnictví v Čechách v 16.-18. století*. In: Pánek, J. (ed.): *Česká města v 16.-18. století*. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990 (= Práce Historického ústavu ČAV Praha. Opera Instituci historici Pragae C – Miscellanea 5). Praha 1991, s. 41–61; TÝŽ: *K vývoji hrdelního soudnictví v Čechách*. In: Francek, J. – Šimek, T. (edd.): *Hrdelní soudnictví českých zemí*. Soupis pramenů a literatury. Praha 1995, s. 15–20.

(cizoložství, krádeže ad.), zahrabání za živa (užíváno výhradně u žen za vraždu, usmrcení plodu i narozeného dítěte), vyhnání z města a panství (krádež, podvod, násilný čin), useknutí různých částí těla – prstů, rukou, uší, jazyka (za loupež, podvod), rozčtvrcení ad., tak jak je historikové mohou zkoumat pro přílehlá panství⁵⁰ a v podstatě také pro celou západní a střední Evropu v období raného novověku.⁵¹ Obdobně kusé jsou naše vědomosti o frýdeckém popravišti, které se nacházelo nedaleko městského lesa v dnešní místní části Vršavec. Toto místo daleko za hradbami města Frýdku, kterému se většina pocestných velkým obloukem vyhýbala, je možno podle pramenů situovat na dodnes sporadicky zastavěnou náhorní plošinu mezi ulicemi Bruzovská, Na Vršavci a Pod vodojemem nedaleko zděné kaple na Bruzovské ulici (Restaurace U kapličky). Na mapě 1. vojenského (tzv. josefského) mapování Slezska z let 1756-1763 je na tomto místě, situovaném

⁵⁰ Výběrově srov. HAUER, Václav: *Hledání práva v 17. a 18. století na Paskovsku*. Věstník Matice Opavské 8, 1899, s. 26–33; TUREK, Adolf: *Dvě zprávy ze 16. století o věznicích na hradě starojickém*. Kravařsko 3, 1933-1934, s. 146–148; SKÁCEL, Richard: *Ze Staré Vsi k Šibeňáku*. 36. účetní zpráva Národní záložny pro Brušperk 1937, s. 1–27; KORBELÁŘOVÁ, Irena: *Městské soudnictví v Moravské Ostravě ve světle rychtářských knih (1692-1787)*. Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska 16, 1991, s. 338–350; MARADA, Miroslav (ed.): *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov 1994; BALETKA, Tomáš (ed.): *Kniha vyznání zločinců a prodejů obecních zahrad městečka Frenštátu po Radhoštěm z let 1580-1626*. Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě pod Radhoštěm 13, 1996, č. 1–2, s. 41–50; TÝŽ: *O hrdelním právu ve Valašském Meziříčí. Z historie města za feudalismu*. Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku 4, 1972, s. 29–56; TÝŽ: *Proces s Kateřinou Technikovou před hrdelním právem v Meziříčí v letech 1723-1726*. Zpravodaj Valašského Meziříčí 1969, s. 49–56; další literatura uvedena v FRANCEK, Jindřich: *Výběrový soupis*, s. 134–178. Populárněji pro města Opolsko-Ratibořska viz KWAK, Jan: *Obyczajowość mieszkalców*, s. 48 – 52.

⁵¹ DÜLMEN, Richard van: *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha 2001. Klasifikace různorodých trestů přehledně uvedena v tabulkovém soupise na s. 17–177.

mezi starším předchůdcem výše zmíněné dnešní kaple⁵² a dodnes dochovaným barokním křížem⁵³ na Vrtavci, znázorněna šibenice sestávající ze čtyř kolmých trámů zaražených do země a propojených trámy příčnými. Šibenice mívaly obvykle také podobu zděné stavby s dveřmi a vysokou podezdívkou, z níž se zvedaly sloupy spojené trámy určené k věšení. Vnitřní prostor v podezdívce sloužil jako pohřebiště popravených.⁵⁴ Toto nečisté místo s názvem „Stínadla“ popisuje ve svém historiografickém rukopisném pojednání o frýdecké farnosti (Liber ecclesiae Fridencensis) z roku 1826 farář Josef Karel Schipp (*1751-†1836) v souvislosti se zmíněnou kaplí.⁵⁵ Rovněž v císařském otisku stabilního katastru Frýdku z roku 1836 je toto místo nazváno „U Šibenic“.⁵⁶ Nutno podotknout, že Frýdek svého vlastního kata neměl a až do druhé poloviny 18. století, kdy bylo městu odňato

⁵² Dnešní kaple Panny Marie byla postavena u někdejšího čp. 392 (dnes Restaurace U kapličky) roku 1872. Před jejím průčelím rostly dvě statné lípy, které dnes připomínají již jen pařezy. ROTTEK, Emanuel: *Frýdecká epopej* IV. B. m. 1950-1968, rkp., s. 430.

⁵³ Z barokního pískovcového kříže, původně s jetelovitým zakončením ramen a situovaným mezi čtyři košaté lípy, se dnes dochoval pouze původní sokl s reliéfem sv. Jana Nepomuckého. Je pravděpodobné, že kříž vznikl ve 2. čtvrtině 18. století v souvislosti s kanonizací tohoto tehdy populárního světce.

⁵⁴ <http://oldmaps.geolab.cz/> 1. vojenské mapování – Slezsko, mapový list č. 3 (stav k 6. 4. 2009). K tomuto staršímu běžnému druhu šibenic viz FRANCEK, Jindřich: *Katovské řemeslo v českých zemích*. In: Monestier, M.: *Historie trestu smrti. Dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*. Praha 1999, s. 354–359; FIALA, Jiří: *Olomoucké šibenice*. In: Gawrecki, D. (ed.): *Sborník k 70. narozeninám prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc. (Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 7)*. Opava 2007, s. 455–462.

⁵⁵ „*Capella parva itidem murata ad exitum platea Bruzowitzensis vulgo Stínadla ab inde sic dicta, quod quondam ad poenam gladii damnati, ibidem capite plexi fuerint, hic et nunc ex integro deserta* [pozn.: zvýraznil D. P.]“. Viz SOKA Frýdek-Místek, Farní úřad Frýdek, inv. č. 64, p. 271.

⁵⁶ Zeměměřičský ústav Praha, Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, sign. 0630.

vykonávání hrdelního práva, zde byl k exekucím zván mistr popravčí z Těšína.⁵⁷

Barokní kříž nedaleko někdejšího frýdeckého popraviště, ul. Na Vršavci

Ne vždy ovšem musel dotýčný provinilec za zabití jiné osoby skončit svůj život rukou kata na městském popravišti. Potvrzuje nám to hned několik případů z frýdeckého panství kolem poloviny 16. století. Začátkem března roku 1555 informoval kníže Václav

⁵⁷ Přehled dostupných informací o těšínských katech, vykonávajících exekuce ve všech městech a městečkách Těšínského knížectví, podal ŠRÁMEK, Pavel: *Kati a výkon hrdelního práva*, 1–4.

III. Adam tehdejšího zástavního držitele frýdeckého panství Buriana Barského o trestním činu jeho poddaného: „*U[rozený] pane Buriane, příteli náš milej. Příklad bycho[m] Vám zdra[v]í etc. Oznámil jest nám Martin, poddaný urozeného pána, pana Jana Komorovského, že by Bartka Šestaka, strýce jeho, nějaký Schodničný z Sedlišť, bez jeho všeho provinění na svobodné silnici zamordovati měl, když sau spolu, jakožto sousedé a kmotrové z města Frýdku šli. Prosíc nás při tom tenž Martin k Vám za psaní přimluvčí. A protož my Vás, za tímž Martine[m], vejš dotčený[m], přimlávajíc se, za to žádáme, poněvadž nebohý Bartek, strýc jeho, k smrti své od týhož Schodničného bez příčiny dané přišel, aby vejš psaný Schodničný podle zásluhy své záplatu vzal. Jsouc my k Vám té naděje, že jemu této přimlavy naší slušně pro co sp[ra]vedlnost učiniti dáte [...]*”.⁵⁸ Záhy po tom se začal případem zabývat frýdecký městský soud. Bohužel neznáme přesné podrobnosti, za jakých došlo k vraždě Bartka (Bartoloměje) Šestáka. Jisté je, že se tak stalo na cestě mezi Frýdkem a Sedlišťemi a hlavními aktéry byli Jan Skotničný spolu s Janem z Řepišť.⁵⁹

⁵⁸ Cit. podle konceptů korespondence těšínského knížete z let 1554-1555 uložených v Książnica Cieszyńska Cieszyn, Czytelnia zbiorów specjalnych, Rękopisy L. J. Szersznika, sign. DD IX 48/5, f. 66; opis AP Katowice, Oddział Cieszyn, KC, sign. 77, f. 973. Kusou část tohoto pramene také bez odkazu na zdroj zkomoleně citoval CICHONĚ, Václav: *Z historie Sedlišť*. In: Bartoň, J. (ed.): Čtení o Sedlišťích. Sborník k 700. výročí první písemné zmínky o obci Sedlišť. Sedlišť 2005, s. 28. Nutno podotknout, že nejen Cichoňovy příspěvky, nýbrž valná část tohoto sborníku (dosud nejnovějšího pokusu o komplexní zpracování dějin obce) je bohužel zatížena řadou nepodložených spekulací a nepřesností.

⁵⁹ Již v soupise desátků odváděných bruzovickému faráři Matěji Polonovi v roce 1506 je mezi sedlišťskými farníky zmíněn jistý Bartek Šesták (zřejmě otec oběti vraždy), který odváděl na faru do Bruzovic ročně 4 věrtele rži a stejný počet ovsu. Paradoxně ve stejném soupisu hned před jeho jménem figuruje jistý Skotničný, který mohl být rovněž blízkým příbuzným vraha Jana Skotničného. Viz SOKA Frýdek-Místek, Farní úřad Bruzovice, inv. č. 32, f. 2. Blíže k problematice PINDUR, David: *Dějiny farnosti Bruzovice do začátku 19. století*. Rigorózní práce FPF SU. Opava 2006, s. 122 an.

Vražda. Rytina z díla Buch der Weisheit, Ulm 1484

Obvinění se k činu nejspíše sami přihlásili, oslovili pozůstalou vdovu Dorotu a dohodli se s ní na řešení celé kauzy. Frýdecký fojt Adam Blecha, purkmistr Petr Ratuzný a dva obecní starší Petr Valach a Vavřík Sedláček za účasti několika svědků následně potvrdili svým výrokem zaznamenaným v městské knize trest pro Jana Skotničného a Jana z Řepišť. Vdově Dorotě, synu Matějovi⁶⁰ a příbuznému, strýci Martinovi z polského Živce (p. Żywiec), měli zaplatit 40 zlatých v několika jednoletých splátkách, chudině do frýdeckého špitálu dodat sukno a 4 libry (přibližně 2 kg) vosku do sedlišťského kostela.⁶¹ Veškeré pohledávky byly definitivně

⁶⁰ Matěj Šesták odváděl roku 1580 frýdecké vrchnosti ze svého volného selského gruntu ročně na sv. Václava 1 tolar slezský 6 grošů, od druhého kusu ve stejném termínu 18 grošů, 2 slepice, 30 vajec a 10 hrstí lnu. Urbář kromě něj uvádí téhož roku v Sedlišťích také osedlé Martina a Matouše Šestákovy. Viz SOBOTÍK, Bohumil – GROBELNÝ, Andělín (edd.): *Urbář panství frýdecko-místeckého*, s. 29.

⁶¹ Dějiny sedlišťského dřevěného kostela shrnul podrobně s odkazy na prameny a literaturu PINDUR, David: *Z nejstarších dějin kostela Všeck svatých v Sedlišťích*. Těšinsko 49, 2006, č. 1, s. 1–10.

splaceny v roce 1564, přičemž se synové zavražděného Bartka Šestáka zavázali, že nebudou po provinilcích žádat další náhrady, ani je za jejich trestný čin pomlouvat a urážet. Vzhledem ke skutečnosti, že jde o jeden z prvních podrobnějších písemných pramenů, vztahujících se ke starší historii Sedlišť,⁶² ponechme nyní prostor autentickému znění tohoto rozsudku: „*My, fojt, zejména Adam Blecha, purkmistr Petr Ratuzný a starší, Petr Valach a Vavřík Sedláček, vyznáváme těmito městskými knihami, že když sme v úplnej radě seděli, p[ře]dstaupili sú p[ře]d nás Jan Skotničný a Jan Řepiského, oba dva z Sedlišč, s přáteli svými, zejména Jiříke[m] Mastný[m] z Bruzovic, Ondřej Folvarčný, Řepiský, Tomek Pirůžek z Řepišč, Pavel Benhart, Jiřík Hýl z Bruzovic, Martin Konečného z Řepišč, Vavříkem, Skotničné[h]o bratr, a Matůš Krpec z Sedlišč a oznámili sú, jakž Bartka Šestáka zabili, že sú s maželkú jeho Dorotú i s syne[m] jejich Matějem i s přáteli jejich, zejména Martine[m] z Živce, strýcem, s Martinem z Brynné⁶³, s úmluvú dostatečnú učinili, žádajice nás za to, abychom jim ho knihami městskými potvrdili, tak aby o to na potomní časy žádných nesnází nebývalo. Kdež my vzhlídjaje na jejich prosbu poníženú, znajíc věc slušnú, sme to učinili i s povolením Jeho mi[los]ti, pána našeho milostivého, urozeného pana Buriana Barského z Barště a na Frýdku. A takž týž přátele svrchu psané[h]o Jana Skotničného a Jana Řepiského oznámili sú p[ře]d námi skrz Jiříka Mastného z Bruzovic, že sú se takové úmluvy dostatečné o tohož nebožtíka Bartka Šestáka z Sedlišč s Dorotú, manželkú jej, s přáteli její svrchu jmenovanými dali takové, že mají p[ře]dkem pustaro [!] sukna chudině do našeho špitále, 4 pfunty vosku do kostela sedliského, útrat všeckých mají dáti 8 zl., ačkoli jich více se nacházelo, ale oni to vše na přimluvu*

⁶² Vedle zmíněného sborníku z roku 2005 se ke starším dějinám této malebné obce vztahují také novější studie KROČEK, Miloslav: *Z minulosti obce Sedlišť*. Těšínsko 44, 2001, č. 3, s. 1–10; TÝŽ: *Fojti na frýdeckém panství. 2. část*. Těšínsko 46, 2003, č. 1, s. 1–7, zde s. 3–5; PINDUR, David: *Vznik panského dvora v Sedlišťích*. Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku 6, 2005, s. 10–18; TÝŽ: *Dějiny farnosti Bruzovice*, s. 68 an.

⁶³ Obec Brenná (p. Brenna) nedaleko Bílka.

při tej smlůvě položili jej, Jan Skotničný a Jan Řepiského 6 zl. a po s[vaté]m Duchu ten [!] úterý mají položiti 4 zl., potom od to[h]o s[vatéh]o Jiřího přes rok mají položiti 4 zl. a tak vždy rok od roku mají vykládati po 6 zl. až do vyplnění sumy těch 40 zl. A tu při tej smlůvě položili sú také za útraty ženě Šestákové i přátelo[m] její těch 8 zl., které pohotově vzala. A také táž Dorota, manželka nebožtíka Bartka Šestáka, od sebe, od Matěje, syna své[h]o, i od všech přátel nebožtíka Šestákových vystavila, zejména tyto: Ondřeje Řepiského, Vavříka z Sedlišč, Miku[láše] [?] Pavlasova, Jiříka Slováka, Šimka Kovalka, Valka Zimanova, Václava, bratra svého, Martina, bratra svého a Jana Jurného, bratra, tak že ona, syn její, i přátelé její a nebožtíkovi nemají jim toho více vyčítati i také aby mír, pak by skutkem, řečí i všelijak z obů stran mezi sebou zachovali pod průpadkem [!] 100 kop grošů komuž náležeti budú. S tí[m] Jan Skotničný a Jan Řepiský vystavili sú také rukojmě ty, jakž svrchu postavení, postavení sú, tak že ta smlůva má držána býti dostatečně a nechcž tejž Doroty i přátel její v ničemž o to narovnaní neporušovati, a že chci od sebe vedle tej smlůvej zadosti učiniti, a mír, pokoj, skutkem řečí i všelijak s nimi zachovati pod týmž průpadkem [!], jakž svrchu napsaný jest. Kterýž také je[m]u slíbili sú za tohož Jana Skotničného a za Jana Řepiského, že se od nich má zadosti státi, vedle té smlůvy pod tímž průpadkem. A když při ostatních penězích budej povinni, budu tyž přátelé svrchu psaní z úroků uručiti Janovi Skotničnému a Janovi Řepiskému a tak budú, kteříž za ně slíbili p[ro]pustili. Actum léta Páně 1555.“

Připojeny jsou mladší záznamy popisující plnění trestu: „Tohož léta ut sup[ra]. Jan Skotničný a Jan Řepiský položili podle smlůvy svrchu psané Dorotě, manželce nebožtíka Bartka Šestáka, 4 zl. ten úterý po s[vaté]m Duše, které 4 zl. vzala k své ruce. Léta 1564 za pana purk[mistra] Matůše Kozla a rady jeho, Lukáše Brusкова a Václava Jendka, položili sú Jan Skotničný a Jan Řepiský ostatních peněz podle smlůvy svrchu psané o s[vaté]m Jiří 6 zl., kterých 6 zl. vzali sú na dědinu sedlisků Jan, fojt sedliský, a starší, Matůš Krpec [Kopeč?] a Jiřík Piskařů, k opatrování sirotám. S tí[m] prve také Jan Skotničný a Jan Řepiský na dědině sedliské vyložili sirotám 24 zl., o čemž vyznali ti starší z Sedlišč, že sú vyložené, a tak j[es]t ta suma všecka 40 zl. vyložena j[es]t. S tí[m]

*t[ak]é za svobodu vystavili Matěj Šesták s Šimkem, bratrem svým, i od jiných bratruov svých, že se jim od Jana Skotničného a Jana Řepiského podle smlůvy svrchu psané zadosti stalo, a že jich z ničeho viniti nechťi, ani se na to víc natahovati nebudú. Za to sú sľbili Kuba, fojta sedliského bratr, oba dva starší svrchu jmenovaní z Sedlišč a Matěj Slovákuv od temž“.*⁶⁴

O dalších osudech rodiny nebohého Bartka Šestáka se dozvídáme z nejstarší pozemkové knihy Sedlišť z počátku následujícího století. Po nebožtíku Matějovi Šestákovi a jeho ženě Zuzaně dědil volenství⁶⁵ (pozdější čp. 91) nacházející se v centru Sedlišť v sousedství fojtství jejich syn Vavřík (Vavřinec). Roku 1613 byl však i on již mrtev a zatímco poručníkem jeho sirotků byl jistý Vavřík Vaněk z Řepišť (od roku 1615 Pavel Kosňovský z Řepišť), selskou usedlost rodu Šestáků již nějaký čas vlastnil Michal Hýl, který ji koupil ještě za Matějova života.⁶⁶ Rod Hýlů

⁶⁴ SOkA Frýdek-Místek, Archiv města Frýdek, inv. č. 114, f. 62–64.

⁶⁵ Volenstvími rozumíme volné (svobodné) grunty (většinou selské), které vznikly odprodáním zeměpanské půdy jejich držitelům či obdarováním vrchností za různé služby. Blíže k této problematice [PRASEK, Vincenc:] „*Volenstva“ selská a jich druhy*. Selský archiv I, 1902, č. 4, s. 193–201; KROFTA, Kamil: *Dějiny selského stavu*. Praha 1949², s. 153–157. V roce 1580 měly Sedlišť 27 usedlostí z toho dvě volné (fojtství a grunt Matěje Šestáka). Zatímco v sousedním Lískovci se tehdy nacházely rovněž dvě volenství (z 18 usedlostí), v Bruzovicích jich bylo 12 volných (z 44), v Dobré pouze jedno (z 29). Viz SOBOTÍK, Bohumil – GROBELNÝ, Andělín (edd.): *Urbář panství frýdecko-místeckého*, s. 26–36.

⁶⁶ „*Léta Páně 1613 v přítomnosti fojta a staršího sedliských počet učiněn z vrubu, co jest Michal Hýl vyložil peněz za volenství své Matějovi Šestákovi, též po smrti jeho Zuzaně, manželce, zase po smrti obů Vavříkovi Šestákovi, zase po smrti toho Vavříka poručníkovi sirot jeho Vavříkovi Vaňkovému do Řepišť, našlo se na Vrubbyli za 230 zl., zůstává ještě pokládati při každým svatým Jiří po 6 zl. 56 zl. Actum ut supra.*“ ZAO, Sběrka pozemkových knih - Velkostatek Frýdek, sign. G 659, f. 27. Michal Hýl si nechal od držitele frýdeckého panství Bartoloměje Bruntálského z Vrba (†1604) vystavit náhradou za shořelé privilegium těšínských knížat na Šestákovo volenství s lánem a půl polí a rybníčky novou listinu, podle níž byl za osvobození od robot povinen vrchností ročně odvádět na sv. Jiří 1 zlatý 4 ½ groše, totěž na sv. Václava, ročně

vyplácel Šestákovy sirotky v Řepištích z rodného sedlišťského gruntu v Sedlišťích ještě roku 1627. Další osudy potomků po polovině 16. století zavražděného sedláka Bartka Šestáka ze Sedlišť se pak už zřejmě odvíjely v sousedních Řepištích.⁶⁷

Obdobný případ, jako ten Šestákův, řešil frýdecký fojt již o rok později s udělením totožného trestu – pokuty 40 zl. za vraždu Jana Parkaše ze Skalice jistým Jiříkem Vilamkem ze skalické osady Záhoří.⁶⁸ K finančnímu vyrovnání byli v roce 1559 vyzváni také dva bratři ze Soběšovic ve věci rvačky v Žermanicích. Částka byla v jejich případě relativně nízká – 16 zl. a 4 libry vosku, a to proto, že poškozený Stanislav Tesař byl pouze raněn a teprve po nějakém čase zemřel.⁶⁹

Podle Koldínových městských práv se finanční pokuta za vraždu udělovala v několika jasně stanovených případech. Např. při neúmyslném zabití, nešťastné náhodě (při manipulaci se zbraní)⁷⁰ nebo trestném skutku bez svědků při přísazném

5 slepic, 50 vajec, 10 hrstí lnu a 2 věrtele ovsá. Jednou ročně byl také povinen jet do Osvětimi pro balvan soli. Viz ZAO, Urbaniální komise slezská v Opavě, poř. č. 167.

⁶⁷ Základní publikací k dějinám Řepišť je sborník PAVLOK, Bohumil (ed.): *Lašská obec Řepiště (Sborník k 700. výročí)*. Řepiště 1970. Mladší a stručnější publikace nedosahuje kvalit tohoto sborníku, viz PAVLOK, Bohumil: *Řepiště 1270-1995*. Řepiště 1995.

⁶⁸ SOKA Frýdek-Místek, Archiv města Frýdek, inv. č. 114, f. 67–69 („*Smlůva Jiříka Vilamka z Záhoří s přáteli Jana Parkaše zabitého*“).

⁶⁹ „[...] z strany bitvy, kteráž se v Žilmanicích [rozum. Žermanicích] v níž Stach Tesař raněn byl a potom z toho umřel, od dávného času zběhla [...]“ SOKA Frýdek-Místek, Archiv města Frýdek, inv. č. 114, f. 77. K Žermanicím a její vrchnostenské správě městem Frýdkem viz KALUS, Karel: *Frýdek pánem dědiny Žermanic*. In: 60 let Frýdecké spořitelny 1869-1929. Frýdek 1929, s. 89–98; VALOŠEK, Isidor: *Žermanice za feudalismu*. Ostrava 1958.

⁷⁰ „[...] Kdož by ne z aumysla, než toliko z příhody člověka zabil, ten aneb vypovědění aneb peněžitau pokutau podle uvážení práva a hodnosti osoby zamordované ztrestán bud'. Kterážto nejbližším přátelům náležeti má. Nebo není vražedníkem ten, kdož nechť zabiti, avšak z příhody člověka zabí. A protož pokuta vraždy na takového vztáhnuti se nemůže [...]“ JIREČEK, Josef (ed.): *Práva městská Království českého*

prohlášení obviněného o konání v sebeobraně a jeho dobrovolném přiznání se k činu.⁷¹ Podobné právní zásady byly dodržovány i v sousedním Malopolsku.⁷² Rozsudek tohoto typu byl výhodný pro všechny zúčastněné strany. Odsouzený si zachránil život, žalující strana byla na několik let finančně zajištěna (z hotových peněz mohla pokrýt poddanské dávky odváděné vrchnosti, resp. zajistit příjem pro pozůstalé sirotky) a jistá část byla určena také pro veřejné instituce (špitál, kostel ad.). Námi sledovaný případ vraždy Bartka Šestáka, zasazený do širších souvislostí, umožnil nahlédnout do dosud nezmapované problematiky městských trestněprávních zvyklostí na Těšínsku v předbělohorském období. Zároveň odkryl téměř zapomenutý kriminální případ, vzrušující před více než čtyřmi a půl stoletími obyvatele Frýdku, Sedlišť, Bruzovic, Řepišť a okolí.

a Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Kolína. Praha 1876, s. 330, § N. XLV.

⁷¹ „[...] Přihází se častokráte, že skutek vraždy zbláhá se mezi osobami toliko dvěma bez přítomnosti lidí; a potom, jsa z vraždy ten obviněn, hájí se, že se musil brániti násilí svému, a nemaje čím své nevinu potvrditi, v nebezpečenství zůstává. I kdyžby se koli taková věc přihodila, a jeden druhého by zabil, a pravil, že jest to dle ochrany svého života, a bráně se násilí svému, učiniti musil, ale že jest při tom žádný nebyl, jimž by to provésti mohl: přísežní všech circumstancii, to jest příčin při tom skutku zběhlém pilně a bedlivě pováží, jaké zachování toho bylo a jest, kterýž skutek ten provedl, i také toho, kterýž zabit jest; jaká toho příčina byla, že jest se on té chvíle v tom místě s ním sešel; stal-li se jest tu jaký pokřik; ten, kdo jest zabit, měl-li jest rány po předku čili po zadu; také-li jest tento zraněný; měl-li jest jakau prvé s ním nevoli; po vykonaným skutku hned-li jest těm, kdož se k tomu přitrefili, oznamoval o příhodě své, čili jest utíkal a takového skutku tajiti chtěl [...]“. TAMTÉŽ, 326, § N. XXXVII.

⁷² Příklady uvádí monografie MIKOŁAJCZYK, Marian: *Przestępstwo i kara w prawie miast Polski południowej XVI-XVIII wieku*. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1680. Katowice 1998, s. 256–258.

OSTRAVSKÝ DĚKANÁT V OBDOBÍ POTRIDENTSKÉ REKATOLIZACE (1563-1619)

Jan Al Saheb

„...Placetne vobis, ad laudem et gloriam sanctae et individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, ad incrementum et exaltationem fidei et religionis Christianae, ad extirpationem haeresium, ad pacem et unionem ecclesiae, ad reformationem cleri et populi Christiani, ad depressionem et extinctionem hostium Christiani nominis, discernere et declarare sacrum Tridentinum et generale concilium incipere...“¹

Římskokatolická církev na Moravě, stejně jako v dalších zemích, již od raného středověku cíleně budovala efektivní správní systém, jehož prostřednictvím bylo možno účinně kontrolovat většinu tehdy osídlených oblastí. Základním prvkem církevně-správní struktury na Moravě bylo již od roku 1063 olomoucké biskupství. Tato diecéze zaujímala celou rozlohu Moravy včetně moravských enkláv ve Slezsku, a také moravská území, která byla v 17. století přičleněna definitivně ke Slezsku, Opavsko a Krnovsko. Již v době zřízení biskupství existovala na Moravě, podobně jako v Čechách, síť tzv. hradeckých či velkofarních kostelů, ke kterým se postupně přiřazovaly další, filiální kostely. V první polovině 12. století už existovala na území olomoucké diecéze poměrně hustá síť kostelů a papežský legát Guido doporučil tehdejšímu biskupovi Jindřichu Zdíkovi (eps. 1126-1150), aby rozdělil svou diecézi na přesně vymezené farní obvody. K tomu však došlo až později, neboť takto rozdělenou diecézi nacházíme teprve na počátku 13. století za biskupa Roberta

¹ Dekret papeže Pavla III., zahajující jednání tridentského koncilu. Viz SARPUS, Paulus: Concilii Tridentini, pontificibus Paulo III., Iulio III., Pio IV. ab anno MDXLV, usque ad annum MDLXIV celebrati, canones et decreta, cum pontificiis bullis ad id spectantibus. In: Historia concilii Tridentini. Lipsae 1690, s. 14.

(eps. 1201-1235).² V roce 1131 zřídil biskup Jindřich Zdík při významných střediscích zeměpanské správy, v Olomouci, Přerově, Brně, Znojmě, Břeclavi a Spytihněvi menší územně-správní jednotky, arcijáhenství (*archidiaconatus*).³ Spytihněvské arcijáhenství brzy zaniklo a ve 13. století bylo nahrazeno arcijáhenstvím opavským. Severovýchodní část Moravy náležela po celé sledované období k obvodu arcijáhenství se sídlem v Olomouci.⁴ Jednotlivá arcijáhenství byla od 13. století rozdělena na děkanáty (*decanatus*), jejichž obvody byly ještě ve 2. polovině 17. století poměrně rozlehlé. Vždyť v roce 1668 bylo olomoucké arcijáhenství rozděleno pouze na 10 děkanátů.⁵ Nejnižší složku církevní správy pak tvořily farnosti (*parochia*).

Severovýchodní část Moravy, jejíž podstatnou část zaujímal rozlehlé hukvaldské dominium, náležela od roku 1553 k nově konstituovanému děkanství se sídlem v Ostravě. Kromě zmíněné tzv. mensální državy olomouckých biskupů tvořily obvod ostravského děkanství rovněž lenní statky olomouckého biskupství Rychaltice, Hukovice, Kateřinice, Manská Sedlnice (dnes Sedlnice), Petřvald, Stará Bělá, Stará Ves, Trnávka, Zábřeh (dnes Ostrava-Zábřeh) a Nová Horka, dále pak panství Paskov, Bartošovice a větší či menší části panství Kunvald (dnes Kunín)

² JAN, Libor: Počátky moravského křesťanství a církevní správa do doby husitské. In: XXVII. mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 7-20; KOUŘIL, Miloš: Přehled dějin církevní správy na Moravě od husitství do josefinských reforem. In: XXVII. mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 22.

³ RICHTER, Franciscus Xavier (ed.): Augustini Olomucensis episcoporum Olomucensium series. Olomucii 1831, s. 279-283.

⁴ V 16. století byly sídly arcijáhenských obvodů již pouze Olomouc, Brno, Břeclav, Znojmo a Přerov. Ve druhé polovině 17. století se snížil a ustálil jejich počet na čtyři, se sídly v Olomouci, Brně, Znojmě a Opavě. Viz Zemský archiv (dále ZA) v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (dále ACO), inv. č. 22.

⁵ Mimo děkanátu v Moravské Ostravě to byly ještě děkanáty v Olomouci, Kroměříži, Uherském Hradišti, Strážnici, Uherském Brodě, Holešově, Přerově, Lipníku nad Bečvou a Valašském Meziříčí. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ACO, inv. č. 148.

a Frýdek.⁶ Počátkem 16. století, tedy před rozšířením reformace, se v tomto prostoru nacházela poměrně hustá síť farních obvodů. Středověký původ je doložen pro farnosti v Ostravě, Příboře, Brušperku a Staříči, přinejmenším v období pozdního středověku pak vznikly samostatné farní obvody rovněž ve Frenštátě p. R., Místku, Paskově, Bartošovicích, Sedlnici, Trnávce, Rychalticích, Staré Bělé a Staré Vsi. Pravděpodobná je rovněž existence sídel farností v Zábřehu, Mošnově, Velké Hrabové a Petřvaldu.⁷

Farní kostel sv. Mikuláše ve Staré Bělé, vyobrazení z r. 1659

⁶ HOSÁK, Ladislav: Historický místopis země moravskoslezské. Brno 1938, s. 686, 691-696, 706-708 a 927; AL SAHEB, Jan: Dějiny farnosti Frýdlant n. O. do konce 18. století. Ostrava 2005, s. 16-21; TÝŽ: Územní vývoj hukvaldského panství před Bílou horou. Hlasy Muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm 25, 2008, s. 14-15.

⁷ Podrobněji viz AL SAHEB, Jan: Církevně-správní poměry na Místecku do roku 1716. Studia Comeniana et historica 35, 2005, č. 73-74, s. 74-77.

Během 16. století se prakticky ve všech výše zmíněných farnostech etablovala ve větší či menší míře nekatolická vyznání i sekty. Zejména na lenních statcích, jejichž držitelé se přiklonili k reformaci, došlo k vyhnání původních farářů, jejichž místa zaujali nekatoličtí kazatelé. Nejmenší míru závislosti na olomouckých biskupech získalo roku 1538 panství Paskov, které tehdejší majitel, protestant Jan z Pernštejna, vyvázal z lenního svazku. Přestože v průběhu druhé poloviny 16. století docházelo k častým změnám majitelů, nekatolická vrchnost držela paskovské panství nepřetržitě až do roku 1622. Již ve dvacátých letech 16. století byl v Paskově sbor jednoty bratrské. V roce 1578 potvrdil sboru tehdejší majitel panství Ondřej Dudič z Horehovic starší privilegia na všechny jeho dosavadní reality a také sboru udělil právo na vlastní školu. Na paskovském panství působil mezi lety 1597 - 1617 bratrský sbor také ve Velké Hrabové, odkud již dříve utekl katolický farář. Počátkem 17. století byly neobsazeny také fary ve Staré Bělé a Zábřehu, na statcích evangelíka Jana Skrbenského z Hříště. Zábřeh se stal již v šedesátých letech 16. století jedním z dalších středisek jednoty bratrské. Rokem 1561 je datována listina, kterou tehdejší držitel Zábřehu, Jan Petřvaldský z Petřvaldu, potvrdil zdejšímu sboru držení polností a všeho dosavadního majetku. Mimo to osvobodil modlitebnu ode všech platů, berní a robot a poskytl bratřím právo odúmrti. Protestanty byli také držitelé manských statků Bartošovice a Sedlnice, Sedlničtí z Choltic. Pod jejich ochranou působili v Bartošovicích i Sedlnici nekatoličtí kazatelé, fary v obou místech však zůstaly v katolických rukou. Naproti tomu z Trnávky, kterou držel na přelomu 16. - 17. století Ctibor Choriňský z Ledské, byl katolický farář vyhnán a kostelní majetek rozdělen mezi příslušníky „sektý boleslavských bratří“. Ty podporoval na svých statcích již dříve Hanuš Petřvaldský z Petřvaldu a v roce 1589 jim nechal v Malém Petřvaldu (dnes Petřvaldík) vlastním nákladem vystavět modlitebnu.⁸ Reformace zapustila silné kořeny rovněž na

⁸ WOLNÝ, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren III. Brünn 1859, s. 106, 132; HREJSA, Ferdinand: Sborové Jednoty bratrské. Praha 1939, s. 49, 54-55, 60, 63, 65, 122-123; TUREK, Adolf: Čeští bratři v okolí

biskupském hukvaldském panství. Prakticky ze všech měst a městeček máme zprávy o výskytu novoutraktivů, v Místku a v Rychalticích se úspěšně etablovaly také sbory jednoty bratrské. V 70. letech 16. století tak v obvodu ostravského děkanství byly katolické fary pouze v Moravské Ostravě, Příboře, Brušperku, Staříči, Frenštátě p. R., Sedlnici, Bartošovicích, Rychalticích, Mošnově a snad také ve Staré Vsi. Některé z nich však zůstaly díky nedostatku katolických kněží, nebo převaze nekatolíků v dané farnosti odmítajících odevzdávat desátky, po dlouhou dobu vakantní.⁹

Konfesionální roztržičnost, která se eskalací reformace v průběhu první poloviny 16. století stala výrazným rysem náboženských poměrů nejen na Moravě, byla přímým impulzem k zahájení procesu vnitřní reformy katolické církve. Odezvou na lavinovitě šíření reformace se tedy stala rekatolizace. Do poloviny 16. století probíhala její raná fáze, kterou lze souhrnně označit jako ryze defenzivní, se snahou zabránit dalšímu šíření nekatolických vyznání a sekt. Průvodním jevem této etapy byla především absence jednotící platformy, která by dala rekatolizačnímu úsilí pevné východisko. Tento stav trval až do ukončení tridentského koncilu (1545-1563), jehož ustanovení se následně stala výchozím paradigmatem snah o restauraci katolických pozic v Evropě.¹⁰ Koncil jednak striktně vymezil dogmatickou hranici mezi katolickou církví a reformovanými vyznáními, jednak stanovil kroky vedoucí k důsledné nápravě církevní disciplíny. Reformy zahrnovaly kromě jiného např. zákaz vybírání odpustků, stanovily tzv. sídelní povinnost jednotlivých biskupů, či směřovaly k upevnění disciplíny a vzdělání diecézního i řádového kléru.

Ostravy. In: Ostrava, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 16, Ostrava 1991, s. 319-324.

⁹ AL SAHEB, Jan: Církevně-správní poměry, s. 78.

¹⁰ Ustanovení tridentského koncilu byla potvrzena bulou papeže Pia IV. „*Benedictus Deus*“ z 26. ledna 1564. Viz SARPUS, Paulus: Concilii Tridentini, pontificibus Paulo III., Iulio III., Pio IV. ab anno MDXLV, usque ad annum MDLXIV celebrati, canones et decreta, cum pontificiis bullis ad id spectantibus. In: Historia concilii Tridentini. Lipsae 1690, s. 229-233.

Koncil, který přijal zásadní usnesení ve výše uvedených aspektech zejména při svých závěrečných jednáních v letech 1562-1563, rovněž alespoň na čas učinil přítrž zneužívání církevní moci.¹¹ Otázka recepce koncilních ustanovení a jejich následného uvádění v praxi byla samozřejmě dlouhodobým procesem, trvajícím přinejmenším po celou druhou polovinu 16. století. V této etapě, kdy stále více platilo ono známé augšpurské „*cuius regio eius religio*“, ovšem bylo možno rekatolizační postupy účinně rozvést zejména v bezprostředních doménách katolických držitelů. Oblasti kontrolované nekatolickými vrchnostmi totiž zůstávaly pro opětovné přijetí katolické konfese převážně uzavřené. Na Moravě se tak dělo zejména v okruhu biskupského dvora a na mensálních a v menším měřítku rovněž i manských statcích olomouckého biskupství.¹² V českých zemích, tedy i na Moravě, byla tato etapa

¹¹ JEDIN, Hubert: Katholische Reformation oder Gegenreformation? Luzern 1946; TÝŽ: Das Konzil von Trient. Ein Überblick über die Erforschung seiner Geschichte. Roma 1948; TÝŽ: Der Kampf um die bischöfliche Residenz-pflicht 1562-1563. In: Kirche des Glaubens 2, Freiberg-Basel-Wien 1963, s. 412-419; TÝŽ: Geschichte des Konzils von Trient I - VII. Freiburg 1975-1977; TÝŽ: Malé dějiny koncilů. Praha 1990, s. 125; BUŠEK, Vratislav: Učebnice dějin práva církevního. Praha 1947, s. 178 a násl.; KAFKA, František-SKÝBOVÁ, Alena: Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcie habsburské rekatolizace Čech. Praha 1968; GÖRLICH, Ernst Joseph: Grundzüge der Geschichte der Habsburgermonarchie und Österreichs. Darmstadt 1988, s. 101-103; LUTZ, Heinrich: Reformation und Gegenreformation. München 1991, s. 159 a násl.; FRÖHLICH, Roland: Lebendige Kirchengeschichte. Die Erfahrung von 2000 Jahren. Freiburg 1990, s. 140 a násl.; GELMI, Josef: Papežové. Praha 2004, s. 170 a násl.; BÉRENGER, Jean: Die Geschichte des Habsburgerreiches 1273 bis 1918. Wien-Köln-Weimar 1995, s. 261 a násl.; HOLEČEK, František: K duchovním kořenům protireformace. Teologické texty 2000, č. 3, 4; WINKELBAUER, Thomas: Österreichische Geschichte 1522-1699, II. Teil. Wien 2003, s. 112 a násl.

¹² JAKUBEC, Ondřej: Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby. Olomouc 2003, s. 76 a násl.; ŠTĚPÁN, Jan: Konfesionální prostředí biskupského dvora na příkladu roku 1584 na dvoře

rekatolizace přerušena mocenskopolitickými okolnostmi a zásahem vzbouřených českých, moravských, slezských a lužických stavů.¹³ Přibližme si nyní průběh rekatolizace v období po tridentském koncilu do vypuknutí stavovského povstání na Moravě v roce 1619 na území ostravského děkanátu.

Samo jeho zřízení v roce 1553 biskupem Markem Khuenem (eps. 1553-1565) bylo dle všeho podmíněno snahou zmírnit v této oblasti dopady reformace a revitalizovat rozpadající se správní strukturu katolické církve. Nutno podotknout, že z biskupova hlediska se tak stalo právě včas, neboť i v Ostravě samé již nekatolíci dosáhli takových pozic, že kvůli bojkotu řádného odvádění desátků hodlal v listopadu 1552 na zdejší beneficium rezignovat ostravský farář a pozdější děkan Jan Jilovský. „...*Píše nám kněz Jan, farář váš ostravský, oznamujíc, že při tej faře zůstati z strany nedostatku na vychování sebe nemůže, prosíc nás, abychom ho z té fary propustili. Kdež jest nám to s podivením, kudy to přichází a jakým způsobem ta fara jest opatřena, aby se neměl tu farář vychovati a prve nikdá slýcháno nebylo, aby kdy sobě který farář na tej faře tím způsobem stěžovati měl...*“.¹⁴ Teprve po zásahu biskupa došlo ke vzájemné dohodě obou stran.¹⁵ Jak se však záhy ukázalo, za „uklidněním poměrů“ stála především konverze děkana Jilovského, který v Ostravě zavedl po vzoru protestantů hromadnou zpověď i přijímání „*sub utraque speciae*“. Koncem října 1559 se proto měl ze svého chování zodpovídat před Markem Khuenem v Kroměříži „...*před tebě toho tajiti nemůžem, že nejedné, než časté a jisté zprávy nás o tvém přestaupení a chování*

biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. Střední Morava 26, 2008, s. 102-115.

¹³ KAMENÍČEK, František: Zemské sněmy a sjezdy moravské II. Brno 1902, s. 501 a násl.; ZLÁMAL, Bohumil: Příručka českých církevních dějin VI. Olomouc 1970, s. 47-49; URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.): Povstání na Moravě v roce 1919. Z korespondence moravských direktorů. Praha 1979, s. 5 a násl.; ZUBER, Rudolf: Osudy moravské církve v 18. století II. Olomouc 2003, s. 381-382.

¹⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc (dále AO), inv. č. 43, fol. 44.

¹⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 43, fol. 52.

docházejí, protože chtějí to[m]u vyrozuměti, tobě poračíme, aby se[s] od dat[um] listu tohoto [11. října] ve dvě nedělích pořádk sběhlých na Kroměříž ad examen konečně před nás postavil, jinaké nečiníce...“. Teprve pod hrozbou uvěznění se v březnu 1560 ostravský farář nepřilíš ochotně veřejně vyznal, že lituje svých provinění, jichž se zároveň zřiká. „...*Jakož nám na předešlé psaní naše a roku [tj. stání] tobě od nás na Kroměříži položeného, aby se[s] před námi pro výstupnost, kteroužs učinil, postavil, teprva odpověď dáváš a omluvu svú z strany zpovědi potupení auricularem i tolikéž, že si některým zemanóm pod obojí způsobu podávati, což prve nikdá v Ostravě nebývalo, dopustiti směl...Však že poněvadž milosrdenství užití žádáš, jsúce na takovú tvú prosbu, poněvadž z takového bludu povstati chceš a toho se více nedopouštěti, k tomu jsúce nakloněni, to učiniti chcem, tak aby[s] revocatii v neděli Reminiscere při kázni zjevnú z takové výstupnosti proti církvi svaté o podání pod obojí způsobu i tolikéž o potupení auricularem confesionem učinil...“.¹⁶ Po zkušenostech s děkanem Jilovským dbal biskup Khuen při obsazování jednotlivých far mnohem úzkostlivěji na katolickou pravověrnost uchazečů vakantních beneficí. V říjnu 1561 psal v této souvislosti hukvaldskému úředníkovi Jarošovi Syrakovskému z Pěrkova, že souhlasí, aby byl do Příbora po zemřelém faráři Františkovi investován dosavadní farář v Jistebníku Alexandr, neboť „...*jest kněz pořádný pod jednú...“.* Podobně v srpnu téhož roku doporučoval na vakantní faru po zemřelém faráři Danielovi investovat kněze Stanislava ze Studénky pouze v případě, „...*není-li ženat a jestliže j[es]t pořádným knězem a dobře zachovalým...“.*¹⁷*

V rekatolizačním nástupu pokračoval ještě rozhodněji Khuenův nástupce, Vilém Prusinovský (eps. 1565-1572). Všem biskupským manům zakázal podporovat na lenních statcích nekatolíky, na mensálních statcích olomouckého biskupství dohlížel na důslednou

¹⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 49, sign. 1, fol. 165-166, 170; tamtéž, fond AO, inv. č. 50, sign. 2, fol. 39 - 40.

¹⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 51, sign. 3, fol. 155, 179-180.

rekatolizaci takřka osobně. Na území ostravského děkanátu zakročil zejména proti Českým bratřím na manském statku v Rychalticích.¹⁸ Z biskupova rozkazu tam musel roku 1570 Jaroš Syrakovský z Pěrkova zrušit sbor a z modlitebny zřídit krčmu. Bezprostředním důvodem mělo být údajné nevybíravé chování tamních nekatolíků vůči katolickému faráři „...*knězi pořádnému i jiným osobám v kostele se porouhajíc, posměšné věci před sebe brali, tak že [j]sme příčinu k nim měli jako ku poddaným našim, aby se odtud pryč brali...*“.¹⁹ Nekatolíkům tedy byly dány dvě možnosti - buďto konvertují zpět ke katolicismu, anebo opustí své usedlosti a odstěhují se na panství nekatolických vrchností. Z písemných pramenů nejsme bohužel zpraveni, jakou cestu si vybrali pronásledovaní Čeští bratři z Rychaltic, ovšem v případě, že se zřekli svého vyznání, učinili tak zřejmě pouze formálně. Podobně se tak totiž stalo v Ostravě, kde pod vnučenou rouškou katolicismu žilo mnoho tajných nekatolíků. Sídlo děkanství se tak stalo doslova neuralgickým místem, protože po děkanovi Jilovském se počátkem sedmdesátých let 16. století k novoutrakvismu přiklonil další z řady zdejších děkanů, ostravský farář Jan Chocholecký. Energický biskup Vilém Prusinovský jej záhy nechal „...*pro přečinění, kterého se proti víře pravé křesťanské katolické dopůštěl...*“ internovat nejprve v Kroměříži a posléze na Hukvaldech.²⁰ Ve snaze předejít opakování podobné

¹⁸ Tento manský statek byl posléze roku 1570 připojen k hukvaldskému mensálnímu dominiu. Viz AL SAHEB, Jan: Územní vývoj, s. 17.

¹⁹ CVRČEK, Josef: Paměti o sborech bratrských na Moravě ze století XVI. ČMM 23, 1899, s. 123-125; TUREK, Adolf: Konec bratrských zborů v Místku a v Rychalticích. Naše Valašsko 7, 1941, s. 147; DOHNAL, Miloň: Hukvaldské panství a olomouctí biskupové v době předbělohorské. In: Sborník prací Ostravské univerzity, Historica 1, 1993, s. 22.

²⁰ V dubnu roku 1571 byl z vězení „na závazek“ propuštěn, ovšem záhy nato uprchl Biskup psal v této souvislosti hukvaldskému úředníkovi dne 18. dubna 1571 „...*vyrozuměli [j]sme tomu, že ten kněz Jan, někdejší farář ostravský, kteréhož [j]sme těmito dny z vězení na rukojmě dáti poručili, ušel. A protože přístně přikazujíc poraučíme, že na to bedlivý a pilný pozor míti a na to se ptáti budeš, jestliže by tu kde na panství*

situace, dosadil Vilém Prusinovský na místo ostravského děkana vikáře olomoucké kapituly Jakuba Rokytu. Koncem března 1571 jej pak biskup znovu nabádal, aby farníky podněcoval k častému přijímání eucharistie, ovšem výhradně po katolickém způsobu. „...*Pilnost tvau v těch věcech chválíme, v začaté práci, poně[va]dž ju užitečnú bejti znáš, sobě nestejskej, lid ten vyučovati, aby pro velikau vážnost té velebné svátosti k tomu se hodně a slušně vnitř i zevnitř připravovali...a jich na kazatedlnici i in auriculari confessione s pilností napomínej, aby jinak nesmejšleli, než podle vyměření s[vatýh]o koncilu tridentského, kdo pod obojí způsobau tu velebnů svátost přijímá, více jako ten, který pod jednu bére, nepřijímá, aby v to[m] jedni druhých nepotupovali...a raději pod jednau přijímali...“.* Působení Jakuba Rokyty v Ostravě, jak se z následné korespondence jeví, bylo relativně úspěšné, a tak i zde došlo k postupnému upevnění katolických pozic. O úspěšném postupu přinejmenším „vnějškové“ rekatolizace svědčí list Prusinovského faráři Rokytovi z 21. března 1571 „...*poněvadž tak množství lidí k zpovědi, jakž nám oznamuješ, jde, napomínej jich na kázáních, aby časně k zpovědém jiti začali, tak, aby žádný neřád v tom dopuštěn nebyl...“.* V podobném duchu se nesl i biskupův list adresovaný Ostravským „...*vyrozuměli [j]sme, že se uctivě a vlídně ku knězi Jakobovi Rokytovi, kterýž vám na te[n] čas od nás za faráře podán j[es]t, chováte, nad čímž zvláštní oblíbení máme a milostivě nepochybuje[m], že i napoto[m] se proti ně[m]u tak, aby sobě do vás nic stěžovati slušně nemel, chovati budete...“.* Naopak na pouhou „vnějškovost“ rekatolizačních úspěchů poukazuje fakt, že v září 1571 biskup káral Ostravské za neodevzdávání desátků.²¹ Nezanedbatelnou roli při upevňování katolicismu v Ostravě hrál jistě i fakt, že město bylo přímým

našem aneb kdekoli jinde přistižen byl, že jej vyzdvihnůc do vězení na Ukvaldy dovésti dáš a to tak opatříš, aby ujiti nemohl...“. Z dalších zpráv se dovídáme, že působil dále jako „heretický kněz“ v Klimkovicích na panství Hynka Bruntálského z Vrbna. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 68, sign. 11, fol. 102, 103, 118, 142.

²¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 68, sign. 11, fol. 88-89, 257.

biskupským majetkem a vrchnost zde tedy mohla při rekatolizačním tažení využít kromě duchovních i ryze mocensko-ekonomické donucovací prostředky.

Po smrti Viléma Prusinovského v roce 1572 rekatolizační tlak v důsledku častého střídání biskupů citelně ochabl. Na jeho úsilí navázal v polovině sedmdesátých let jen velmi pozvolna biskup Jan Mezoun z Telče. Jeho snahu si ovšem po svém vyložil tehdejší horlivý hukvaldský úředník Jan Albín z Helfenburku, který hodlal z panství vypovědět všechny příslušníky nekatolických vyznání, pokud nepřestoupí ke katolicismu. Tento velmi příkře formulovaný požadavek však musel na biskupův příkaz záhy přehodnotit. Jan Mezoun z Telče si byl totiž velmi dobře vědom hrozby hromadného exodu části poddaných, čímž by byl ohrožen výnos panství. Koncem června roku 1576 proto biskup úředníka v této věci ostře napomenul „...*máme toho jistů zprávu, kterak by pod jménem a několikerym poručení listovním našim, kteréž bychom tobě, aby[s] všecky ty jiného náboženství, nežli my zachová[vá]me, z panství našeho ukvaldského vybiti a vykázati měl, nás v tom mezi lidmi obšírně roznášejíc, učiniti měli. Vykonajíc již na díle něco toho, roztrusoval a nás tudy v nemalů ošklivost uvedl, což nám nemuůže do tebe, než za stížné bejti, že se ty, kdy o to, čehožť [j]sme nikdy neporučili, psaním ani austně, pokaušeti smíš. Protožť o tom dostatečně poraučíme, že toho předsevzetí svého proti těm osobám až do dalšího poručení našeho na ten čas zanecháš...*“²²

K plnému rozvinutí rekatolizačního tlaku, alespoň co se bezprostředních biskupských dominií týče, došlo za episkopátu Stanislava Pavlovského z Pavlovic (eps.1579-1598). Krátce po uvedení do úřadu nechal biskup násilím zavřít nekatolické sbory v Trnávce a Malém Petřvaldu, kde se ovšem tajní nekatolíci udrželi ve velké míře až do první čtvrtiny 17. století. Na vakantní faru v Rychalticích pak roku 1580 investoval kněze²³ a zároveň nově

²² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 77, sign. 14, fol. 20.

²³ „...*Léta Páně 1580 vysoce důstojný a v Bohu Otcí kníže a pán, pan Stanislav Pavlovský z Boží milosti biskup olomúcký, ustanoviti a naříditi jest ráčil, že Rychvaldští a Sklenovští při kostele rychvaldským pro faráře při jednom láně, který ku kostelu náležel, dům farní ustanoviti a jak na to*

vytyčil hranice tohoto farního okrsku. Do Rychaltic tehdy biskup přiřadil také Sklenov, hrad Hukvaldy, Palkovice a Metylovice. V obou posledně jmenovaných obcích se nacházely kostely, v nichž měl rychaltický farář sloužit každou čtvrtou neděli mši. Pavlovského záměr obnovit zdejší farnost se neobešel bez potíží. Koncem roku 1582 totiž rychaltický farář uprchl i s kostelními penězi. Stěží se dnes již dovíme, jaké pohnutky ho vedly k tomuto činu. Jelikož se však incident odehrál jen několik dní před generální vizitací, lze se domnívat, že zřejmě zanedbával své povinnosti a uprchl tak ze strachu před případnými sankcemi ze strany vizitátorů, potažmo biskupa. Nabízí se ale také možnost, že své závazky vůči němu porušili osedlí z přiřazených vsí a odmítali mu odevzdávat stanovené desátky. Nemůžeme zcela vyloučit ani kombinaci obou alternativ.²⁴ V době konání vizitace zřejmě již nebyly k rychaltické farnosti přiřazeny Palkovice ani Metylovice. Je to patrné z listu Stanislava Pavlovského ze dne 2. srpna 1582, adresovaného úředníkovi na Hukvaldech. V něm jsou obě obce zmiňovány u farnosti v Místku. „...Co se toho lepšího desátku k faře rychvaldské náležitě dotejče, poraučímež, že jej vesnice Palkovic a Metylovic dotčený, k faře místecké obrátíš a ten z Rychvaltice a Sklenova, poně[va]dž taky nyní faráře není, pěkně

náleží spravovati dáti mají a tu již kněz, kteréhož jim j[eho] m[ilost] knížecí podati aneb podávati ráčí, na tej faře nyní vnově od j[eho] m[ilosti] knížecí nařízené, nyní i na časy budoucí bejti, toho lánu roli a tej zahrady, kteráž „Na obecním“ slove, vlkovská jest, užívati a k svému užitku jak se mu zdáti a líbiti bude obraceti a jim v kostele jejich i v jiných dědinách níže psaných, k tej faře připojených, bude povinen slovem Božím, svatými mšemi, křtem svatým a jinými velebnými svátostmi podle pořádku církevního, jak na pořádného a katolického kněze náleží a tolik[t]ěž do jiných dědin nižepsaných, i na zámek každú štvrtú neděli choditi a těmi povinnostmi svatými církevními, jakž nahoře dotčené, jim posluhovati a vykonávati má...“. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 111a, nefoliováno. Zápis podobného znění je také v urbáři hukvaldského panství z roku 1581. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (dále ÚŘAS), inv. č. 2253, sign. E I, fol. 217.

²⁴ AL SAHEB, Jan: církevně-správní poměry, s. 82-83.

hlidati a obzvláštěně opatřiti dáš, aby se poto[m] z toho faráři, když tam bude na vychování uděliti a za ostatek do kostela něco koupiti mohlo. A zatím nechť by tam v Rychvalticích některý kněz, buď asi třetí neděli z Brušperka neb z Příbora odsluhoval, že se jemu také za práci jeho učiní...“²⁵ Zřejmě ještě v průběhu téhož roku byly biskupem jako náhrada k Rychalticím přifařeny obce Kozlovice, Lhotka a Myslík.²⁶

Dalším rekatolizačním krokem Stanislava Pavlovského v ostravském děkanátu byla obnova farnosti v Místku. Na rozdíl od Rychaltic zde byla situace obtížnější, neboť ve městě sídlil bratrský sbor. Biskup zřejmě záhy poté, co roku 1581 koupil od Jiřího z Lohova frýdecko-místecké panství,²⁷ dosadil do místecké

²⁵ Přifaření Palkovic a Metylovic do Místku bylo potvrzeno roku 1584, jak dokládá záznam v urbáři hukvaldského panství. „...*Poněvadž manství Místko s Frýdlantem a jinými vesnicemi jeho m[ilo]st knížecí, pán pan Stanislav Pavlovský z Boží mi[l]o[s]ti biskup olomúcký při prodaji panství Frýdeckýho panu Bartolomějovi z Vrbna sobě vymíniti a ku panství ukvaldskému připojiti ráčil, také za tú příčinu ves Palkovice a Motylovice touto vymazány jsou, že se zase k faře místecké, jak prve od starodávna bývalo, od jeho mi[l]o[s]ti knížecí, majíce již také tam kněze katolickýho, připojili...“ . Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 99; tamtéž, fond ÚRAS, inv. č. 2253, sign. E I, fol. 218.*

²⁶ Dne 26. března 1582 psal biskup Pavlovský úředníku na Hukvaldech „...*abychom zase mohli míti těch dvou dědin Palkovic a Metylovic, které jsme k faře místecké od fary rychvaldské odjali a připojiti Kozlovice, obrátiti. A mohl-li by idem farář frankštátský bez tej dědiny se objíti a vychovati oznámíš...“*. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 19. Další informace podává urbář hukvaldského panství „...*a na místo jich [Palkovic a Metylovic] Kozlovští, Lhotští a Myslíkovští od fary frankštátský, nemohúc farář frankštátský pro jiné vesnice a kostely, kterýchž ještě i s frankštátským šest má, odolati, odňali a připojili a k faře rychvaldské přivlastnili...“*. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚRAS, inv. č. 2253, sign. E I, fol. 218.

²⁷ K okolnostem zisku a následném připojení Místecka k hukvaldskému panství viz AL SAHEB, Jan: Lenní statek Místek ve 2. polovině 16. století. K procesu formování mensálních držav olomouckého biskupství před Bílou horou. Acta historica Universitatis Silesianae

městské rady převážně katolíky. Ti ho na jaře následujícího roku žádali, aby jim do Místku na prázdnou faru dosadil katolického kněze. Dne 15. března 1582 napsal biskup úředníku na Hukvaldech, že „...*na poníženú žádost místeckých, poddaných našich, jim kněze Adama, kaplana našeho k neděli Letare do Místka, aby tam u nich přes tyto kající časy až do s[vatéh]o Jiří mši svatau, zpovědi, jich vyslycháním a Velebnau svátostí posluhoval, vypraviti a jestliže by se jemu tam od s[vatéh]o Jiří zuóstatí líbilo, jeho jim za faráře dodati chceme...*“.²⁸ Místeckému purkmistru a tamní městské radě pak nařídil, aby se postarali o hmotné zabezpečení pro jejich nového duchovního pastýře, původem z vratislavské diecéze, Adama Pacinia. Na jeho řádné hmotné zajištění měl dohlédnout rovněž úředník hukvaldského panství, Valentin Pavlovský, kterého biskup v této věci dne 26. března 1582 napomínal „...*kněze Adama, kteréhož do Místka jakže jsme předešle oznámili, aby s jeho náležitým místo vychování až do s[vatéh]o Jiří opatřiti místeckým poručil, posíláme...*“.²⁹

Opaviensis 1, 2008, s. 99-117. K rekatolizačním snahám Stanislava Pavlovského na sousedním Frýdecku viz PINDUR, David: Historický a správní vývoj katolické církve na Frýdecku v raném novověku. *Studia Comeniana et historica* 35. 2005, č. 73-74, s. 56-57; AL SAHEB, Jan - PINDUR, David: Nejstarší dějiny farního kostela sv. Jana Křtitele ve Frýdku. In: *Cieszyńskie studia muzealne/Těšínský muzejní sborník* 3, 2007, s. 180-181.

²⁸ V dalším dopise biskup Místeckým v této věci psal „...*psaní vašemu i touž další žádostí vaši jsme porozuměli, jakž takových pořádných kněží a učiteluón slova Božího na ten čas veliký nedostatek jest a s těžkostí jich dostávati můžeme, všakž znaje žádost vaši slušnou bejti, k tomu se všelijak přičiniti a postarati chceme, abychom vás k těmto slavnejm hodóm nějakým učitele[m] dobrým opatřiti a fedrovati mohli...*“. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 25-26.

²⁹ „...*Na poníženú žádost vaši, chtějíc, abyste těchto kajících časů k zpovědi svaté a přijímání převelebné svátosti oltářní a slyšení slova Božího jiti mohli, vám kněze Adama, kaplana našeho, sami dosti těžce jeho od sebe puostíce, k neděli Letare, aby u vás přes tento čas až do s[vatéh]o Jiří pobyl a sobě, jak by mu se tam líbilo shlídl, vyslati a bude-li se mu tam i tudíž on vám líbiti, vám jeho za faráře od s[vatéh]o Jiří dosaditi chceme, kteréhož vyrozuměli, jaké uctivosti majíc jemu na faře,*

Vzhledem k výrazným pozicím, které ve městě měla jednota bratrská, se ovšem výše jmenovaný kněz záhy dostal s nekatolickou většinou do konfliktu. V listu biskupovi Pavlovskému si stěžoval na malou účast Místeckých při mších v kostele, protože většina jich chodila do sboru. Pacinius rovněž hořekoval nad neuctivým chování vůči své osobě. Biskup v reakci na to přikázal hukvaldskému úředníkovi Valentinu Pavlovskému, aby zakázal Místeckým pod pokutou padesáti kop grošů další shromažďování ve sboru a dohlížel na jejich pravidelné docházení do kostela. „...*A toho kazatele pikardského napomeneš, aby se on v auřad kněžský, jsauce zprošt[ě]ný, od toho času více pod nemilostí a skutečný[m] nás jiné trestání neukládal, nýbrž podle úřadu své[h]o chlapské[h]o roli a pluhu na pilno hleděl a od kostela s jinými k slovu Boží[m]u chodil a mši s[vato]u poslauchal, jakž o tobě pochybuje, že to tak opatříš a nařídíš, aby se tomuto poruč[e]n[í] naše[m]u zadosti učinilo...“.³⁰ Místeckému faráři pak dal plnou moc k absoliuci hereze pro ty, kteří by přestoupili zpět ke katolictví.³¹ Nekatolická opozice byla podlomena teprve restriktivními zásahy biskupa, který nařídil do 28. září 1582*

schránu a vychování pactivé, jakž na osobu jeho náleží dejte. Na tom vůli naši vyplňte...“. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 26, 29.

³⁰ ZA v Opavě, pobočka, Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 44.

³¹ „...*Knězi Adamovi, faráři v Místku. Na stížnost tvau, kterou sobě do některých pikardův z Místka, poddaných našich, pokládáš...[j]sme panu Valentinovi, bratru a auředniku našemu aukvaldskému a frýdeckému o tom dostatečně poručení učinili, aby dotčenými pikardy ty schůzky do sboru pod nemilostí naší, skutečným trestáním a pokutau na jednoho každého, který by se něco dopustil, zapověděl a jich jenž ostatních k faře tvé příslušejí, dostatečně napomenul, aby do kostela chodili, hlas tuvój i jakožto pastýře svého slyšeli, tebau se spravovali a v uctivosti měli, jakž se jináče nenaděje, než že se tak zachovají. A při tom posílání, jakž jsi toho po nás žádostiv byl, facultatem ab haeresimi foro conferentiae absolvendi, jestliže by z těch pikardů i jiných nevěrníků heretiků některý obrácen a přiveden býti mohl, k čemuž se ty sám přičiniti povinen jsi...“.* Viz ZA v Opavě, pobočka, Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 36.

rozprodání majetku bratrského sboru³² a zároveň pod pokutou padesáti kop grošů zakázal Místečanům účast na nekatolických pobožnostech.

Ani poté ovšem nedošlo v náboženském životě městečka k zásadnímu obratu. V srpnu téhož roku totiž nabádal Stanislav Pavlovský Místečany k návštěvě bohoslužeb alespoň o nedělích a svátcích. Hukvaldskému úředníkovi v této souvislosti biskup psal „...také [j]sme tomu z kněze Adama faráře místeckého vyrozuměli, kterak by Místečtí svátkuov od církve s[va]té k zachování nařízených a ustanovených netoliko zachovati, ale ani do kostela v takové dny sváteční k službě Boží a na kázání slova Boží[h]o choditi obmeškávali. Protož to poroučíme, že na ty a taková slova a služby Boží nedbanlivé osoby pozor a dostatečné zření jmíti budeš a při nich to skutečně nařídíš, aby slova Boží[h]o pilni byli, svátky od církve s[va]té ustanoveny zachovávali a jich neobmeškávali, na to vůli naši naplníš...“.³³ Podobně přikazoval počátkem roku 1583 místeckým nekatolíkům „...aby mezi tím časem [do Velikonoc] k zpovědi s[va]té a potom ku přijímání převelebné svátosti oltářní od správce a faráře svého spolu s jinejmi sausedy přistupovali a přijímali a každý z nich, že tomu tak jest, aby svědectví toho od jmenovaného faráře svého potomně ukázati dali...“.³⁴ Proces konverze nekatolického obyvatelstva, a to alespoň ten „vnějškový“, byl navzdory cílenému nátlaku dlouhodobou záležitostí. Ještě několik let po zrušení sboru neměla katolická správa v Místku náboženskou situaci ve farnosti zdaleka pod kontrolou. V červenci 1584 například biskup již poněkolikáté úředníka Valentina nabádal, aby nařídil všem, kteří odmítají konvertovat, opustit panství. „...Vyrozuměli jsme tomu, kterak by ještě v Místku někteří v[e] víře spletení pozůstávali a spolu s jinejmi dobrými křesťany o jminulé Velké noci zpovídati a velebnú svátost oltářní od kněze faráře svého přijímati nechťeli. A toho vše[h]o až posavad zanedbali. Protož poroučíme, že před sebe je obešlic, jim to, co tu proti nám i všemu církevnímu svatému

³² ZA v Opavě, pobočka, Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 99.

³³ ZA v Opavě, pobočka, Olomouc, fond AO, inv. č. 92, sign. 19, fol. 111.

³⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 93, sign. 20, fol. 14.

*pořádku se dopustili předložíš. A tuto jistau vuóli naši v známost uvedeš, že jim ještě tu lhótu činíme, aby mezi tímto časem a svatým Vavřincem beze všech dalších odtahů k správě křesťanské k svému faráři šli a ji vykonali. Pakli by toho činiti se zbraňovali, tehdy jim poruč do toho času grunty osadit a se vyprodati, neb my takových spletených a víře lidí na gruntech svých nijak trpěti nechceme...*³⁵

K upevnění katolických pozic ve městech a městečkách ostravského děkanátu, které byly s výjimkou Paskova přímým biskupským majetkem, měly vést instrukce pro purkmistry, rady a vůbec všechny obyvatele těchto lokalit. V září roku 1584 Stanislav Pavlovský udělil a potvrdil městečkům Frenštátu p. R. (23. 9.) a Místku (24. 9.) privilegia, přičemž oběma lokalitám zároveň nařídil naprostou oddanost katolickému náboženství „...poněvadž bez pravé víry žádnéj pánu Bohu se líbiti nemůže a víra s religii svatau všeobecní křesťanskú základ a počátek jest spasení jediného každého křesťana, která kdež se koli mezi městy, obcemi, krajinami a národy v poslušensví cirkve svatě katolické stojíce, by právě a neporušeně, zachovávala a zachovává, skrze ni *res publica principatus regna e[t] imperia cruerunt e[t] amplifícata sunt...* aby v tom městečku nyní i na časy budaucí žádný z obyvateluoú, též podruhuoú a hoferuoú trpěn a přijímán nebyl, než toliko kteříž by nepodezřelí a dobře zachovali lidé jsauc v religii svatě katolické římské byli a auřad nynější i budaucí na tom nařízení, aby se jemu zadosti dalo, ruku všelijak drželi...“³⁶ V prosinci téhož roku byla biskupem vydána rovněž „reformaci a instrukci pro purkmistra, fojta a starší města Ostravy, jak by se při povoláních a povinnostech svejch na potomní časy chovati, též auřad v opatrování důchodův obecních zachovávatí měli“. Po úvodním provolání, že spásy může dojít pouze člověk poslouchající Boha, římskou církev a vrchnost, následovala další nařízení, přičemž mnohá z nich souvisela s biskupovým rekatolizačním úsilím. Podobně jako v obou předchozích případech

³⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 94, sign. 21, fol. 151.

³⁶ Státní okresní archiv (dále SOKA) Nový Jičín, fond Archiv města Frenštátu pod Radhoštěm, inv. č. 8; SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Místku, inv. č. 3.

bylo stanoveno, že ve městě nesmí přebývat žádní nekatolíci. Všichni členové ostravských cechů pak měli pod hrozbou pokut a vězení vykonat každoročně zpověď a přistoupit k přijímání.³⁷

Kněz podávající přijímání

O rok později biskup směřoval prakticky totožnou instrukci rovněž městu Příboru. Mnozí nekatolíci konvertovali pod tímto nátlakem ovšem pouze formálně. Dokladem toho je fakt, že již roku 1587 měl hukvaldský úředník Valentin Pavlovský ostravským měšťanům pobrat a spálit „*kacířské*“ knihy, jichž se neustále drželi.³⁸ Dohled nad dodržováním ustanovení obsažených v těchto normativních dokumentech byl svěřen představitelům patrimoniální správy. Biskup Pavlovský tak byl od svých úředníků informován o konkrétních osobách, které se opovážily vzepřít jeho

³⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 88, sign. C, fol. 148 - 161; ADAMUS, Alois (ed.): Codex diplomaticus civitatis Ostraviae. Moravská Ostrava 1929, č. 97, s. 128-138.

³⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 2969, sign. E II c 16/1α; JAKUBEC, Ondřej: c. d., s. 78.

vůli a rekatolizačnímu nátlaku. Roku 1589 tak například psal hukvaldskému úředníkovi Valentinovi, nechť si nechá předvolat ty ostravské měšťany (mj. i ženu tamního purkmistra), kteří dle úřednickových slov „...*tohoto roku a snad i jiných let povinnosti křesťanské [j]sau nevykonali...*“, aby je následně potrestal a přiměl k nápravě. Zároveň měl přísně napomenout tamní radní, aby více dbali na dodržování náboženských bodů instrukce z roku 1584.³⁹ V květnu 1590 biskup opětovně nařizoval měšťanům v Příboře, Ostravě, Brušperku a Místku, aby přijímali eucharistii výhradně „*pod jednou způsobou*“. Poté, co se někteří z ostravských měšťanů odmítli jeho nařízení podřídit, nechal biskup 15. srpna téhož roku 50 z nich uvěznit na Hukvaldech. Krátce nato byli ovšem všichni propuštěni s tím, že „...*ty osoby z Ostravy, které [j]sme zde v vězení měli, již také k tomu [j]sau přistaupili, že velebnau svátost oltární pod jednau, zpuůsobem katolickým v neděli po svatým Bartoloměji jako jiní poddaní naši tamž na tom panství přijímati chtějí...*“.⁴⁰ S evidentní snahou posílit velmi křehké pozice katolicismu v Ostravě, založil roku 1591 biskup Pavlovský ve městě zbožné bratrstvo. Mnozí měšťané však do bratrstva vstupovali pouze pod hrozbou restrikcí, které biskup na svých mensálních panstvích v rámci rekatolizačního úsilí zcela nepokrytě aplikoval. „...*Jestliže by pak kdo jako pod zástěrou náboženství lepšího někde jinam k sektám se utekl a přijímal, ten takový jako rušitel dobrého řádu od starších bratrství, a kdyby jich neuposlechl, od auřadu aneb hejtmana trestán a v řád uveden býti má, aneb jako prašivá ovce od společnosti vyvržen...*“. Členstvím v bratrstvu tedy mnozí měšťané alespoň navenek deklarovali příslušnost ke katolické konfesi.⁴¹

³⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 102, sign. 27, fol. 60-61.

⁴⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 103, sign. 28, fol. 178 - 180; JAKUBEC, Ondřej: c. d., s. 79.

⁴¹ ADAMUS, Alois (ed.): c. d., č. 105, s. 146-150; MAŇAS, Vladimír: Nejstarší zmínky o chrámové hudbě v Moravské Ostravě. Opus musicum 2003, č. 1, s. 2-3.

Rekatolizační metody, které Stanislav Pavlovský při úsilí o obrodu katolických pozic užil, lze ve srovnání s jeho předchůdci hodnotit jako výrazně progresivní. Zatímco například biskup Mezoun z Telče si nedovolil vůči nekatolíkům v řadách vlastních poddaných důsledně uplatnit zásadu „*cuius regio eius religio*“, Pavlovský v této věci již vystupoval zcela v intencích a s vědomím svého mocenského postavení. Tento přístup ovšem mohl pochopitelně aplikovat pouze v případě přímých biskupských domén. Vzhledem ke skutečnosti, že většina území ostravského děkanátu se překrývala právě s biskupským mensálním panstvím Hukvaldy, postupovala rekatolizace v této části Moravy poměrně rychlým tempem.

Snad ještě rozhodněji se vůči reformaci vymezil Pavlovského nástupce, kardinál František z Ditrichštejna. Bezpochyby to souviselo s celospolečenským klimatem, které prostřednictvím vyostřování vzájemného konfesního soupeření, špelo neodvratně ke konfrontaci v podobě stavovského povstání. Ještě před jeho propuknutím, roku 1603, se Ditrichštejn diplomatickou cestou zasadil u císaře Rudolfa II., aby přiměl jeho mana, Hynka Syrakovského z Pěrkova, uzavřít bratrské sbory na jeho statcích Paskov, Zábřeh a Stará Ves. Císař psal dne 12. prosince v této věci Syrakovskému „...*zprávu toho jistau jmíti ráčíme, kterak by ty na gruntech tvých sbory pikardské, do kterýchž se netoliko poddani tvoji, ale i přespolní lidé v nemalém počtu scházejí a sjíždějí a to své domnělé náboženství provozují, držeti a dopauštěti měl, což pokudž by tak bylo a ty proti nařízení církve svaté křesťanské všeobecný i proti mandátům a záповědem slavných pánů předků našich, králů českých a markrabí moravských, i proti sněmuov a snešením starodávných stavův moravského markrabství, předsebral a dopauštěl, neráčili bychom nad tím žádného zalíbení jmíti. A protož tobě přístně poraučeti ráčíme, abys takové sbory a schůze ihned skutečně zastavil, zavřel a více již jich na gruntech tvých netrpěl, nicméně ve štyrech nedělích po dodání tobě tohoto poručení našeho císařského, jak jsi se v tom zachoval, zprávu svů*

do kanceláře naší české učinil, vědouc, že na tom jistau a milostivau vůli naši císařskou naplníš...“⁴²

Kardinál František z Ditrichštejna

Zatímco na obou lenních statcích, Zábřehu a Staré Vsi, se musel Syrakovský císaři a zejména Ditrichštejnovi podvolit, na alodním statku Paskov se sbor jednoty bratrské udržel až do poloviny dvacátých let 17. století.

Podíváme-li se na stav rekatolizace v ostravském děkanátu,⁴³ jak jej zachycuje soupis pořizený roku 1606, zjistíme, že většina ze

⁴² NA Praha, fond Morava, inv. č. 5045.

16 tehdy zaznamenaných farních obvodů již byla z rukou nekatolíků odejmuta, ovšem ne všechny již byly pokatolíčtěny. Ostravským farářem a děkanem byl tehdy Jan Tulachius, jehož farnost již byla, alespoň formálně, zcela katolická „...*parochiani catholici...*“. Podobná situace vládla i ve druhém největším městě děkanátu, v Příboře, kde byl farářem Vavřinec Affelius. V případě dalších lokalit jsme zpraveni toliko o stavu personálního obsazení far, nikoliv již o skutečných náboženských poměrech v jednotlivých obvodech. V Brušperku působil katolický farář Jiří Petrasius, ve Frenštátě p. R. katolík Jan Karbát, v Rychalticích katolík Matyáš Viktorini, ve Staříči katolík Stanislav Zastavský, ve Staré Vsi katolík Albert Skorcovius, ve Staré Bělé katolík Bartoloměj Kalisius, v Místku katolík Matyáš Schodius, v Mošnově byl katolický farář již starý a nemocný „...*parochus senex et valetudinarius...*“, v Nové Bělé působil Jiří Benkovič původem ze slezské Strumeně, ve Lhotce Adolf Santorius a v Klimkovicích Cyprián Leonensis (Lvovský). Nekatolíci převládali pouze ve farnostech Paskov, Sedlnice a Bartošovice. V Paskově nemohl katolický farář Šimon Rustalius sloužit mše, protože tamní kostel byl „heretiky“ poškozen a zůstal velmi *zpuštělý* „...*hic parochus quia gravissime a quodam haeretico existens templum proxime vulneratus est, rationem parochiae suae dare non potuit...*“. V Sedlnici i v Bartošovicích byli sice teprve nedávno dosazeni katolíci faráři, ovšem postup rekatolizace zde byl teprve v začátcích.⁴⁴ Přes veškeré úsilí olomouckých biskupů je nutno označit katolické pozice na severovýchodní Moravě před rokem 1619 za stále značně vratké. Svědčí o tom mj. neustálé třenice mezi katolíky a příslušníky v ilegalitě či poloilegalitě působících nekatolických vyznání. Pro ilustraci uveďme případ, který se udál v sídle děkanství, Ostravě. „...*Roku 1616 spáchány*

⁴³ Pramen eviduje spojený ostravsko-příborský děkanát, v němž jsou proto zahrnuty rovněž farnosti původně k samostatnému ostravskému děkanátu nepřičleněné (např. Klimkovice). Z hlediska církevní správy se ovšem jednalo pouze o přechodný stav, proto budeme i nadále hovořit pouze o ostravském děkanství.

⁴⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ACO, inv. č. 91a, pag. 18-19.

byly v Ostravě nemalé různice a všelijaké rozpustilosti všetečné skrze rychtáře ostravského k poskvrně míst posvátných, zlehčení úřadu a odporníků víry katolické...“.⁴⁵ Situace se ještě více vyostřila v roce 1619, kdy se Morava přidala na stranu vzbouřených českých stavů. Naopak po definitivní porážce povstání, stvrzené roku 1622 mikulovskou mírovou smlouvou, již nestálo nic v cestě k plnému rozvinutí závěrečné fáze rekatolizačního procesu nejen na území ostravského děkanátu, ale v celé olomoucké diecézi.

Roku 1622 vydal kardinál František z Ditrichštejna patent, jímž přikázal všem novokřtěncům, aby buďto konvertovali, nebo opustili Moravu.⁴⁶ V následujících dvou letech museli zemi opustit také všichni bratrští a protestantští kazatelé a v březnu 1625 byla nařízena rekatolizace ve všech královských městech. Když bylo navíc katolictví v roce 1628 zakotveno v obnoveném zřízení zemském jako jediné povolené vyznání, osud všech reformačních směrů na Moravě byl zpečetěn.⁴⁷ Dne 9. března téhož roku nařídil

⁴⁵ PITRONOVÁ, Blanka: Rozvoj města v letech 1437-1620. In: Dějiny Ostravy. Ostrava 1993, s. 71.

⁴⁶ SNOPEK, František: Akta kardinála Dietrichštejna z let 1619-1635. ČMM 39, 1915, s.112.

⁴⁷ „...Co se náboženství dotejče, poněvadž to vůbec vědomé a zřejmé jest, kterak rozdvojení v náboženství hned od toho času, jak se v našem království českém i jiných přivtělených zemích počalo a vyzdvihlo...veliké války a roztržitosti vzbudilo a s sebou přineslo...pročež to neproměnitelně jmiti chceme a nařizujíc ustavovati ráčíme, aby nad tím vším, což jsme až posavad z strany religie a náboženství hned od toho času, jakž nám pán Bůh všemohaucí v tomto markrabství moravském vítězství dáti ráčil, skrze rozličné naše milostivé resoluti nařizovati ráčili, pevně a stále ochranná ruka držána byla, a to vše, což by proti tomu čelilo a ztenčení neb újmu téhož našeho svatého katolického náboženství, tak jakžto na onen čas při sněmích obecních skrze reversy, resoluti, privilegia a jiné těm podobné ustanovení neb pořádky nařízeno a od stavův, jenž se podobojí jmenovali, kteréhokoli času k jejich užitku vymoženo a zavřino bylo, se vztahovalo, nyní i na časy budaucí věčně cassirovati, rušiti a v nic obracovati ráčíme...a nemá budaucně žádný do země aneb do měst, leč by v svatém katolickém náboženství s námi se srovnával, přijímán býti...“. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond

císař Ferdinand II. všem moravským nekatolickým stavům, aby buďto do půl roku konvertovali, anebo se vystěhovali ze země.⁴⁸ Rekatolizace mohla být nyní prováděna bez jakýchkoliv politických překážek a postupovala proto poměrně rychlým tempem.⁴⁹ Na území ostravského děkanátu kardinál uzavřel definitivně nekatolické sbory v Malém Petřvaldu a Trnávce. Prostřednictvím restriktivních kroků pak zanikly rovněž sbory jednoty bratrské v Paskově a Velké Hrabové. Zároveň Ditrichštejn pokračoval v obnově farní správy. V tomto ohledu mu situaci ztěžoval nízký počet katolických duchovních. Proto nebylo žádnou výjimkou, když dne 6. ledna 1635 žádal Jiří Jan Harasovský z Harasova olomouckého kanovníka a pozdějšího biskupa Jana Arnošta Platejse z Platenštejna, aby vakantní faru ve Staříči svěřil alespoň na čas coby administrátoru některému z okolních farářů. „...*Před v[ashi] m[ilos]tí s litostí tajna nečiním, kterak v kostele v dědině Staříči, ku kterémuž já, tolikéž i poddaní moji spolu s poddanými j[e]ho vys[oc]e osv[ic]eného kníž[ete], m[ilos]tí, knížete a pána mého milostivého, od starodávna přináležejí, již od mnohonáste nedělí jak ku škodě duším lidským, tak i témuž kostelu služba Boží se nevykonává. Pročež v[ashi] m[ilos]t služebně žádám, že pro napravení toho touž faru některému blíž tomu faráři do*

AO, inv. č. 292, sign. I 10, fol. 13-14. Edice viz JIREČEK, Hermenegild (ed.): Codex juris Bohemici, tomus V. Pragae-Vindobonae-Lipsae 1890, s. 31.

⁴⁸ „...*za kterýmižto příčinami, též také pro zachování dobrého svědomí budaucně žádného více, jak z nižšího, tak ovšem z vyšších stavův mužského i ženského v témž markrabství moravském našem dědičném při svých zastížených bludech sektářských a kacířských trpěti více nemíníme a nechceme, nýbrž slušnou a spravedlivou, ano i s Boží vůlí a [s] přikázáním jeho se srovnávající věc býti uznáváme a toho chceme, aby všickni a jeden každý z věrných poslušných poddaných našich s námi se v starobylé římské katolické víře, v kteréž naši i jejich předkové právě a dobře živi byli, též i v ní Božským milosrdenstvím blahoslaveně se z tohoto světa odebrali, jednosvorně srovnávali...“.* Viz SNOPEK, František: Akta, s. 164-169.

⁴⁹ BALCÁREK, Pavel: Vatikánský pramen pobělohorské rekatolizace Moravy. In: Pocta Janu Janákovi. Brno 2002, s. 583-600.

dalšího nařízení v[áš]i m[ilos]ti přidati ráčíte, tak, aby se služba Boží v tomž kostele, jak k prospěchu duším lidským, tak k polepšení tohož kostela vykonávati mohla...“⁵⁰

Závěrem lze konstatovat, že do konce Ditrichštejnova episkopátu se v ostravském děkanátu podařilo v plném rozsahu obnovit síť farností, takže se téměř shodovala se stavem, který zde byl před nástupem reformace. Zatímco v mnohých oblastech olomoucké diecéze mohlo být rekatolizační úsilí s úspěchem aplikováno teprve na základě zásadní proměny právně-politického postavení země po porážce stavovského povstání a po vydání obnoveného zřízení zemského, v oblastech náležejících k přímým biskupským majetkům se v následujících desetiletích pouze dotvořila katolická konfesní jednota. Území ostravského děkanátu bylo jedním z nich.

⁵⁰ HRUBÝ, František (ed.): Moravská korespondence a akta z let 1620-1636 II. Brno 1937, s. 501.

JAK SE OBLÉKALI MÍSTEČANÉ A MÍSTEČANKY VE 20. LETECH 19. STOLETÍ?

Radek Lipovski

Neexistuje příliš mnoho možností, jak zjistit způsob odívání našich předků. Muzea sice uchovala množství reliktní minulosti, ale kusy oděvů vždy patřily k „nedostatkovému zboží“ v muzejních depozitářích. Problémem (ale i výhodou) textilií byla jejich trvanlivost. Z muzejního hlediska byly málo trvanlivé. Nedokázaly přežít do dnešních dnů, protože se obnosily častým používáním. Jen vzácné sváteční šaty se uchovávaly, ale jejich osud mohly zpečetit módní vlny nehledě k celé řadě konfliktů různého typu, v nichž měl málokdo chuť či možnost přechovávat doma „staré hadry“. Trvanlivost textilií měla ovšem důležitý obchodní efekt. Na rozdíl třeba od potravin se nekazily, a proto se daly převážet na velké vzdálenosti. Zároveň se dosti rychle obnosily, což vyvolávalo neustálou poptávku. Textilní látky se staly jakýmsi motorem protoindustrializace, protože k jejich výrobě stačilo množství snadno zaškolených pracovníků a vyvážely se na vzdálené nadregionální trhy.

V 2. polovině 18. století výrazným způsobem vzrostla produkce textilních látek. Místek se stal důležitým centrem zejména soukenické výroby a právě soukenictví zažilo v dané době velký rozmach. Bylo zde k roku 1792 zachyceno 156 soukenických mistrů s 205 stavy a dalších 35 mistrů v Koloredově.¹ Ke konci 18. století zde působilo přes 200 soukeníků se zhruba 100 stavy a vyráběli 2500-3500 kusů vlněných tkanin ročně.² Tehdy si mohli místní řemeslníci dovolit vyrazit za obchody sami do vzdálených lokalit, protože poptávka byla obrovská. V roce 1771 cestovali místečtí pláteníci do Bratislavy a jejich purkmistr listinou z 28. května 1771 dosvědčoval, že pocházejí z kraje zdravého a že

¹ MYŠKA, M.: Opožděná industrializace. Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do začátku tovární výroby. Trutnov 1991, s. 13.

² MAINUŠ, F.: Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století. Spisy University v Brně – Filosofická fakulta. Sv. 66. Praha 1960, s. 91-108.

jsou dobře zachovali: „*Od auřadu purkmistrovského kníž.[eciho] biskupského města Místka tuto se infidem známost činí, že přítomní naši sausedi, totiž Andris Šiostý, Johan Kuhejda, Jozef Piskoř, Jakob Jaroš, Tomáš Šioblich, Wentzel Rekh, Martin Paluska Furman a Jura Kussiok, z dobrého a zdravého kraja se vynacházejí, tím způsobem dobře zachovali lidé a pláteníci na jarmark do Prešpurka s plátnem jedů...³* Vzhledem ke stále nejednotným celním hranicím s Uhrami byl tento obchod přísně kontrolován a zřejmě díky tomu se v místeckém archivu dochoval seznam prodaných věcí jednoho z účastníků výjezdu, Tomáše Šobliha, z 23. července 1771: „*Poznamenání, co jsem já vyprodal plátna, a co zaň peněz utrženo bylo následovně jak mnoho peněz v truhlici zostalo a jak mnoho jich chybuje.*

<i>1° předal jsem jednému židovi v celosti 5 kusův, kus po 5 R 54 kr</i>	<i>560 R 30 kr</i>
<i>2do předal jsem druhému židovi 32 kusy po 6 R 15 kr</i>	<i>200 R</i>
<i>3^{io} 21 kusův po 8 R 30 kr</i>	<i>178 R 30 kr</i>
<i>4° 30 kusův po 7 R</i>	<i>210 R</i>
<i>5° 30 kusův po 4 R 30 kr</i>	<i>135 R</i>
<i>6 21 kusův po 5 R 45 kr</i>	<i>120 R 45 kr</i>
<i>7 6 kusův po 8 R</i>	<i>48 R</i>
<i>8 25 kusův po 6 R</i>	<i>150 R</i>
<i>9 z dluhů sem dostal od barvíře v Trnavě</i>	<i>170 R</i>
<i>Summa</i>	<i>1772 R 45 kr</i>

³ Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku, fond Archiv města Místku, Korespondence s vrchnostenským úřadem na Hukvaldech, poddanské záležitosti, agenda soudní, pozůstalostní, testamenty, svatební a kupní smlouvy, kvitance, povolení mýta, kontraband, ubytování vojska, rekruti, 1752 výtah z tereziánského rustikálního katastru, opis zakládací listiny kostela sv. Jana a Pavla (1773), nařízení o sčítání lidu 1777, ceník 1779, inv. č. 327, k. 2.

<i>peněz v truhlici zostalo</i>	1435 R
<i>tak schází peněz na tau sumu</i>	337 R 45 kr

*Že sem já víc nevystavil, ale míň, to já v času potřeby vždy jsem hotový iuramentum potvrditi ...*⁴

Na konci 18. století již vyvezli Místečané ročně například do Itálie 1770 kusů sukna⁵ a do Uher 1330 kusů trilichu⁶, což byla kvalitní plátěná látka užívaná k výrobě ubrusů a svrchních šatů. Vlivem napoleonských válek však v této době již upadal obchod textilním zbožím, řemeslníkům a domácím tkalcům začaly konkurovat manufakturní způsoby výroby a vlnu či len nahrazovaly nové materiály, zejména bavlna.

Pozůstalostní spisy

Zajímavou možností výzkumu odívání obyvatel ve sledovaném období nabídly pozůstalostní spisy, které vznikaly po smrti občanů města s účelem zamezit dědickým sporům. Každý majetný zemřelý dospělý občan měl svůj spis, do kterého byla zařazena především tzv. Sperrbericht (obstavovací relace, pečetní zpráva, tzn. zpráva o úmrtí a obstarání majetku). Po smrti dítěte se vystavovaly tyto zprávy pouze v případě, že držely nějaké jmění, které zpravidla bývalo uloženo ve vrchnostenské sirotčí pokladně. Majetek byl hlavní příčinou sepisování pozůstalostí, protože musel být rozdělen mezi dědice. Z téhož důvodu obsahovaly pozůstalostní spisy často poslední vůli nebožtíka, inventář pozůstalého majetku (popř. licitační protokol z prodeje majetku) a pozůstalostní vyjednání (Verlassenschafts-Abhandlung), tzn. seznam aktivních a pasivních položek, jejich bilance a konečné rozdělení kladné či záporné bilance mezi dědice. Pro doplnění mohly být jako důkazní materiál

⁴ Tamtéž. Řadu dalších malých obchodníků plátnem uvádí MYŠKA, M.: Opožděná industrializace..., s. 19. Číslování bylo latinské, tzn. primo, secundo, tertio etc. Vysvětlivka zkratk: R = rýnský (zlatý), kr = krejcar.

⁵ MAINUŠ, F.: Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku..., s. 180.

⁶ MAINUŠ, F.: Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století. Ostrava 1959, s. 165.

dodány také protokoly o prodeji určitého majetku, protokoly o dohodách dědiců, výtahy z kupních smluv, sňateční smlouvy, kvitance na dluhy nebo na zakoupené zboží, korespondence ve věci majetku apod.⁷ Jestliže byl majetek hlavním důvodem zakládání pozůstalostních spisů, pak lze pochopitelně předpokládat, že nemajetní zesnulí se v nich neobjevili. Bezpochyby řada osob z tohoto řízení vypadla, ale jejich počet nebyl tak vysoký. Stačila totiž malá výbava oblečení a záležitost se řešila. Např. v r. 1820 umřelo v Místku 30 dospělých osob a dochovalo se 19 pozůstalostních spisů, přičemž nutno mít na zřeteli i zesnulé ve věku mezi 20-30 lety, kteří ještě často žili u svých rodičů a nevlastnili žádný majetek.

Pro výzkum odívání obyvatel byly podstatné inventáře majetku zesnulých, v nichž se vyskytovaly informace o zanechaných nemovitostech, aktivních pohledávkách, hotových penězích, cenných předmětech, domácím vybavení, řemeslném nářadí, lůžkovinách, dobytku a hlavně o šatstvu po nebožtíkovi. Pokud byl tento majetek prodáván v dražbě, byl inventář opatřen licitačním protokolem. Pochopitelně nebyly inventáře ve všech pozůstalostních spisech. Pokud se vyskytly, nemusely obsahovat některé položky, takže ne ve všech inventářích se daly nalézt seznamy oděvů. Pro tuto studii bylo prozkoumáno 98 pozůstalostních spisů z let 1820-1824⁸, které obsahovaly 43 seznamů zanechaného šatstva, z toho 24 mužského a 19 ženského. Tyto inventáře vznikaly z moci úřední, a proto byly psány německy, což poněkud zkomplikovalo jejich interpretaci. Výrazy a označení jednotlivých částí oděvů, jejich barev, vzorkování, materiálu apod. časem velmi zastaraly. Některé kusy oděvů již dnes neexistují a nalézt vhodný výraz k jejich popsání není jednoduché. Současné německo-české slovníky většinou

⁷ Srovnej MYŠKA, M.: Způsob života domácích tkalců v slezsko-moravské plátenické oblasti před nástupem průmyslové revoluce ve světle pozůstalostních spisů. Časopis Slezského muzea 34, série B, 1985, č. 2, s. 152.

⁸ Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku, f. Archiv města Místku, Pozůstalostní spisy, inv. č. 337, k. 23-27.

neobsahují pojmy, které se vázaly k odívání v dané době, a bohužel často ani slovníky z 19. století nezachytily množství specifických a regionálně značně rozdílných výrazů. Na druhou stranu se některé německé pojmy udržely dodnes v paměti obyvatel tohoto či blízkých regionů nebo je lze alespoň určitým způsobem odvodit. Např. slovíčko „das Leibl“ bylo zdobnělinou slova „das Leib“, tzn. život. Jednalo se tedy o živůtek či nátělník. Díky některým českým testamentům však lze určit, že slovem „Leibl“ byl označován také tzv. brucek, neboli vesta na košili. Výraz „der Kaput“ (také der Kaputrock) byl v místních pozůstalostních spisech velmi častý. V češtině se pro tuto část oděvu používá podobné slovo „kabát“. Jednalo se o velký svrchní kabát opatřený často kapucí. V nářečí se dále používají slova lajntuch, fortuch (fěrtoch), mantl, štifle, šnuptychl apod.

Řadu výrazů a popisných pojmů zmiňují studie, které se zabývaly podobnými tématy, zejména pak skladbou tradičních krojů. Z regionálních prací má prvořadý význam článek Jiřiny Veselské o nejstarších publikovaných popisech krojů z Frýdecka a Místecka.⁹ Velmi přínosné etnografické studie z Těšínska připravila trojice spolupracovníků Věra Tomolová, Ivo Stolařík a Jaroslav Štika. V tomto případě měla význam druhá část jejich pentalogie Těšínsko s podtitulem Obydlí – Oděv, v níž autoři kromě využití starší literatury, např. prací Drahomíry Stránské¹⁰, sáhli i ke studiu pozůstalostních spisů z Jablunkovska.¹¹ Lze předpokládat, že městské prostředí působilo určitým specifickým způsobem na volbu šatníku svých obyvatel. Irena Korbelářová se této problematice věnovala ve své velmi přínosné práci „Města na Těšínsku v 18. století“.¹² Sice svou studii orientovala na 18. století,

⁹ VESELSKÁ, Jiřina: Nejstarší publikované popisy krojů z Frýdecka a Místecka. In: Práce a studie Muzea Beskyd 5. Frýdek-Místek 1984.

¹⁰ Např. STRÁNSKÁ, Drahomíra: Tři příspěvky ke studiu lidového oděvu na Hané a severovýchodní Moravě. Časopis Slezského muzea B, 13, 1964, č. 2, s. 127-145.

¹¹ TOMOLOVÁ, Věra – STOLAŘÍK, Ivo – ŠTIKA, Jaroslav: Těšínsko. Díl II. Obydlí. Oděv. Český Těšín 2000.

¹² KORBELÁŘOVÁ, Irena: Města na Těšínsku v 18. století. In: Studie o Těšínsku 18. Český Těšín 2005.

ale vzhledem k nevelkému množství pramenů se musela opřít i o informace z pozdějších období. Jednu kapitolu věnovala přímo oblékání obyvatel měst na Těšínsku, z čehož je možno velmi dobře vycházet pro komparaci se zjištěními pro Místek. Popis oděvu našich předků by bylo vhodné doplnit vizuálními příklady, protože pod většinou pojmů si laik těžko představí konkrétní kusy šatů. Miroslava Ludvíková vydala v r. 2000 publikaci „Moravské a slezské kroje“¹³, ve které byly kromě podstatných textových částí přetištěny tzv. kvaše z roku 1814, tzn. obrázky lidových krojů. Tyto kvaše vznikly nedlouho před zkoumaným obdobím a nabízejí možnost vizuálního poznání částí oděvů nošených v 1. polovině 19. století, i když právě v tomto období docházelo k poměrně rychlým změnám, které souvisely s obrovským rozmachem textilní výroby. Pozůstalostní spisy zatím stály spíše mimo zájem historiků. Věnoval se jim v již zmíněném příspěvku Milan Myška¹⁴, jenž se zajímal o každodenní život domácích tkalců v období protoindustrializace. Jinak se staly podstatným pramenem pro v současnosti velmi populární studie k tzv. business history, zejména životopisům významných podnikatelů, a k pracím typu „Člověk na Moravě v 19. století“, které často vycházejí z příkladů konkrétních osob a jejich života. Zájem o tento typ pramene projevují především etnografové a často také regionální historikové pro zobrazení života v daném kraji (ve velké míře např. Valašska).

Německé výrazy v místeckých inventářích není možno překládat s naprostou přesností. Pro lepší orientaci je vhodné uvést slovník vybraných specifických výrazů pro části šatstva, jak se nacházely v pozůstalostních spisech místeckých obyvatel ve zkoumaných letech (viz příloha).¹⁵ Na vývoj oblečení měly velký

¹³ LUDVÍKOVÁ, Miroslava: Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814. Brno-München 2000.

¹⁴ MYŠKA, M.: Způsob života domácích tkalců..., s. 151-175.

¹⁵ Využita řada slovníků a jiných zdrojů informací, mj.: BEROUŠEK, Fr.: Slovník textilní. Německo-česko-anglicko-francouzský. Díl I. Praha 1909; RANK, Josef: Nový slovník kapesní jazyka českého i německého dle Šumavského, Jungmanna, Weniga a mn. jiných. Praha 1871; Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. 16 Bde. [in 32 Teilbänden].

vliv změny za francouzské revoluce, které rozmělnily stavovské rozdíly. V oděvech to znamenalo tzv. „zcivilnění módy“, tzn. pozvolnou ztrátu stavovského charakteru oblečení. Stíral se zejména rozdíl mezi šlechtou a měšťanstvem pod vlivem módy přicházející z průmyslové Anglie už koncem 18. století.¹⁶ Vytvářely se místně diferencované kroje, které se odlišovaly jak jednotlivými částmi oděvu, tak barvou, vzory apod. Nelze si ovšem představovat, že kroj znamenal danou sestavu kusů šatů a všichni lidé v konkrétním kraji museli chodit stejně oblečení. Zkrátka nejednalo se o stejnokroj, nýbrž o typ oblečení, ve kterém mohly být oděvy různých materiálů, střihů i barev. V mužském oděvu se stal typickým tzv. „justaucorps“, přiléhavý kabátec. Irena Korbelařová upozornila, že „justaucorpsu“ se na Opavsku a Těšínsku říkalo „sukenka“ nebo „francuska sukenka“.¹⁷ Odtud lze odvodit německé pojmenování kabátu „der Rock“ nebo „das Röckl“. Dnes bychom nazvali tento kus oděvu „kabát“, zatímco v minulosti nesl výraz „sukenka“. Pro mužský kabátec i ženskou sukni tedy existovaly tytéž výrazy. V ženském oděvu se kabáty vyskytovaly jen zřídka, proto lze bez problémů přiřadit slovu „der Rock“ český ekvivalent „sukně“. Na podobné problémy je potřeba se během výzkumu pozůstalostí připravit a zveřejněný slovník nepochybně nezahrnuje všechny možné výrazy a jejich ekvivalenty. Bohužel se stalo, že některá pojmenování nebyla rozšifrována, ale přesto tento slovník může tvořit určitý základ pro další bádání.

Místecká společnost ve 20. letech 19. století

Jak vlastně vypadala společnost, která nosila ony kusy oděvů zanechané v pozůstalostech? Městské obyvatelstvo se živilo především různými řemesly a obchodem. V Místku stále

Leipzig: S. Hirzel 1854-1960. Dostupné z: <http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/dwb/>

wbgui?mode=hierarchy&textsize=0&lemmode=lemmalist&lemid=GH00147&fir
stid=GH00147; LUDVÍKOVÁ, Miroslava: c. d.

¹⁶ LUDVÍKOVÁ, Miroslava: c. d., s. 49.

¹⁷ KORBELÁŘOVÁ, Irena: c. d., s. 245-246.

dominovalo soukenictví. Podle místeckých sňatkových matrik v tomto městě v l. 1815-1832 uzavřeli přes 60% sňatků řemeslníci, z čehož více než polovinu tvořili soukeníci.¹⁸ Jejich pozice se však oproti konci 18. století změnila. Během napoleonských válek se vytvořila v habsburské monarchii nepříznivá finanční situace, která vyvrcholila krachem v r. 1811. Ani po válkách nenastalo výrazné hospodářské uklidnění, protože dvě třetiny státních příjmů šly na armádu a umořování dluhu. Hospodářskými potížemi byla ovlivněna také dvě významná frýdecko-místecká odvětví textilní výroby. Plátenictví zažilo úpadek již v 90. letech 18. st. a tento jev přešel v silnou krizi po zavedení kontinentální blokády v r. 1805. Soukenictví sice na krátký čas prosperovalo díky dodávkám pro armádu, ale po r. 1815 bylo zasaženo odbytovou krizí.¹⁹

Ekonomické problémy zasáhly i do demografických poměrů. V českých zemích docházelo ve 20. a 30. letech 19. století k odkládání sňatků, což se projevilo zvýšením sňatkového věku o 3 – 4 roky.²⁰ V Místku se tento jev prosadil v poněkud menší míře. Činil asi 1-2 roky, což ovšem znamenalo například, že se značně snížil podíl nejmladších nevěst, tzn. ve věkové kategorii 15-19 let.²¹ Přesto nebyla demografická situace ve sledovaném období špatná. Po napoleonských válkách se neobjevily velké výkyvy v úmrtnosti. Po celá 20. léta se nevyskytla epidemie, která by vážně zasáhla do dospělé populace.²²

Rovněž z politického a ekonomického hlediska se jevila 20. léta jako „klidná“. Vládl absolutistickou rukou František, který byl ještě jako římský císař (do 1806) toho jména druhý a jako rakouský císař první (od 1804). V tom spočívalo celé „rebelantství“

¹⁸ LIPOVSKI, R.: Populační vývoj frýdecko-místecké aglomerace od poloviny 17. století do završení průmyslové revoluce. Disertační práce na katedře historie Ostravské univerzity. Ostrava 2008, s. 287.

¹⁹ MACHAČOVÁ, J.- MATĚJČEK, J.: Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914. Opava 2002, s. 375-376.

²⁰ FIALOVÁ, L.: Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva českých zemí v 19. století. In: Historická demografie 12. Praha 1987, s. 209.

²¹ LIPOVSKI, R.: Populační vývoj frýdecko-místecké aglomerace..., s. 150.

²² Tamtéž, s. 83.

Františka I. Jinak byla jeho vláda pod vedením kancléře Metternicha vnímána jako velmi konzervativní a nepřipouštějící sebemenších změn. Dokonce se tradovala anekdota, že když František I. v r. 1835 umřel, utěšoval jakýsi státní rada plačící Vídeňáky slovy: "Neplačte, děti, vždyť zůstane všechno při starém." Dostalo se mu odpovědi: "Právě proto pláčeme!"²³ Pod rouškou klidu však všechno bouřilo a Místek nestál mimo tyto bouře. Hlavní změny ležely v ekonomicko-sociální rovině. Soukenictví už nestálo na vrcholu hospodářského vývoje a místeční řemeslníci se museli ohlížet po jiných možnostech. Určité východisko z nepříznivé tržní situace znamenal přechod k výrobě bavlněných tkanin, jenž nebyl po technické stránce obtížný. Způsob práce se podobal technice tkaní pláten a ani úpravy nepotřebovaly výraznější reorientaci. Na Frýdecko-Místecku začalo tradiční plátenictví ustupovat módní bavlnářské výrobě asi někdy na přelomu 20. a 30. let 19. století.²⁴ Soukeníci ustupovali přece jen pomaleji, což způsobovalo určité ekonomické zaostávání. Ve 40. letech už působilo v Místku 90 výrobců bavlněných tkanin, kteří zaměstnávali 159 tkalců na 159 tkalcovských stavech. Tyto výrobní zpracovávaly ročně 279 centnýřů bavlny (15,6 tun) a 18 centnýřů lnu (1 tunu). Soukenickou činnost vyvíjelo stále dvacet „Tuchfabrikationen“ s roční výrobou 4400 kusů sukna všech kvalit. „Tuchfabrikationen“ představovalo 20 cechovních řemeslníků pracujících na 20 stavech. Soukeníci měli ještě určitý odbyt doma a v tradičních oblastech Haliči a Uhrách a tkalci bavlněných látek vyváželi do Vídně, Terstu a Itálie: „*Die Producte der Tuchfabrikationen werden im Orte, in der Umgebung und großen Theils nach Polen und Ungarn verkauft, jene der Webereien meistens nach Wien, Triest und Italien abgesetzt...*“²⁵

Pozvolna se proměňovaly také společenské a mentalitní poměry. Městská pospolitost zažila velké ekonomické a majetkové turbulence od konjunktury 2. poloviny 18. stol. Mohli se v ní

²³ Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918. Praha 1996, s. 103.

²⁴ MYŠKA, M.: Opožděná industrializace..., s. 27-31.

²⁵ Moravský zemský archiv, f. Stablní katastr – vceňovací operáty (D8), inv. č. 1511, sign. 1545, k. 570.

objevit rychlí zbohatlíci a la pan Dušánek v Jiráskově kronice „U nás“, tzn. osoby, které procházely dobou podle pořekadla: „Lehce nabyt, lehce pozbyt“. Vysoký odbyt mohl udělat z leckterého řemeslníčka velmi brzy bohatého producenta a obchodníka, ale málokdo se s takovou úlohou dokázal dobře popasovat. Pády mohly být stejně strmé jako vzestupy. Důležitou roli sehrávala určitá „mentalita“, tzn. jakási psychologická výbava daného člověka a společnosti. Poměrně dlouho trvalo obyvatelům českých zemí, než se naučili správně šetřit a plánovat svou budoucnost, což bylo pro podnikání velmi důležité a zároveň se stalo rysem moderního člověka. Pan Dušánek rychle zbohatl prodejem pláten a podle toho žila celá jeho rodina. Nakupovali luxusní zboží a paní Dušánková pořádala kávové dýchánky. Chtěli se přizpůsobit „pánům“, což byl jeden z podstatných rysů chování chudiny na počátku 19. stol. Současníci psali o tehdejších nižších vrstvách společnosti jako o „nastydatých“ chudých. Kritizovali zejména pití kávy jako „přehnaný luxus“, brzké sňatky bez zajištění budoucnosti jako „lehkomyšlnost“ a nezaměstnanost jako výraz „lenosti“. Podle německého historika Martina Rheinheimera lidé v ohrožení bídou jednali v rozporu s rozumem a utráceli, aby si užili alespoň malou chvilku radosti ze života.²⁶ Je ovšem otázkou, zda tento rys nebyl do značné míry charakterovou vlastností obyvatel tradiční společnosti, tzn. něco na způsob obavy z brzké ztráty získané věci („rychle to sníme, než nám to někdo vezme“). Určitý díl zde měla také všudypřítomná závist, která hnala chudé, aby se přizpůsobovali životnímu stylu bohatých. Snaha dorovnat se „pánům“ byla ovšem důležitým hnacím motorem obchodu, a to právě do značné míry v oblasti textilních látek. I místečané si dovolili utrácet za oblečení, jak ukázaly jejich pozůstalostní spisy, přičemž pochopitelně své peníze vydávali i za jiné zboží.

Pro přehlednost je záhodno zmínit se o měně, ve které byly kusy oděvů odhadovány a prodávány. Od dob vlády Marie Terezie existovaly v českých zemích zlaté (rýnské) konvenční měny, která

²⁶ RHEINHEIMER, M.: Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450-1850. Praha 2003, s. 41-43.

vznikla na základě konvence (dohody) mezi Rakouskem a Bavorskem. Po krachu v r. 1811 se začaly vydávat papírové peníze, tzv. šajny, které vytvořily druhou měnu nazývanou vídeňské číslo. Tento stav jednoduše charakterizoval Antal Stašek: „*Jako v starších dobách býval rozdíl mezi zlatým vídeňského čísla, jemuž se říkalo zlatý «šajnu», a mezi zlatým konvenčním, čili zlatým «stříbra»...*“²⁷ Šajny pochopitelně nedosahovaly ceny konvenční měny, kterou tvořily pravé „zlaťáky“ (stříbrné mince). Ve zkoumaných místeckých pozůstalostech byly všechny věci vyceněny ve zlatých vídeňského čísla. Konvenční zlaťáky se zde vyskytovaly jen velmi zřídka, což souviselo nejen s jejich vyšší hodnotou, ale i nižší dostupností v monarchii, protože v zahraničí neměli zájem o rakouské šajny. Nižší jednotkou byly krejčary, jichž bylo 60 na 1 zlatý.²⁸ Tuto skutečnost krásně popsal opět Antal Stašek, jenž se při tom dotkl rovněž určitého specifika doby 1. poloviny 19. století, a proto stojí za to ho ocitovat: „*Naučil je psát, ovšem bez pravopisu, číst a – co byla nejdůležitější věc – z hlavy počítat. Selky, ozbrojené jeho metodou, vypočítávaly z hlavy po trzích a po jarmarcích ceny smlouveného zboží dřív, než se na to zmohl trhovec. A to, panečku, nebylo tak snadné jako za nynějších decimálních dob. Platilo se dvěma měnami: byla měna stříbrná, jejíž jeden zlatý měl šedesát krejcarů; vedle ní byla běžná měna šajnová, jejíž jeden zlatý měl dvacet grošů a každý groš šajnové tři krejčary.*“²⁹

Sukenici, to jsu pani?

Těžko lze zanechané pozůstalosti rozdělit podle nějakého socio-ekonomického klíče, který by vycházel například z „povolání“ nebo sociálního zařazení. Nejvyšší aktiva vykazovali šenkovní měšťané, ale jejich dobrá finanční bilance vycházela z držby

²⁷ STAŠEK, Antal: Blouznivci našich hor. Praha ⁷1959, s. 218.

²⁸ Pro běžný přehled o vývoji měny v této době viz např. STANĚK, Jaroslav: Peníze v českých zemích. Praha 1995.

²⁹ STAŠEK, Antal: O ševci Matoušovi a jeho přátelích. Praha ¹¹1972, s. 16.

šenkovního domu na rynku. Měšťanský dům č. 16 (s polnostmi) Johanna Šostého byl oceněn dokonce na 6 787 R. Zároveň měl jeho majitel dosti dluhů, které se rekrutovaly zejména z dosud nevyplacených dědických podílů. Jeho pasiva činila 2 625 R 28 kr, která sice v porovnání s cenou domu znamenala nevelkou částku, ale před smrtí Johanna Šostého nad ním visela v podobě dluhů. Těžko říct, zda právě tato skutečnost způsobila, že Johann Šostý po sobě zanechal jen zelený soukenný kabát (odhadnut na 6 R), hnědý frak (4 R), zelené soukenné kalhoty (15 kr), žlutou manšetrovou vestu (1 R), obyčejný klobouk (24 kr) a soukennou čapku (15 kr). Franz Bartoš, nájemce šenkovního domu č. 2, sice na zboží zanechal 14 sudů kořalky, které koupila jeho vdova za 240 R, ale na oděvech pouze olivově zelený soukenný kabát (2 R), hnědý soukenný kabát (10 R), modrý kabát (6 R) a starou zimní čepici (2 R). Cena těchto kusů se mohla v licitaci vyšplhat na vyšší hodnotu, např. vdova Katharina Bartošová si koupila hnědý kabát za 16 R 30 kr, ale jinak se na nich příliš neutržilo. Poslední z šenkovních měšťanů Wenzl Iřík zanechal přece jen více kusů šatstva – starší zelený soukenný plášť (12 R), hnědý soukenný kabát (10 R), starší modrý soukenný kabát (8 R), modře pruhovanou hedvábnou vestu (2 R), červenohnědě pruhovanou vestu (1 R), hnědou soukennou vestu (1 R 15 kr), dvojce staré manšetrové nohavice (4 R), jeden pár nových holinek (8 R) a jeden pár starých (3 R), šest košil (12 R), dva bílé šátky na krk (2 R) a čtyři kapesníky (2 R). Dohromady činila odhadní cena jeho šatstva 65 R 15 kr.

Jestliže právozáreční měšťané zanechali kabáty v ceně kolem 10 R, mezi soukeníky byli i majitelé svrchníků za několik desítek rýnských. Po Stanislavu Blattanovi zůstal modrý soukenný kabát odhadnutý na 30 R, druhý za 10 R a kožich za 40 R. I jeho stará čepice z materiálu zvaného „moskva“ byla odhadnuta na 1 R 30 kr. Další svršky už zapsány nebyly, protože se měly rozdělit chudým. Pozůstalý oděv po dalším soukenickém mistrovi Karlu Priorovi byl v licitaci koupen za celkovou sumu 145 R 76 kr. Jen zelený cestovní kožich měl odhadní cenu 40 R a modrý kabát s 16 stříbrnými knoflíky 20 R. Jeho ruská zimní čepice se začala prodávat na 8 R. I jeho maloměšťanský dům v Nové ulici č. p. 132

se nakonec prodal za poměrně vysokou cenu 2222 rýnských. Nebyl ovšem soukeník jako soukeník. Joseph Foglar z č. p. 8 na Zádvoří zanechal pouze starý roztrhaný kabát a pár svršků: „*Hat derselbe außer einem alten zerrissenen Rock und sonstigen Leibskleiden nichts hinterlassen.*“³⁰ Přesto Joseph Foglar nebyl chudásem v pravém slova smyslu. Měl řadu pohledávek a k tomu svůj původní dům č. p. 258 prodal synovi Josephovi, jenž mu z kupní ceny dlužil ještě 400 R. Dále Joseph Foglar starší kdysi držel boudu č. p. 56 v Bahně, kterou prodal svému bratrovi Jiřímu Foglarovi za 1200 R. Jiří byl už ovšem po smrti, a protože Joseph se zřejmě dobře vypořádal se svým synem, rozhodl se celou pozůstalost rozdělit mezi syny bratra Jiříka. Joseph Foglar starší tedy mezi chudé určitě nepatřil, což by se už nedalo říci o soukenickém mistrovi Peteru Bílkovi, který byl usedlý na domě č. p. 59 v Horní ulici. Dlužil za půjčený kus půdy 200 R, za vlnu 350 R a chudinské kase 100 R. Kdyby nedržel dům v ceně 726 R a pole za 262 R, dostal by se do velmi pasivního finančního stavu. Zanechal po sobě pouze světle modrý starý soukenný kabát za 2 R, starý klobouk za 15 kr, 2 staré soukenné nátělníky za 30 kr a jeden pár soukenných nohavic za 1 R 8 kr (suma sumárum 3 R 53 kr). Podobně soukenický mistr Tomas Volwarczny (Folvarčný) zřejmě ještě nestačil během své krátké mistrovské kariéry nastřádat dostatečný finanční kapitál. Měl totiž pouze dva syny ve věku 6 a 2 let, kterým zanechal svůj majetek včetně dluhů. Svého šestiletého syna Jana zadlužil na pěkných pár let dopředu, protože mu odkázal dům č. p. 208 v Dolní ulici za 1500 R. Tato cena znamenala základ pro splacení dluhů, které měl Tomas na tomtéž domě a které vycházely z dědických podílů či obligací. V šatstvu zanechal starý kávově hnědý soukenný kabát (3 R), modrý soukenný svrchník (10 R), jedny holinky (3 R), dvě staré košile, starou modrou hedvábnou vestu, manšestrové nohavice a klobouk. Posledně jmenované věci zůstaly neoceněny, protože si většinu z nich vzal nebožtík do rakve. Neměl na zakoupení pohřebních šatů.

³⁰ Státní okresní archiv Frýdek-Místek, f. Archiv města Místku, Pozůstalostní spisy, inv. č. 337, k. 24, fasc. LXXI/235.

V oděvu místeckých měšťanů nelze vypočítat pevnou pravidelnost. Pochopitelně se neustále opakovaly základní části šatů, tzn. kabát, vesta, nátělník (brunclek), nohavice (spodky). Jednotlivé kusy se však hodně lišily hlavně v barvě, částečně i vzoru a materiálu. Nejčastěji volili muži svršky barvy modré nebo zelené. Soukenický mistr Joseph Daněk si zelenou barvu oblíbil zřejmě natolik, že si pořídil většinu svých šatů v této barvě a jejich odstínech. Měl ocelově zelený kabát, jinak řečeno kabát svrchní kalený do zelena, starou zelenou kamizolu, lahvově zelený kabát, jednu vestu celou zelenou a dvě zeleně pruhované a nohavice kalené do zelena. Měl ovšem taky jeden modrý soukenný kabát a řadu dalších oděvů, které už zřejmě nebyly zelené, např. cestovní kožich, krátký kožíšek, kaštanově hnědá čepice, dva klobouky, jeden pár rukavic, bot a ponožek, tři košile, dva páry podvlékaček a jedny šle. Mezi vzory převládala plná barva nebo pruhování. V materiálu muži zatím vycházeli z domácích produktů, tzn. hlavně vlněného sukna, které se užívalo zejména k výrobě teplých kabátů, nohavic, vest atd. Vyskytly se v menší míře manšestrové, hedvábné či kartounové kusy oděvů. V mužském šatníku nesměl chybět klobouk a často se objevovala hůl.

Když v roce 1822 zemřel někdejší nádeník z Bahna Michael Zahradník, zanechal svým dvěma synům „*1 blautuchener grösserer wallachischer Rock, 1 kleiner wallachischer Rock, 1 weichselfarb tuchener Leibel, 1 blautuchener Leibel*“. Není potřeba tyto kusy oděvů pracně překládat, protože v poslední vůli zanechané v pozůstalostním spisu byly uvedeny v češtině: „... *Jakubovi modrou, větší župicu a višňový brunclek, Josephovi menší župicu a modrý brunclek...*“³¹ Župica byl druh kabátu sahající asi po kolena, v prsou úzký, většinou soukenný, pevný a teplejší,³² který se v té době běžně nosil a dochoval se například jako součást valašského kroje. I tady byl charakterizován jako valašský. Jak vidno, měl tady barvu modrou. Brunclek byla vesta na košili. V osadách jako Bahno, Boudy nebo Nové Dvory u Frýdku se obyvatelé svým oděvem pravděpodobně rovnali venkovánům,

³¹ Tamtéž, fasc. LXXXIV/1501.

³² STRÁNSKÁ, Drahomíra: c. d., s. 129.

od kterých se měšťané chtěli nepochybně odlišovat. Venkovský kroj se zde zřejmě blížil valašskému oděvu typickému pro podbeskydské vesnice.

Ženy – parádnice?

Seznamy zanechaných šatů žen se dochovaly v menší míře než mužů, což ani tak nesouviselo s nižším počtem pozůstalostních spisů žen. Ve skutečnosti bylo množství pozůstalostních spisů mužů a žen poměrně vyrovnané (52:46). Ženy velmi často přenechaly své šatstvo dětem nebo jiným dědicům, popř. ho odkázaly chudým. Nemajetné ženy mohly zanechat tak malé množství svršků, že jejich prodej nestačil k pokrytí pohřbu, což se stalo například Josefě Madayové, manželce kloboučníka Johanna Madaye. Větší majetek prostě neměla a pohřeb musel pravděpodobně zaplatit manžel.

U mužů se dal pozorovat výskyt různých druhů textilních materiálů, ale teprve na ženských pozůstalostech se dá dobře poukázat na značný průnik velkého množství typů látek i do malých měst jako Místek. Např. manželka plátenického mistra Andrease Recka Anna zanechala velký jemně červený turecký převěsný šátek (odhadní cena 12 R), červený harasový převěsný šátek (12 R), čepec se stříbrným lemováním (11 R), starý červený sametový čepec se zlatým lemováním (3 R), starý zelený sametový čepec se zlatým lemováním (4 R 30 kr), starý bohatě zlatý čepec (5 R), dva bílé ozdobné čepce (6 R 30 kr), 5 různých starých čepců (2 R 30 kr), modrý hedvábný rukávec (30 kr), starší modrý soukenný svrchník (6 R), starší modrý kartounový svrchník (3 R 30 kr), cajkový vlasečník (6 R 15 kr), bílé šaty (2 R 30 kr), staré černé hedvábné šaty (2 R 30 kr), modré šaty (4 R), 6 ks různých sukní (6 R 30 kr), 4 různé staré bavlněné zástěry (2 R 30 kr), starou černou hedvábnou zástěru (1 R 30 kr), 2 bílé mušelinové zástěry (2 R 30 kr), 3 kuchyňské zástěry (30 kr), bílý mušelinový vyšívaný šátek (1 R 30 kr), 3 různé potiskované šátky (3 R), 2 bavlněné pruhované šátky (1 R 12 kr), bílý špencer (12 kr), modrý potiskovaný špencer (30 kr), žlutý potiskovaný špencer (30 kr), modrý soukenný špencer (2 R), starý šedý vycpaný špencer

(2 R 30 kr), starší žlutý potiskovaný kartounový svrchník (1 R 30 kr), zelený kartounový svrchník (2 R), 3 různé košilky (2 R 30 kr), vyšívání límeček (1 R), 6 košil (6 R), 2 páry bot (1 R 24 kr) a 1 pár zelených cajkových rukavic (15 kr). Anna odkázala dva šátky svým dvěma synům Andreasovi a Antonovi v závěti: „...červenů englizků šátku odporučám synovi Antonínovi. Harasků šátku červenů odporučám synovi Andrysovi...“³³ Mínila ony převésné šátky (přehozy), které byly jejím nejdražším majetkem.

Na první pohled vyplývá ze zvolené pozůstalosti, že hlavním prvkem šatníku žen byly pokrývky hlavy. Provdaná žena musela mít čepce, který nepatřil mezi levné záležitosti. Podle ceny čepců by se dalo zřejmě dobře odhadnout sociální postavení ženy či jejího muže. Klara, manželka šenkovního měšťana Franze Stařického, zanechala 4 bohatě zlaté čepce v odhadní ceně 32 R, z nichž dva byly ohodnoceny po 12 R a dva po 4 R. Záleželo pochopitelně na stáří, obnošení, materiálu, bohatosti zdobení atd. Dále se z její pozůstalosti prodával černý sametový čepce se zlatými krajkami za 6 R, jeden čepce se stříbrným lemováním za 3 R, modrý hedvábný vycpaný čepce za 36 kr a bílý mušelínový vyšívání čepce za 46 kr. Kromě čepců zanechala Klara Stařická např. dlouhý kožich (v ceně 20 R), černý vlasečník (25 R), modré atlasové šaty (12 R), granátové hedvábné šaty (4 R), různé zástěry, šátky atd. V tomto případě je nesporně zajímavé, že kromě věcí odkázaných dcerám (2 zlaté čepce, kožich a plášť) vše koupil v licitaci Franz Stařický a dost přeplatil, např. atlasové šaty koupil za 30 R. Jednak tím vytvořil větší sumu pro následné dědické dělení, jednak zřejmě myslel na obchod. Figuroval i při licitaci pozůstalosti Mariany Habernalové, manželky plátenického mistra Vinzenze Habernala, a koupil za 45 R 30 kr bohatě stříbrný čepce s červenou skvrnou. Tento čepce nebyl při licitaci nejdražším. Obchodník Franz Grossmann totiž podobný zlatý čepce vydražil za neuvěřitelných 66 R 30 kr. Oba skvosty byly původně odhadnuty na 30 R. Tak vysoké ceny nedosahovaly většinou ani kabáty soukeníků. Mariana měla navíc další stříbrný čepce s červenou skvrnou (odhad 7 R), dva krajkové čepce (11 R), dva bílé a jeden

³³ Tamtéž, k. 27, fasc. LXXX/993.

zelený čepce (neodhadnutý). Mimo tyto specifické pokrývky hlavy zanechala čtyři páry bavlněných punčoch (2 R 15 kr), čtyři košile (neoceněny), vallisové šaty (3 R), červené kartounové šaty (3 R), bílé soukenné šaty (5 R), modré šaty (15 R), pruhovanou kanafasovou sukni (60 kr), pruhovanou trilichovou sukni (1 R 30 kr), modrou potiskovanou lněnou sukni (2 R), zelený soukenný svrchník (12 R), celou řadu zástěr, šátků, špencery atd.

Anna, vdova po Antonu Priorovi, zanechala tři čepce ze zlaté látky se zlatými krajkami v odhadní hodnotě 38 R, tzn. průměrně přes 12 R za každý, a jeden bohatě stříbrný čepce se stříbrnými krajkami (4 R). Původně měla dva stříbrné čepce, ale jeden musela dát do zástavy Philipu Sikorovi za půjčení 50 R. Zřejmě se smrtí svého manžela dostala do finančních potíží, které řešila různými půjčkami. Měla sice spoustu peněz v obligacích, ale zároveň dlužila svým služebným a spoustě dalších osob. Na její někdejší významné postavení v místecké společnosti však dobře poukazuje hodnota zanechaných čepců.

V pozůstalostním spisu Cecílie Pankové, vdovy po řeznickém mistru Josefu Pankovi, se sice nedochoval inventář, ani licitace, ale v česky psaném testamentu Cecílie podrobně vyjmenovala kousky oděvů přenechaných dceři Kateřině: dvoje hedvábné šaty, šest fěrtuchů (2 hedvábné, 2 bavlněné, 1 vyšívavý, 1 mušelínový), pět čepců (2 zlaté, 1 stříbrný a 2 červené aksamitové), dva mentlíky (1 hedvábný a 1 cajkový), pět košilí, jeden kožušek hedvábný, jednu malů šatku vyšívavů, tři páry pancuch nových valašských a sedm nití pravých perel. Sestře Barboře odkázala ještě černý aksamitový čepce a sukenný kožušek, vnučce Johaně čtyři nové košule a synu Josefovi jednu velkou šatku a sedm nitek pravých granátek. Ženy si podobně jako dnes potrpěly na určité okrasné doplňky svého ošacení. Apollonia, manželka plátenického mistra Kaspara Hladného zanechala šest šňůr granátů v ceně 6 R, ale taky zlatý náhrdelník v ceně 135 R. Vdova po šenkovním měšťanu Georgu Piskořovi Mariana měla 6 šňůr perel, které v licitaci koupil Johann Risý za 115 R 43 kr.

Výše již bylo zmíněno, že po chudých ženách se často nezachovalo šatstvo ani v ceně, která by pokryla pohřební náklady. Například výminkářka Terezie Mrkvová zanechala dvě

potiskované plátěné sukně, cajkový plášť (3 R), modrý soukenný kožíšek (1 R) a bílý pikový kožíšek (10 kr). Obě sukně Terezie přenechala svým dvěma dcerám. Barbara Adamčiková, vdova po ševci Martinu Adamčikovi z předměstí Zámostí, měla jen pruhovanou sukni (1 R), modrou potiskovanou sukni (24 kr), zástěru (1 R), kartounovou kamizolku (30 kr), modrý čepec (36 kr) a lněnou plachtu (30 kr). Dohromady byly tedy její svršky odhadnuty na 4 R. O chudobě této ševcovské vdovy dobře vypovídají nejen její dluhy, ale především pohřební výdaje, které musely být zaplacený dobročinnými dary. Vdovy a výminkáři patřili k nejhudším vrstvám městské společnosti, i když pochopitelně níže na sociálním žebříčku stáli ještě zcela nemajetní obyvatelé patřící nejčastěji k tzv. lidem „na okraji“. K nízkým společenským vrstvám se obvykle řadí i služebné dívky, ale jejich majetkové poměry byly rozdílné. Děvečka Anna Mikendová původem ze Sklenova, jež zemřela na předměstí Zádvoří (č. p. 25), zanechala zelenou cajkovou sukni (2 R 15 kr), modrou soukennou sukni (2 R), pruhovanou kanafasovou sukni (2 R), jinou sukni (2 R 30 kr), modrý damaškový bruclek (1 R), cajkový bruclek (30 kr), starý cajkový bruclek (24 kr), červený manšetrový bruclek (1 R 30 kr), modrý soukenný vycpaný kožíšek (2 R 30 kr), červenou pruhovanou zástěru (1 R 30 kr), kartounovou květovanou zástěru (1 R), dvě košile (1 R 45 kr), plachtu (2 R 30 kr) a jeden pár bot z telecí kůže (45 kr). Dohromady byl oděv této děvečky odhadnut na 22 R 9 kr, což bylo několikanásobně více než v případě ševcovské vdovy Barbary Adamčikové.

Velmi zajímavý, česky psaný inventář pozůstalosti se zachoval po Elisabeth Červenkové, služebné a nádenici na předměstí Bahnu. Umožňuje pohled na tehdejší české názvy jednotlivých kusů oděvů: dubený kožuch (3 R), dvě černé srdce kasanka (1 R 30 kr), dvě bílé kasanky (3 R), dva modré fěrtuchy (1 R 30 kr), jeden kartanový fěrtuch (30 kr), jedna plachta (1 R), dvě bílé šatky (45 kr), jeden červený fěrtuch (1 R), tři rukávce (1 R), jeden kaftan sukenný (2 R), dva brunsleky fialové (3 R), jeden starý fěrtuch (15 kr), jedny punčochy sbírané (1 R), jeden bruslek starý zlý (6 kr), jeden kaftan starý zlý (15 kr) a jedny rukávce pacusné (30 kr). Kasanka byla v tomto případě sukně, pojmenování kaftan

znamenal svrchní plášť, dubený kožuch, nebo-li dubeňák, byl rozšířeným zimním oděvem nejčastěji z ovčí kůže³⁴. Ani tato služebná rozhodně netrpěla nedostatkem oblečení, i když s měšťankami se pochopitelně rovnat nemohla. Čepce scházely, podobně jako u Anny Mikendové, protože služky byly svobodné.

Závěr

Oblékání se stalo důležitým prvkem v životě obyčejného člověka 19. století. Začal mu věnovat velkou pozornost a značnou část svých příjmů. Výdaje za kusy oděvů lze srovnat s cenami jiných artiklů v pozůstalostních inventářích a licitačních protokolech. V mužském oděvu cenově dominoval kabát, zatímco v ženském čepce. Oba artikly kupovalo měšťanstvo v hodnotách několika desítek zlatých vídeňského čísla. Například soukenický mistr Stanislav Blattan, jenž zanechal soukenný kabát v ceně 30 R nebo kožich za 40 R, měl v pozůstalosti také své řemeslné nářadí, tzn. stav (10 R), tři brda (9 R), dva tzv. koníčky (1 R), dva hřebeny (1 R) a jednu „Spinnmaschine“ (40 R), tedy spřádací stroj. Soukenický nebo tkalcovský stav patřil k nejdražšímu vybavení řemeslných dílen textilních výrobců, a přesto dosahoval hodnoty jen kolem 10 R. Stanislavův výrazně chudší cechovní kolega, soukenický mistr Peter Bilek, zanechal stav v ceně pouhých 4 R 30 kr, kolovrat za 15 kr nebo soukadlo za 30 kr. Značná část kusů šatstva mívala tedy hodnotu vyšší než hlavní výrobní zařízení, které se ovšem ve většině případů skládalo ještě z klasického tkalcovského stavu a doplňků. „Spinnmaschine“ Stanislava Blattana byla spíše výjimkou, která potvrzovala pravidlo. Žádný další textilní řemeslník podobnou vymoženost ve své pozůstalosti nezanechal. Kusy oděvů obstojí i ve srovnání s jinými komoditami. Stanislav Blattan měl stříbrné kapesní hodinky v ceně 10 R nebo třeba stůl z pevného dřeva za 3 R. Jeho cínový servis sestávající z dvou polévkových mís, dvou jídelních mís a sedmi talířů měl hodnotu 12 R. Nájemce šenkovního domu Franz Bartoš zanechal mj. čtyři krávy v celkové odhadní sumě 125 R a jednoho vola za

³⁴ TOMOLOVÁ, Věra – STOLARÍK, Ivo – ŠTIKA, Jaroslav: c. d., s. 17.

60 R. Nejdražší kráva vstoupila do licitace za 40 R a prodána byla nakonec za 50 R 15 kr. Vůl byl ceněn jako tažná síla, a proto byl vydražen za 86 R 30 kr. Pro srovnání zlatý čepec Mariany Habrnalové byl vydražen za 66 R 30 kr. Měl tedy větší cenu než nejlepší kráva Franze Bartoše. Ochota vydávat tolik peněz za oblečení byla také něčím novým. Podle kronikáře citovaného Miroslavou Ludvíkovou bylo za napoleonských válek mezi lidmi tolik peněz, že nevěděli, co by si koupili a i děvečky musely mít hedvábné šátky.³⁵ V této době ještě doznívala velká hospodářská konjunktura, ale po krachu v r. 1811 už mezi lidmi bezpochyby peníze scházely, a přesto byli ochotni vydávat značné sumy na „parádu“.

Ze zjištěných údajů lze odhadnout, proč znamenalo tkalcovské a soukenické řemeslo na přelomu 18. a 19. století zlatý důl. Poptávka neustále rostla, přestože se ceny rozhodně nepohybovaly na nízké úrovni, což souviselo s již zmíněnou snahou nižších společenských vrstev dorovnat se „pánům“. Soukenické výrobky patřily k nejdražším kusům. Zejména soukenné kabáty a pláště dosahovaly hodnot několika desítek zlatých. Mezi měšťany však pronikaly oděvy z různých dalších materiálů, které byly často jemnější a pohodlnější než poněkud drsné sukno nebo plátno. Řemeslníci dokázali již v předchozích stoletích svou výrobu inovovat a produkovat různé typy poloplátěných, polovlněných nebo polobavlněných látek. Jako typický příklad lze uvést kanafas, jenž byl původně celolněný, pak pololněný a nakonec celobavlněný.³⁶ Vyráběl se stále stejně, a tudíž venkovským tkalcům stačilo nahradit lněnou přízi bavlněnou. Řada bavlněných látek se objevila již dříve, ale v 1. polovině 19. století pronikaly na trh tovární výrobky, které vynikaly nejen jemností, ale zřejmě už i lácí. V pozůstalostních spisech je možno poněkud bližším pozorováním zjistit, že kartounové, bavlněné či jiné kusy oděvů patřily spíše k levnějším, ale bohužel nelze tuto záležitost na základě takového pramene zcela prokázat, protože odhadní i kupní

³⁵ LUDVÍKOVÁ, Miroslava: c. d., s. 15.

³⁶ Tamtéž, s. 25.

ceny hodně závisely na stáří, obnošenosti a celkové kvalitě dochované části šatů.

Tuto studii vypracoval historik a je pravděpodobné, že školený etnograf by dokázal ze zjištěných údajů vydedukovat další poznatky. Interpretace pramenů může být velmi různorodá podle přístupu k nim, tzn. podle metod zkoumání. Lze proto jen doporučit pozůstalostní spisy k dalšímu výzkumu. Mohou přinést mnoho poznatků ke každodennímu životu našich předků.

Příloha – Slovník výrazů vyskytujících se v pozůstalostních spisech (v inventářích šatstva)

Německy	Česky	Vysvětlivky
Oděv		
Ausschlag, der	vycpávka, výstelka, podšívka	
Beinkleider, die	nohavice, kalhoty, spodky	
Borte, die	lem, lemovka, prýmek	
Filzstiefel, der	plstěné holinky	
Frack, der	frak	
Fürtuch, das	zástěra	
Fussjagl, das	ponožka	
Haarmantel, der	vlasečník (kabát)	
Halstuch, das	šátek na krk	
Handschuh, der	rukavice	
Handtuch, das	ručník, ubrousek	
Haube, die	čepec, čepice, klobouk	
Hemdter, die (mn. č.)	košile	
Hose, die	spodky, kalhoty, podvlíkačky	
Hut, der	klobouk	
Jakkel, das	kazajka, kamizola	
Kappe, die	čapka, kapuce	
Kaput, der	velký svrchní kabát	často s kapucí

Kaputrokk, der	velký svrchní kabát	často s kapucí
Karnickel, das	králík, králičina	
Kleid, das	šat, oděv, šaty	
Leibl, das	živůtek, nátělník, brucek (vesta)	
Leintuch, das	plachta, prostěradlo	
Mantel, der	kabát, plášť	
Meerhund, der	tuleň	
Pelz, der	kožich	
Pelzel, das	kožíšek	
Randel, das	okraj	
Reispelz, der	cestovní kožich	nejspíše jezdecký plášť (redington)
Rock (Rokk), der	kabát, sukně	
Röckl, das	kabát, sukně	
Schnupftüchel, das	kapesník	
Schuhe, die	boty	
Spenser (Spenser), der	kabátek, kazajka, špencer	
Spitzen, die	krajky	
Spitzenhaube, die	krajkový čepec	
Stiefel, der	(vysoká) bota, holinka	
Strumpf, der	punčocha	
Stutz(ärmel), der	rukávec	
Taufhauberl, das	čepček ke křtu	
Tischtuch, das	ubrus	
Tüchel, das	šátek	
Überrock (Uiberrokk), der	svrchník, svrchní kabát	
Umhängtuch, das	převěsný šátek, přehoz	
Vorhemd, das	náprsenka, košilka	
Weste, die	vesta	
Wintermütze(haube), die	zimní čepice	

Činnost, vzor, barva

anginen	hnědý, červenohnědý,
---------	----------------------

	šedavý (?)	
ausgeschlagen	vycpaný, vystlaný	
feigel, feigelblau	pilníkově (modrý)	
geblümt	květovaný	
gedruckt	potiskovaný	
gefüttert	vycpaný	
gegattert	mřížkový	
gepickt	vypíchaný, d'obkovaný	
gestickt	vyšívaný	
gestreift	pruhovaný	
granatfarb	granátový, červený	
lackiert	lakovaný	
mit Gattern	s mřížkami	
stahlgrünn	ocelově zelený	
weichselfarb	višňový	
zinne(r)tfarb	zinkově zbarvený	

Material

barcheten	barchetový	tlustá tkanina
baumwollen	bavlněný	z bavlníku
damasten	damaškový	vzorkovaná tkanina, původně hedvábná
flanellen	flanelový	tkanina z vlny mykané a někdy česané
halbseidenen	polohedvábný	
kalbledren	z telecí kůže	
kanafasen	kanafasový	druh plátna či bavl. tkanina plátnové vazby
kasinieren	kasimírový	tkanina z jemné vlny mykané s vazbou 3- nebo 4-nitovou
kattunen	kartounový	potištěná bavlněná tkanina

leinen	lněný	
leinwanden	plátěný	ze lnu
manschestern	manšestrový	bavlněný nebo útkový samet
moskowiten	moskva	druh tkaniny
muschlinen	mušelínový	též Nesseltuch = kopřívové plátno
pikenen	pikový	bílá bavlněná tkanina
raschenen	harasový	tkanina s česné hrubé vlny, pololněná
samethen	sametový (aksamitový)	velmi měkká hedvábná tkanina
seiden	hedvábný	z vláken bource morušového
trillichen	trilichový	druh plátna
tuchen	soukenný	z vlny
wallisen	vallis, dimity	1) pruhovaná tkanina bavlněná s vazbou képrovou 2) Kleiderstoff aus feines Schaffwolle
wollen	vlněný	
zeiken	cajkový	soukenná látka tkaná plátnovou vazbou

USTANOVENÍ FRÝDECKÉHO OKRESNÍHO SOUDU A POKUS O VÝSTAVBU VĚZNICE VE FRÝDKU V POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Eva Vojkovská

Revoluční události v roce 1848 a zrušení poddanství v září roku 1848 způsobily zánik patrimoniální správy a původní pravomoci a povinnosti vrchnostenských úřadů musely převzít úřady nového správního systému. Císařským nařízením z 26. června 1849 byla schválena nová organizace veřejné správy a císařským nařízením z 14. června 1849 nová soudní organizace. Soudnictví bylo odděleno od politické správy a bylo plně postátněno. Nová organizace postátněné veřejné správy, vycházející ze zásad březnové ústavy z roku 1849 (tzv. Stadiónová ústava), vstoupila v platnost roku 1850. Byl zřízen politický okres frýdecký se dvěma soudními okresy; frýdeckým a bohumínským.¹ Frýdecký soudní okres zahrnoval území bývalého frýdeckého panství a obce ze statků Řepiště, Vratimov, Velké Kunčice a Šenov.² Okresní soud Frýdek podléhal Zemskému soudu v Těšíně (Landesgericht Teschen) v čele se zemským soudním prezidentem, nad kterým instančně stál vrchní zemský soud v Brně (k. k. mähr.-schles. Obergerichtsamts) a nejvyšší instancí bylo ministerstvo práv. Frýdek se stal sídlem Okresního hejtmanství Frýdek od 1. ledna

¹ Drobiš, Dominik: Přehled správního vývoje okresu Frýdek-Místek. Frýdek-Místek 1976, str. 8, 21; v sídle politických okresů byla ustanovena okresní hejtmanství, v jejichž čele stáli okresní hejtmani, kteří měli výkonnou moc a jako jediní reprezentoval celý úřad. K ruce měli kancelářský personál. Součástí justiční správy byla státní zastupitelství.

² Drobiš, Dominik: c. d., str. 14 – k frýdeckému soudnímu okresu patřily obce: Frýdek, Nové Dvory, Baška, Bruzovice, Dobrá, Prostřední Bludovice, Horní Datyně, Janovice, Kaňovice, Krásná, Lískovec, Lubno, Malenovice, Morávka, Nošovice, Nižní Lhoty, Pazderná, Pražmo, Pržno, Raškovice, Řepiště, Rakovec, Sedliště, Skalice, Staré Hamry, Staré Město, Šenov, Václavovice, Vojkovice, Vratimov, Vyšní Lhoty, Žermanice, Bartovice. Než začala fungovat nová státní správa, působily do roku 1850 vrchnostenské úřady na státní útraty.

1850 a působišťem frýdeckého okresního soudu od 1. července 1850, kdy byla uvedena v platnost nová soudní organizace. Jako základ veřejné správy byly zákonem z 20. března 1849 (Stadionovo prozatímní obecní zřízení) organizovány obce, kterým byla svěřena část veřejné správy, již vykonávaly vlastními volenými orgány. Podle Stadionova obecního zřízení stály v čele každé obce dva povinné orgány. Širším orgánem byl obecní výbor, volený na tříleté období, který vybral ze svého středu obecní představenstvo jako užší orgán, skládající se z purkmistra (starosty) a alespoň dvou radních.³

Územní vytýčení působnosti jednotlivých politických a soudních okresů bylo úkolem zvláštních soudních uvozovacích komisí, které byly ustanoveny ve všech jednotlivých zemích rakouského mocnářství v roce 1848, kdy zahájily činnost.⁴ Protože v roce 1848 nebylo Slezsko samostatnou zemí, nýbrž Moravskoslezskou, novou soudní organizaci připravovala Moravskoslezská soudní uvozovací komise v Brně. Tato komise po šetření vypracovala návrh nové správní organizace, kterou císař schválil výše uvedeným císařským nařízením z 26. června 1849. Nejvyšším císařským nařízením z 4. srpna 1849 bylo Slezsko postaveno na roveň ostatních zemí a bylo zřízeno slezské místodržitelství v čele s místodržitelem, který byl zároveň krajským prezidentem, protože ve Slezsku nebyly zřízeny kraje. Činnost soudních uvozovacích komisí skončila aktivací nově zřízených soudů v roce 1850.⁵ Dne 14. září roku 1852 byly vydány zásady o organickém zřízení v korunních zemích, podle kterých měla být soustředěna politická i soudní moc v okresech do jediného smíšeného okresního úřadu a říšský zákon č. 10 z 19. ledna 1853 ustanovil zřízení a úřední působení okresních

³ Janák, Jan- Hladíková, Zdeňka-Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. Praha 2005, str. 275, 276, 297, 298, 299.

⁴ ZA v Opavě, Inventář fondu Slezská zemská organizační komise v Opavě, úvod, str. 2.

⁵ Tamtéž.

úřadů, krajských úřadů, místodržitelství a soudních úřadů.⁶ Přípravou nové správy ve Slezsku byla pověřena Slezská zemská organizační komise v Opavě (Schlesische Organisierung-Landes-Comission), která zahájila svou činnost 25. září 1852. Řídila se instrukcí pro zemské organizační komise vytištěnou roku 1853. Jejím úkolem bylo vytýčit hranice okresů, krajů a soudní pravomoc ve Slezsku, dále určit sídla nově vzniklých smíšených okresních úřadů, posoudit personální systematizaci, vyhledat budovy a úřední místnosti pro jejich umístění.⁷ Nová správa začala fungovat v roce 1855. Z politického okresu frýdeckého byly ustanoveny dva smíšené okresy; a to frýdecký a bohumínský.

Ve Frýdku sídlil okresní soud druhé třídy v letech 1850 až 1855 a v jeho čele stál okresní soudce (Bezirksgericht). K úřadu náležel pomocný personál, tedy tři soudní adjunkti, kancelisté, zapisovatel do pozemkových knih a úředník vedoucí sirotčí agendu, soudní poslíčci a pomocní soudní poslíčci a „diurnist“ – úředník pracující za denní mzdu, který vedl protokol a dokončoval spisové práce a kopie. Frýdecký okresní soud druhé třídy mohl v trestní pravomoci vyšetřovat pouze přestupky. V civilních věcech patřila pod okresní soud rozepře o nájem a pacht, ručení držby movitých věcí, spory o nemanželské dítě, určení nebo opravy hranic nemovitostí, spory ze zrušené držby a nájemních smluv aj. Z nesporných civilních věcí byla v jeho kompetenci sirotčí a poručenská agenda, dědická a pozůstalostní agenda, prohlášení za mrtvého, civilní sňatky, adopce, agenda legitimační a amortizační a vedení pozemkových knih.⁸

Soudní uvozovací komise (Gerichtseinführungskommission) jednala o vhodném místě pro sídlo frýdeckého okresního soudu

⁶ Janák, Jan: Vývoj správy v českých zemích v letech 1848 až 1918. Praha 1965; ministr Bach vystřídal Stadionu ve funkci v červenci 1849, usiloval o obnovení absolutismu, v Bachově absolutistickém režimu se dostala do popředí policejní funkce státu, který chtěl být dobře informován o pohybu a životě veškerého obyvatelstva. Odloučení soudní a politické správy bylo u druhé a třetí instance soudu.

⁷ ZA v Opavě, inventář fondu Slezská zemská organizační komise v Opavě, úvod, str. 2.

⁸ Janák, Jan-Hledíková, Helena-Dobeš, Jan: c. d., 319-320.

a už 10. ledna 1849 proběhla porada a jednání s obecním výborem o postoupení (Überlassung) části budovy frýdecké radnice novému soudnímu úřadu na základě (Zuschrift) úředního přípisu ministerstva o organizování soudu z 6. ledna 1849. Za přítomnosti starosty Kolltscharka (starosta v letech 1838-1850) a obecního výboru (Communausschuss) byl sepsán na frýdecké radnici protokol (Conferenz-Protocoll), ve kterém obec uvedla, že probíhají adaptace radnice na vlastní náklady města a upozornila, že její finanční výdaje jsou kvůli nedávnému požáru a dalším obecním výdajům vysoké a tudíž se nemůže příliš finančně obětovat k výdajům pro stát.⁹ Podle zápisu z 22. září 1849 proběhlo opět jednání s obecním výborem, na kterém bylo rozhodnuto, že okresní soud bude sídlit v budově frýdecké radnice a že vězení bude umístěno provizorně v původním panském žaláři ve frýdeckém zámku. Obecní výbor požadoval, aby byla vypracována smlouva o pronájmu prostor budovy radnice okresnímu soudu a předložena plánová dokumentace adaptace a řešení technických záležitostí. Budova radnice byla po požáru konečně opravena a po přestavbě získala empírovou fasádu s portikem podepřeným šesti sloupy s iónskými hlavicemi. Původní barokní fasáda získala jednodušší řešení, neboť průčelí bylo rytmizováno okny rámovanými bosáží a s girlandami v suprafenestře. Hlavní fasáda byla ukončena vysokou atikou s konkávními atikovými křídly a členěna na hlavní ose oknem a trojúhelníkovým štítem. Podle zápisu z 22. srpna 1849 byl okresní soud umístěn do opravené budovy radnice, přičemž v přízemí byla umístěna místnost s pokladnou (Manipulationszimmer), místnost pro finanční (daňový) úřad, byt pro soudního poslíčka (Gerichtsdienner) s kuchyní a šopa na dřevo.¹⁰ V prvním patře byly vymezeny prostory pro registraturu a pro místnost k soudnímu jednání

⁹ ZA v Opavě, Slezská zemská organizační komise v Opavě (SZOK v Opavě), inv. č. 5, kart. 2, zápis protokolu z 10. ledna 1849.

¹⁰ SOKA F-M, Okresní soud Frýdek, neuspořádaný fond, podle prozatímního inventárního seznamu balík č. 493, „*Dienstsachen nebst politischen Akten über Amtslokalitäten*“, popis soudu z 22. srpna 1849, sepsal D. Schenk v Brně

(Kommissionszimmer), která nemohla být využívána jinak. V patře byla situována kancelář soudce a kancelář adjunktů, dále prostory pro uložení pozemkových knih a kancelář úředníka, zapisujícího do pozemkových knih a řešícího sirotčí záležitosti. Stát platil za prostory, které užíval soud, obci roční nájemné podle uzavřené smlouvy o pronájmu mezi obcí a zemskou uvozovací komisí.¹¹

Nový Okresní soud ve Frýdku vyžadoval věznici, jež by splňovala požadavky okresního soudu, neboť městské vězení bylo špatné a nedostačující stejně jako kobky bývalého panského vězení na frýdeckém zámku. Mezi úkoly soudní uvozovací komise a poté nově ustanovené Slezské zemské organizační komise patřilo také vězenství a ve spisovém materiálu této komise se nachází písemná i plánová dokumentace ke zřízení a výstavbě věznice ve Frýdku z let 1849 až 1851. Podle nařízení ministerstva práv bylo město povinno začít s výstavbou nového vězení od začátku roku 1850 podle schválených plánů na vlastní náklady budovu věznice.¹² Pro výstavbu nové věznice byly určeny parcely č. 145 a 146 (dnes na začátku Těšínské ulice, také zvané Stará cesta, naproti dnešní budovy magistrátu), které vlastnil Johann Neubert, a parcela č. 99 patřící městu v Těšínském předměstí. Objekty na těchto parcelách byly silně poškozeny požárem v roce 1848. Parcely měly být vykoupeny a to částkou 500 zlatých konvenční měny Johannu Neubertovi a 670 zlatých konvenční měny za obecní pozemek.

Vypracováním plánů a rozpočtu stavby věznice byl pověřen inženýr Conrad Schenkler ze Zemského stavebního ředitelství v Opavě, který vypracoval v letech 1850 a 1851 situační a stavební plány nové věznice. Dne 4. ledna 1850 požadoval vypracování dvou podélných řezů stavební parcelou, aby znal původní sklepení a terén pro vypracování stavebních plánů věznice. Dochovaly se situační plány signované Biefelem (lze předpokládat Florián Biefel) ze 7. března 1850.¹³ Florián Biefel, frýdecký stavitel¹⁴

¹¹ ZA v Opavě, SZOK v Opavě, inv. č. 5, kart. 2, *Miethvertrag*, 28. srpna 1850.

¹² Tamtéž, jednání z 19. října 1849.

¹³ Tamtéž, plán s řezy parcelami, signoval Biefel

zaměřil a zakreslil parcely pro zamýšlenou, spád terénu, situaci s původním městským příkopem a zdi sousedících domů č. 147, patřící Hendrichovi, a č. 142, patřící Tkáčovi. Plány posoudil opět inženýr Conrad Schenkl z c. k. Slezského zemského stavebního ředitelství v Opavě. Dále byl vypracován nesignovaný a nedatovaný plán se dvěma podélnými řezy terénu parcel, na kterém byla zakreslena výška terénu staré a nové cesty a úroveň zvlněného nerovného terénu. Schenkl vypracoval situační plán části Frýdku s novou budovou věznice 2. července 1850.¹⁵ Zajímavý ručně barevně kolorovaný situační plán zachytil původní stav parcel a modře zakreslený půdorys nového areálu věznice půdorysu písmene T, okolí s domy na Radniční ulici a část domů na náměstí. Na plánu ze dne 17. května 1851 zakreslil Schenkl zaměření terénu a situaci a půdorys novostavby vězení. Plán má vysokou technickou úroveň zakreslení, neboť zaměření terénu je důkladné.¹⁶ Schenkl vypracoval rovněž stavební plány a náklady novostavbu věznice, které projednával a posuzoval obecní výbor a starosta Josef Koltscharek a radové Malisch, Zawadský, Skulina a Peter do 1. srpna 1850.¹⁷ Podle vyjádření obecního výboru se nedá předloženým plánům nic vyčíst, chváleny byly zvláště výslechové místnosti a také strážnice k nápravnému vězení (Korektionsarreste), neboť převládaly lehčí zločiny. Nová budova navíc měla přispět ke zkrášlení města. Avšak připojený návrh

¹⁴ Frýdecký městský stavitel Florián Biefel (1789-1853) podílel se na přestavbě skalického farního kostela sv. Martina, vypracoval plány přestavby frýdeckého farního kostela sv. Jana Křtitele, přestavba farního kostela v Sedlnici atd. Jeho syn Karel Biefel (1819-1899) byl významný architekt olomouckého arcibiskupství. viz Vojkovská, Eva: Přestavba frýdeckého farního kostela v polovině 19. století a nástin života jeho stavitele Floriána Biefela. Práce a studie Muzea Beskyd, č. 19, 2008, str. 73-91.

¹⁵ ZA v Opavě, SZOK v Opavě, inv. č. 5, kart. 2 „Situation eines Teiles Stads Friedek mit dem Bauplatze für Arrestgebäude“

¹⁶ Tamtéž, „Situation und Profilplan aus Bauplatze zur Erbauung des Arresthaus in Friedek“ plán signovaný Conradem Schenklem, 7. květen 1851.

¹⁷ Tamtéž, Conferenz-Protokol z 1. srpna 1850.

rozpočtu na stavbu a materiál je vysoký a město není schopné stavbu zaplatit ze svých prostředků. Obec má kapitál, který je kryt nemovitostmi, jejichž cena však po požáru v roce 1848 klesla. Obec požaduje, aby náklady na stavbu nesl stát. Kdyby obec převzala výstavbu věznice, musela by si půjčit od státu kapitál asi s 4 % zúročením na deset let od roku 1853, činilo by to ročně 1000 zlatých, a pokud by stát budovu nepotřeboval, vrátil by peníze obci, protože budova není vhodná pro jiné využití. Parcely č. 145 a 146 nejsou ještě koupené, je však dohodnuto ústní smlouvou, že pozemky nemohou prodat nikomu jinému. Pokud nejvyšší místa potvrdí parcely pro výstavbu věznice, uhradí obec pouze zbourání společné zdi s domem č. 147 a procenta kupní ceny. Dne 19. října 1851 probíhalo jednání na Okresním soudu ve Frýdku, které uspořádal prezident Zemského soudu v Těšíně, jednání byl přítomen okresní soudce Johann Kowarz a starosta města Franz Niemetzik (starosta v letech 1850-1861), rada Franz Mitzcky, Josef Koltscharek a za obecní výbor Moritz Glass. Při jednání byla projednávána výstavba věznice navržená c. k. Slezským zemským stavebním ředitelstvím s rozpočtem ve výši 10 640 zlatých konvenční měny. Obecnímu výboru byly už v září předloženy stavební plány, ke kterým se vyjádřil následovně. Město navrhlo jinou alternativu budovy věznice, neboť stavební náklady byly příliš vysoké. Deputovaní města souhlasili opět s umístěním soudu v budově radnice a pro věznici navrhli požárem poškozenou budovu určenou původně pro hasičské vybavení (Feuerlösche Requisitter Gebäude). Soudní uvozovací komise však návrh na opravu poškozené budovy hasičů odmítla. Obec rozhodla už na jednání 19. října 1851, že nemůže převzít náklady na výstavbu budovy věznice a prosí, aby byli zbaveni takového závazku. Celkové náklady na stavbu činily dohromady 11 808 zlatých a 28 krejcarů. Pokud by náklady na výstavbu vedl stát, budova by zůstala majetkem státu a tudíž i úroky z pronájmu. Dne 25. října 1851 rozhodl c. k. mor. slez. Vrchní zemský soud (Bericht vom k. k. mähr. schl. Oberamtsgericht) a ve zprávě adresované ministerstvu práv (Justizministerium) uvedl, že Okresní soud ve Frýdku sídlí v budově frýdecké radnice patřící městské komunitě, s níž byla sepsána smlouva o pronájmu prostor pouze pro

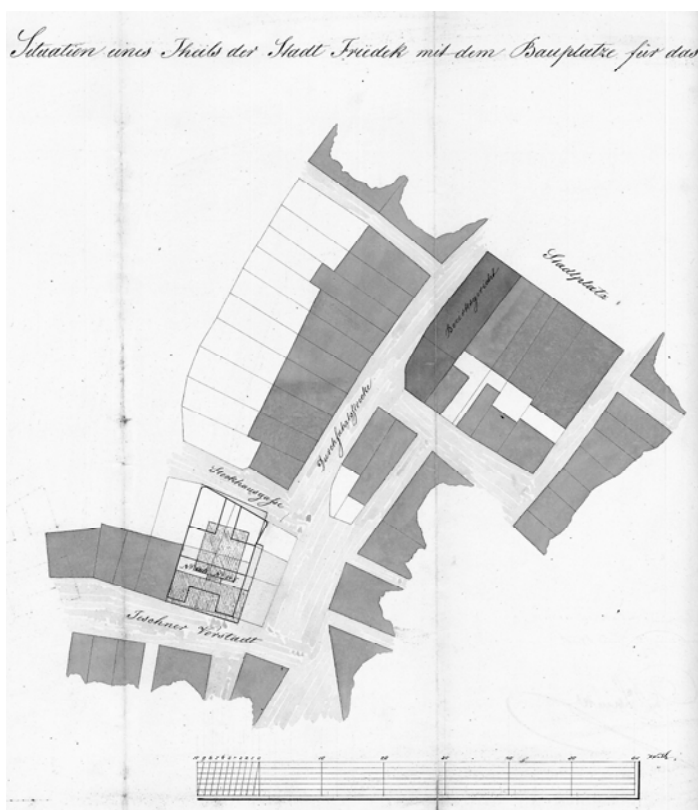
kanceláře. Jako vězení sloužilo provizorně špatné městské vězení a vrchnostenské vězení na zámku pronajatém do 1. července 1852. Po mnoha jednáních a posuzování nákladů na stavbu bylo rozhodnuto, že bude postavena nová budova vězení s rozpočtem ve výši 10 638 zlatých a 28 krejcarů na koupených pozemcích za 1170 zlatých. Proti tomuto projektu město v průběhu jednání namítalo jako vedoucí stavby (Bauführer), že by rádo své závazky splnilo ale disponuje pouze kapitálem 6 962 zlatých. Nakonec bylo stanoveno, že náklady na výstavbu věznice i výkup pozemků ponese stát, protože stavba byla nutná, soud nemohli přemístit jinam a soudům ve Skočově a Fryštátě byly tyto závazky odpuštěny.

Autor plánů frýdecké věznice Conrad Schenkl je významná osobnost architektury poloviny 19. století, který ve své funkci krajského inženýra v letech 1847 až 1850 ovlivnil stavební produkci ve Slezsku v polovině 19. století. Schenkl byl po roce 1850 ustanoven na post inženýra při c. k. Slezském zemském stavební ředitelství v Opavě. Schenkl je zajímavá osobnost s vysokým vzděláním, doktor filozofie a krásných umění, člen Františkovy univerzity v Olomouci a korespondenční člen Moravsko-slezské společnosti pro povznesení orby.¹⁸ Jeho život a dílo si tedy zaslouží hlubší zpracování. Conrad Schenkl navrhl věznici ve Frýdku pro 28-30 osob.¹⁹ Podle plánu a popisu budova věznice obsahuje šest cel pro jednu osobu, šest cel pro čtyři osoby, výslechovou místnost, byt vězeňského včetně kuchyně a sklepa se skladem pro potraviny. V budově se dále nachází komora pro cennosti vězňů, skladiště dřeva a dva záchody. V přízemí umístil uvedený byt a sklad na dřevo u schodiště. Chodba vedla středem celé budovy a ústily z ní dvojce dveře na dvůr. Po stranách chodby, ohraničené pevnými dveřmi, vedou dveře do vězení pro čtyři osoby a do tří cel. Cely jsou osvětleny okny umístěnými vysoko 12 stop

¹⁸ Šopák, Pavel: Opava-Těšín: paralely architektonického vývoje od konce 18. století do první světové války. In: Těšínský muzejní sborník, Cieszyn 2008, č. 3, str. 229, 230.

¹⁹ ZA v Opavě, SZOK v Opavě, inv. č. 5, kart. 2, popis budovy věznice z 29. srpna 1851, sepsal Conrad Schenkl

nad podlahou. Chodba je vydlážděna kamennými deskami a celý pokoj dřevo palubovou podlahou. Prostor s celami je od vyslychaci místnosti oddelen pevnými dubovými dveřmi. V prvním patře se rozkládají čtyři cely pro čtyři osoby a tři cely pro jednoho vězně. Naproti poslední cele inženýr situoval záchody. Okna prvního patra umístil šest stop nad podlahou, okna měla dvě křídla členěná čtyřmi tabulkami skla. Rámy oken byly natřeny nahnědo a byly opatřeny mřížemi. Kamna v místnostech měla být litinová s kulatým víkem (uzávěrem), měla stát na třech železných nohách a jednotlivé díly měly být sešroubované.

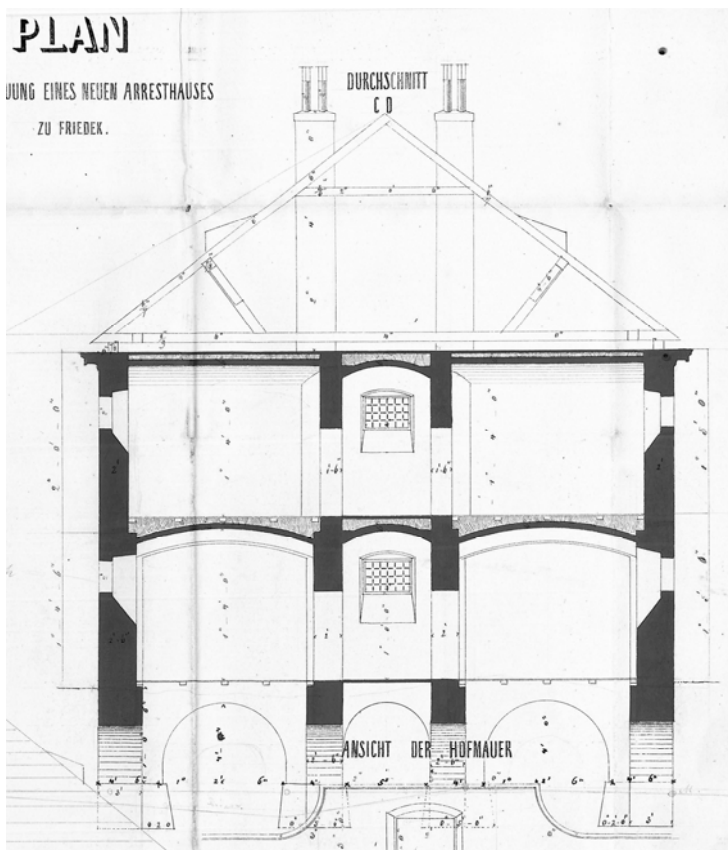
Situační plán zachycuje původní stav parcel a zakreslený půdorys novostavby věznice

Schenkl navrhl věznici ve Frýdku jako utilitární architekturu. Na plánu je nakreslena dvoukřídlová budova ukončená valbovou střechou s vikýři pokrytou břidlicí. Kolmo na hlavní osu prvního podélného křídla přiléhá druhé křídlo se spojovací chodbou s dveřmi do dvora (v půdorysu tvoří písmeno T).²⁰ V podélném vstupním křídle dvouraktové dispozice vede na hlavní ose prvního křídla celou budovou další chodba, po jejíž pravé straně se nachází dvouramenné schodiště, vedle kterého je skladiště dřeva se vstupem pod schodištěm. Vedle skladiště vyplňuje prostor komora. Levou stranu křídla zaplňuje byt vězeňského. V druhém křídle (kolmém) třítraktové dispozice se nacházejí cely po stranách chodby se záchodem na konci křídla. První patro je dispozičně řešeno stejně jako přízemí a obsahuje vyslyšací místnost a sedm cel.

Na dalším plánu zakreslil Schenkl svislý řez budovou věznice, který je veden krajem půdorysu prvního křídla a spojovací chodbou, a druhé křídlo je zakresleno jako pohled ze dvora. Z řezu je rovněž patrná konstrukce krovu, který má vzpěry umístěny vzepřeně proti krokům, a v horní části krovu je hambálek (druhé křídlo budovy). Všechny prostory jsou zaklenuty pruskými klenbami v pasech. Jediný rovný strop je nad vyslyšací místností a je zřejmě rákosníkový. Dle plánů je budova podsklepena. Hlavní vstupní průčelí je členěno pěti okenními osami a na hlavní osu je situován vstup. Okna jsou rámována bosáží s klenákem, vstup je přístupný po několika schodech, je rovněž rámován bosáží a ukončen segmentovým obloukem. Fasáda je ohraničena nárožní bosáží. Jediné horizontální členění je sokl se sklepními okénky. Dvorní fasáda budovy je hladká, rytmizovaná pěti osami s obdélnými okny se šambránou z bosáže a s podokenní římsou.

Schenkl rovněž řešil technické záležitosti, tedy odpad vody, který sledoval přirozený spád terénu, navrhl dvě „odpadní štolý“ a dva kanály, které byly odvedeny pod bytem na ulici před vězením.

²⁰ Tamtéž, plány srpen 1851, signoval Schenkl.

Svislý řez budovou věznice

Vězení mělo být podsklepeno a terén uprostřed parcely musel být pro základy vyrovnán násypem do stejné úrovně. Vstup do sklepa je pod schodištěm.²¹ Celý komplex včetně dvora je obehnan zdí, jež je protnuta vzadu vstupní branou. Dvůr byl rovněž vydlážděn a rozdělen na části pro procházení.²²

²¹ Tamtéž, popis budovy.

²² ZA v Opavě, SZOK v Opavě, inv. č. 5, kart. 2, popis budovy z 29. srpna 1851.

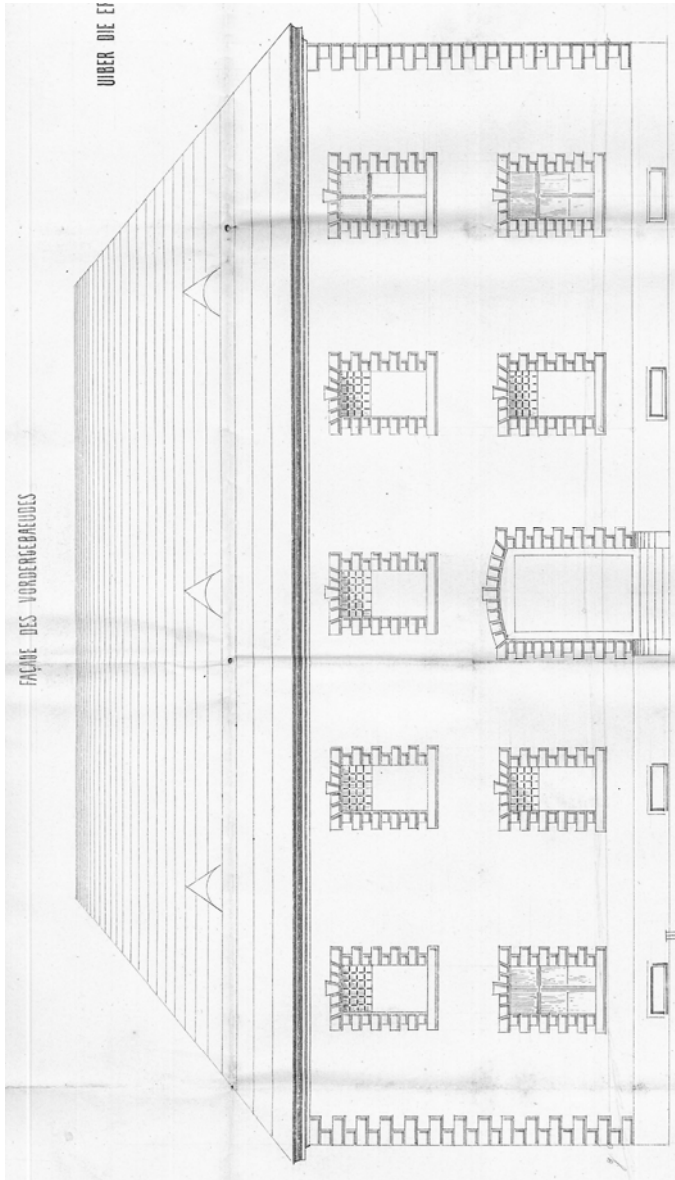
Ze spisového materiálu fondu Okresní soud Frýdek vyplývá, že ještě v roce 1852 nová budova věznice nestála a po roce 1852 je věnována stavbě malá pozornost.²³ Po roce 1855, kdy byla uskutečněna nová sjednocená politická a soudní správa na základech organického řízení státu, k výstavbě věznice nakonec nedošlo. Zdá se, že vězení zůstalo provizorně na zámku. V roce 1862 byl projednán na radnici kup pozemků č. 145 a 146 určených pro výstavbu věznice, které zřejmě opět koupil Johann Neubert.²⁴ Na základě prosincové ústavy z roku 1867 došlo opět k oddělení politické a soudní správy a od 31. srpna 1868 se osamostatnily okresní soudy. V roce 1868 se stal Frýdek statutárním městem s pravomocemi okresního politického úřadu a v tomtéž roce byla na pozemku č. 99 vystavěna nová budova radnice, kam se přestěhoval nově zřízený magistrát města.²⁵ Frýdecký okresní soud zůstal v původní budově radnice, kde sídlil až do roku 1894, kdy byla postavena nová budova soudu na Hlavní ulici.²⁶ Původní budova okresního soudu a radnice byla roku 1938 zbourána a stará empírová budova byla nahrazena novostavbou obchodního domu firmy Baťa.

²³ SOKA Frýdek-Místek, Okresní soud Frýdek, neuspořádaný fond, podle prozatímního inventárního seznamu, balík č. 493, „*Dienstsachen nebst politischen Akten über Amtslokalitäten*“

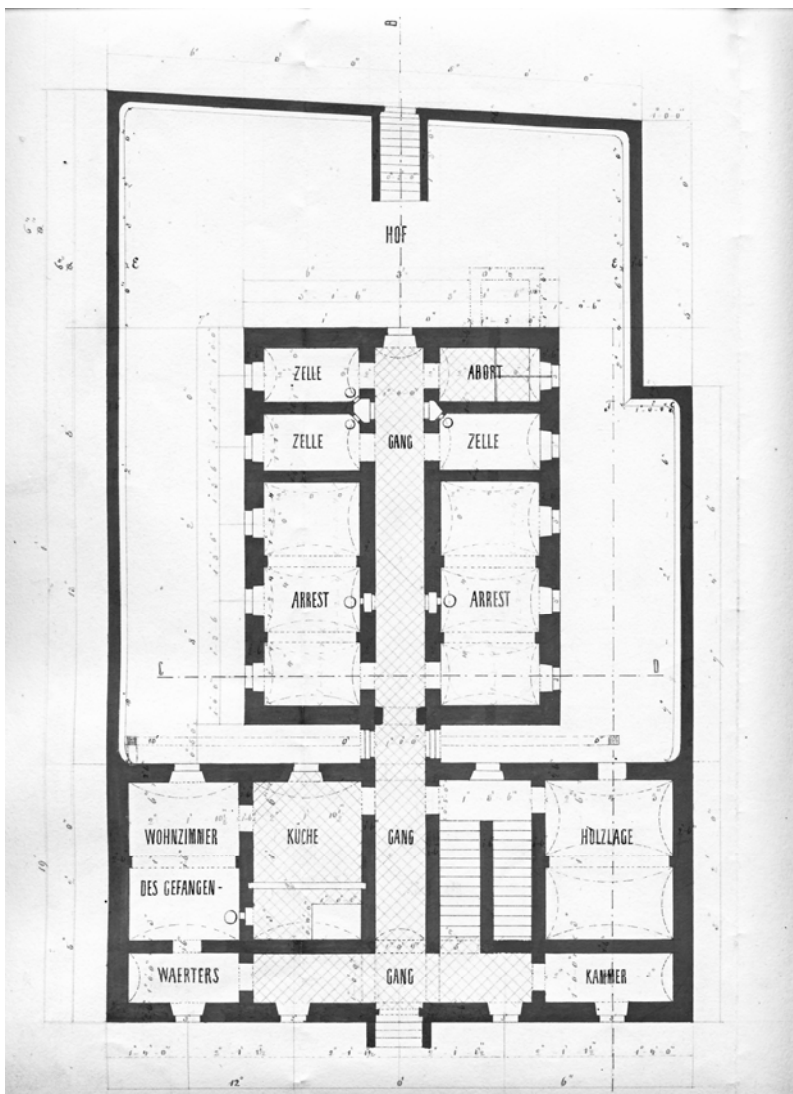
²⁴ SOKA F-M, AM Frýdek, inv. č. 44.

²⁵ V budově sídlil magistrát až do roku 1903, kdy se přestěhoval do budovy č. 10 na prodloužené Radniční ulici (dnes naproti magistrátu), kde působil pouze do roku 1929, kdy byla dokončena přístavba magistrátu k budově spořitelny, v této budově sídlí dodnes.

²⁶ Škuta, Vladimír: Z historie radničních budov ve Frýdku-Místku. Těšínsko, 1976, č. 4, str. 16-18.; Michna, Radomír: Osudy staré frýdecké radnice aneb historická památka či „prohnilá barabizna“. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek, 2002, č. 3, str. 59-62.; Rottek, Emanuel: Frýdecká epopej. Frýdek-Místek 1965, str. 52, 560. Rukopis uložen SOKA F-M.

Pohled na vstupní průčelí věznice

Půdorys přízemí věznice

HOSPODÁŘSKÝ A SOCIÁLNÍ VÝZNAM ŽELEZÁREN VE FRÝDLANTU NAD OSTRAVICÍ

Petra Sysalová

Frýdlantské železárny měly neobyčejný vliv na vývoj Frýdlantu n. O. Protože potřebovaly mnoho dělnických sil, nacházeli v nich zaměstnání nejen tamní rodáci, ale i cizí lidé. Dle evidenční knihy udělených domovských práv¹ se do městečka stěhovali lidé nejen z českých zemí, ale i z Haliče a Uher. Přibývalo rovněž obyvatelstva německého původu. Ve Frýdlantu n. O. tak přibývalo obyvatel, kteří byli převážně odkázáni přímo nebo nepřímo na zaměstnání v železárnách. Populace se tak rozrůstala v přímo překotném tempu.²

<i>Rok</i>	<i>Počet obyvatel</i>
1794	1882
1835	1905
1852	2802
1863	2256
1890	2606
1900	2709
1910	3065

Přes 80% všech dělníků frýdlantských železáren pocházelo z měst a vesnic hukvaldského panství. V polovině 19. století bylo na hukvaldském panství 46 vesnic a 5 měst.³ Obyvatelstvo se dělilo do několika skupin podle velikosti hospodářství a dle něj určené výše robot na - sedláky potažné a pěší, zahradníky, chalupníky, domkáře, pasekáře, kolonisty, podruhy. Při opatřování obživy byli odkázáni na námezdnou práci podruzi, zahradníci, chalupníci,

¹ SOKA Frýdek–Místek, fond Archiv městečka Frýdlantu n. O., inv. č. 26.

² Wolny, G.: Kirchliche Topographie von Mähren, s. 680.

³ Schwoy, Fr.,J.: Topographie vom Markgraftum Mähren, s. 45.

domkáři, pasekáři. Tyto skupiny tvořily hlavní pracovní síly pro železářny.⁴

Ve Frýdlantu n. O. si byli dobře vědomi významu železáren pro obec. Jejich symbol se stal také znakem obce. Proto se již roku 1714 setkáváme na obecní frýdlantské pečeti se znamením kováře kujícího železo na kovadlině. Znak Frýdlantu nad Ostravicí představovala doleva otočená postava kováře přirozených barev v červeném poli bušícího kladivem do rozžhavené tyče položené na kovadlině, za kovářskými zády se nachází kovářská výheň. Obdobný obraz nesly rovněž pečeteř a razítka v 19. století, vyskytuje se také na razítku užívaném po roce 1918. Tento symbol města je s menšími úpravami platný dodnes.⁵

Železářské podniky se staly také přímo nebo nepřímo pramenem zámožnosti obyvatel Frýdlantu n. O. Proměna, která po stránce sociální a hospodářské nastala ve skladbě a složení frýdlantského obyvatelstva, vedla ke snahám po právním vyrovnání se sousedními městy a městečky. Vědomí, že Frýdlant n. O. byl kdysi více než obyčejnou vsí, za jakou byl považován od poloviny 17. století, velmi silně působilo na frýdlantské obyvatelstvo. Mezi ním začínali nabývat převahu řemeslníci. Úsilí řemeslníků o založení cechů nemělo prospět jen jejich existenci, ale nepřímo i obci, která se podle nich měla stát tím, čím kdysi byla, městečkem.⁶ Cechy byly ve Frýdlantu n. O. založeny koncem 18. století. Znamenaly, že se obec zemědělská přeměňuje na řemeslnickou. Archiv městečka Frýdlant n. O.⁷ uvádí v městečku cech bednářů, tkalců, mlynářů, kolářů, podkovářů, ševců, tesařů, truhlářů. Cech bednářů používal pečetidla s datem 1798, ostatní cechy měly pečetidla s datem 1777. Roku 1799 se ustanovil společný cech.

⁴ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond Velkostatek Hukvaldy, inv.č. 2017, k. 362. Předpis robotných povinností.

⁵ Müller, K.: Neznámá pečeť Frýdlantu nad Ostravicí. Práce a studie OVM FM 5, 1984, s. 55.

⁶ Hurt, R.: Dějiny města Frýdlantu nad Ostravicí. Rukopis., s. 154.

⁷ SOKA Frýdek–Místek, fond Archiv městečka Frýdlantu n. O.

Podnět k akci povýšení Frýdlantu n. O. na městečko poskytl zdejší kovář. Ke svému cíli se velmi přiblížili, když císařovna Marie Terezie dvorským dekretem z 29. července 1775 povolila frýdlantské obci dva výroční trhy. Jeden na sv. Jiří a druhý na sv. Michala. 26. února 1784 byl císařem Josefem II. povolen třetí výroční trh na sv. Petra a Pavla spolu se dvěma trhy dobytčími. Třetí byl povolen 8. června 1827.⁸ V protokolní knize tkalcovského cechu se zachoval zápis z roku 1777 o povýšení na městečko. „...*na naši nejponiženější a hluboko sniženou žádost a ustavičnou prosbu jsme dosáhli od nejjasnějšího dvoru a naší milostivé vrchnosti, aby dědina Frýdlant v městečko čtvrté klase proměněna a vyzdvížena byla...*“⁹ Po přiznání výročních trhů vystupuje již Frýdlant n. O. jako městečko. K oficiálnímu povýšení na městyš došlo roku 1782. (der Markt).

Neustálý rozvoj frýdlantských železáren zajišťoval větší zalidnění Frýdlantu n. O. Starší usedlíci byli vesměs spokojeni s dosavadní úpravou místních poměrů, ale mladší řemeslníci a domkáři chtěli dosáhnout různých výsad, zejména zřízení městské rady v čele se starostou. Toužili po zlepšení svých sociálních podmínek. Žádali proto o povolení ke zřízení úřadu představeného a obecního výboru jako v ostatních městečkách. Dosud jmenoval dědičný rychtář vrchnosti důvěryhodné osoby na funkci burmistra a přísežných. Sice byli obdobou purkmistra a rady ve městech, ale nebyli volení, ale jmenováni od vrchnosti.

Železářny však stály stranou hnutí o povznesení Frýdlantu n. O. na úroveň města. Nic nenapovídá tomu, že by jejich vedení mělo sympatie pro snahy frýdlantských řemeslníků a chalupníků. Nemáme ani zpráv o tom, že by zaměstnanci železáren měli nějaký podíl na snahách o získání městských výhod pro obec. Jejich zdrženlivost nebyla diktována jen ohledy na správu železáren, která nebyla nakloněna způsobu, jakým se drobní frýdlantští řemeslníci snažili o pozdvižení své rodné obce, ale i menším

⁸ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 9995, k. 1264. Práva a privilegia obce frýdlantské, jejich obnovení.

⁹ SOKA Frýdek–Místek, fond Archív městečka Frýdlantu n. O., inv. č. 53. Kronika města Frýdlantu n. O.

politickým uvědoměním dělníků železáren a do jisté míry snad i jejich lepším hmotným postavením. Hospodářský a sociální vývoj městečka však šel nezadržitelně kupředu hlavně díky jejich železárnám. Frýdlantské hutě se staly hlavním zaměstnáním a zdrojem obživy stále větší části obyvatelstva.

Ziskem revoluce 1848 bylo nové postavení Frýdlantu n. O. Především zásluhou zdárně se rozvíjející hutní výroby získával ve srovnání s okolními obcemi Frýdlant n. O. na významu. Sice se nestal hned městem, na to musel čekat dalších 100 let,¹⁰ ale stal se stejně jako ostatní moravské a slezské obce ve svých právech a povinnostech rovnoprávným se všemi okolními městy.

Sociální postavení dělníků

V počáteční fázi průmyslové revoluce nezaújímalo hutnictví železa rozhodující místo. Podíl hutníků nebyl velký ani ve skladbě továrního dělnictva. To souviselo s dřívějším nástupem průmyslové revoluce v lehkém průmyslu. Avšak teprve dostatečný rozvoj hutního průmyslu umožnil dokončení procesu průmyslové revoluce a znamenal i vzestup dělnictva, které bylo zaměstnáno v hutnictví železa. Od 30. let 19. století se i v železářském průmyslu objevují známky přechodu ke strojové tovární výrobě.¹¹

Ve 30. letech 19. století tak proniká průmyslová revoluce i do oblasti hutnictví a zpracování železa. Vedle technické má i svou společenskou stránku. Vzniká nová společenská třída – tovární dělnictvo. Spolu s ním se vytváří i úzká společenská skupina - technická inteligence.¹²

Nedostatek možností obživy se více projevoval na venkově než ve městech. Hlavně v horských oblastech hukvaldského a těšínského panství. Většina venkovského obyvatelstva na zmiňovaných panstvích se nemohla uživit prací na svých nedostatečných políčkách. Na hukvaldském panství muselo 80%

¹⁰ Dekretem z 12. 10. 1948 byl Frýdlant nad Ostravicí povýšen na město.

¹¹ Myška, M.: Počátky vytváření dělnické třídy v železárnách na Ostravsku, s. 178.

¹² Myška, M.: Ostravsko na prahu průmyslové revoluce, s. 43.

venkovanů hledat námezdní práci jako možnost obživy. Ve valné většině se nechávali najmout pro železářny.¹³ Růstu populace a jejím sociálním potřebám neodpovídaly možnosti obživy. V seznamech chudých hukvaldského panství¹⁴ jsou zachyceny i děti nemajetných rodičů ve věku od 5 – 10 let. Tyto děti si musely o deset let později hledat námezdní obživu. S některými jmény se později setkáváme mezi zaměstnanci frýdlantských železáren.¹⁵

Při těžbě rudy rozšířené ve vesnicích kolem Frýdlantu n. O. pracovaly dvě kategorie dělníků: řádní horníci („ordentliche Bergknappen“) jako stálí zaměstnanci, se kterými se sjednávala smlouva o dílo při pevné roční mzdě. Pracovali v dolech, které byly majetkem železáren, používali inventáře, které patřily železárnám, a dostávali podle množství vykonané práce pravidelnou mzdu. Tito dělníci se rekrutovali z místního obyvatelstva. Dozor nad horníky měl štajgr (důlní), jemuž ředitelství železáren vyměřilo pevnou roční mzdu. Periodické uzavírání smluv ovšem stavělo horníky do nevýhodné situace, protože vedení železáren tak mohlo velmi snadno vyrovnávat každý pokles výroby nebo nahromadění rudných zásob na úkor horníků. Zejména v zimě vzrůstaly řady horníků o podruhy, kteří byli v nedostatku zemědělských prací propouštěni ze služby u sedláků. Tato první kategorie lidí, zaměstnaných při těžbě rudy, byla typickou námezdní silou.¹⁶

Druhou kategorií dělníků při dobývání železné rudy, vyskytující se výhradně ve vesnicích, kde se ruda těžila povrchově, byli tzv. „Hüllenleute“. Byli to většinou zemědělci, kteří dolovali rudu na svých pozemcích a svým nářadím a nebyli v přímém

¹³ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond Velkostatek Hukvaldy, inv.č. 2017, k. 362. Předpis robotných povinností.

¹⁴ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond Velkostatek Hukvaldy, sign. 42/18. Výkaz chudých obyvatel hukvaldského panství roku 1820.

¹⁵ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 2258, E18, inv. č. 2259, E19. ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10052, sig. E41b/2, k. 1276.

¹⁶ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10041, k. 1271. Pracovní záležitosti dělníků. Blíže: Myška, M.: Založení a počátky Vítkovických železáren 1828–1880, s. 23.

zaměstnaneckém poměru k železárnám. Vytěženou rudu předávali štajgrům a ředitelství železáren jim za ni jednou do roka platilo příslušnou cenu. Šlo tedy o jakýsi specifický druh malovýroby v dolování železné rudy. „Hüllenleute“ se zabývali těžbou rudy jen v zimních měsících, zatímco na jaře, v létě a na podzim pracovali na svých polích. Hornictví jim tedy bylo doplňkem obživy.¹⁷

Při vlastní výrobě železa v hutích a hamrech rozlišujeme dvě skupiny dělnictva. První jsou dělníci u vysokých pecí. Jejich vedoucím byl tavičský mistr. V provozu u vysokých pecí dále pracovali podavači, zavážeči, struskaři, stupaři (puchéři) a formíři. S výjimkou posledních byli dělníci odměňováni týdenní mzdou. Její výše nebyla pevně stanovena a měnila se podle finanční situace podniku, ale taky podle toho, jestli vysoká pec byla v provozu či mimo provoz. Při zastavení práce pece dostávali dělníci jen třetinu mzdy. Pouze formíři byli odměňováni podle množství vykonané práce. Druhou skupinou dělníků, kde systém odměňování byl zcela odlišný, tvořili tzv. hamerní dělníci. Vedle hamerního mistra k nim patřili kováři, kujniči, topiči, zalévači aj. Celý kolektiv v hamru tvořil samostatnou jednotku. Hamerní mistr odevzdal do skladu výrobek, na jehož zhotovení se podíleli různou měrou všichni dělníci. Obdržel mzdu za celý hotový kus. Výdělek pak rozděloval mezi jednotlivé dělníky podle jejich skutečného podílu na vytváření výrobku. Takový systém ohodnocování dovoľoval hamernímu mistru prakticky nekontrolovatelné vykořisťování dělníků. Vyhovoval však vedení železáren, které jej udržovalo proto, aby zainteresovaly hamerní mistry na co nejúspornější výrobě. Hamerní mistr, jestliže se mu podařilo snížit na minimum propal surového železa a spotřebu paliva, obdržel od vedení podniku vysokou odměnu, závislou na velikosti úspor.¹⁸

Většina dělníků frýdlantských železáren pocházela z okruhu asi 10 km kolem železáren. Z dvou rozsáhlých dominií – hukvaldské a těšínské komory. Skoro všichni dělníci železáren byli místní poddaní, a to asi ze 60% přímo z Frýdlantu n. O. Dalších 24%

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ Tamtéž

pocházelo z vesnic v okolí desíti kilometrů. Zbýlých 26% tvořili dělníci odjinud.¹⁹

První spolehlivý údaj o počtu dělnictva frýdlantských železáren máme doložen k roku 1827. D'Elvert²⁰ na základě hlášení přerovského krajského úřadu vypočítává celkem 2 335 dělníků, z toho 612 stálých a 1723 sezónních. Navíc zaměstnávaly železárny 124 stálých a 330 sezónních povozníků. Milan Myška²¹ uvádí střízlivější odhad počtu dělníků, a to 500. A to jak ve frýdlantských hutích samotných, tak i v jejich pobočných závodech na Čeladné i Ostravici.

Z uvedených odhadů počtu dělníků můžeme usuzovat, že průměrný počet dělnictva zaměstnaného u vysokých pecí, v rafinačních dílnách a strojárnách frýdlantských železáren v první polovině 19. století se pohyboval kolem počtu 500 – 600.

Z hlediska sociálního původu největší část dělnictva tvořili lidé zemědělského původu. Ve frýdlantských železárnách jich bylo přes dvě pětiny ze všech zaměstnanců. Mezi příchozími ze zemědělství převládá skupina těch, kterým zemědělství nestačilo poskytnout dostatek obživy: chalupníci, domkáři, zahradníci, podruzi. Další skupinou továrního dělnictva byli nejvíce příslušníci upadajících venkovských a městských řemesel a venkovské podomácké výroby.²²

Frýdlantské železárny získaly nejvíce dělníků přímo z obce, nebo z vesnic v okruhu do 10 km, a to 84,2%. Největší počty dělníků dodávaly soustavně lokality: Palkovice – 23, Čeladná – 13, Metylovice – 8, Pstruží – 7. Příchozí z jiných částí Čech, Moravy a Slezska představovali jen 11,1% a cizinci jen 4,7%.²³ Příčinou bylo, že frýdlantské železárny měly starou tradici, a také si

¹⁹ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond Velkostatek Hukvaldy, inv.č. 2017, k. 362. Předpis robotných povinností.

²⁰ D'Elvert, Ch.: Zur Geschichte des Bergbaues in Mähren und Österreich Schlesien, sv. 15, s. 575.

²¹ Myška, M.: Počátky vytváření dělnické třídy v železárnách na Ostravsku, s. 187.

²² Myška, M.: Ostravsko na prahu průmyslové revoluce, s. 49.

²³ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 9748, sign. EIII c 35/1. Soupis poddaných v obcích hamerníci a jejich povinných robot.

v předchozích desetiletích samy vychovaly dělníky z místních obyvatel. Působil zde i vliv politiky vedení závodu, které dávalo přednost pracovním silám z vlastního panství. Německé národnosti bylo převážně jen úřednictvo.²⁴

Většinu železářských podniků v ostravské oblasti vlastnili a provozovali feudálové. Majitel průmyslového podniku byl zpravidla totožný s majitelem feudálního panství. Držel poddané a z této skutečnosti vyplývalo i jeho právo vyžadovat od usedlých poddaných plnění určitých robotních i jiných povinností. U řady podniků po celou první polovinu 19. století existovala možnost majitele železáren, tedy většinou i vrchnosti, vyžadovat od svých poddaných vykonávání robot ne na polích, ale v průmyslovém podniku. U frýdlantských železáren tomu nebylo jinak. Poddaní olomouckého arcibiskupa byli nuceni vykonávat formou roboty různé pomocné práce – rubání, plavení, svoz „hamerního dříví“, dovoz surovin a hotových výrobků a podobně.²⁵

Pasekáři, domkáři, podruzi byli zatíženi stejným dílem a to 13 dny roboty do roka. Protože narubání a doprava 1 sáhu dříví trvala asi 2 dny, byla vyměřena dřevní robota úkolově – ročně 6,5 sáhů. Robotní práce stačily pokrýt asi 60% spotřeby dřeva. Zbytek musel být vytěžen námezdními silami. Až do revolučního roku 1848 trvala v železárnách možnost využití poddanské robotní práce jak uvnitř huti, tak i při pomocných pracích.²⁶

Rozhodující úlohu v sociálním postavení dělnictva hrály mzdy. Nejvyšší mzdu dostával tavičský mistr, tj. v době plného provozu vysoké pece, až 6 zlatých týdně. V tomtéž provozu měl nejnižší mzdu dělník u stoupy na rudu, která dosahovala při plném provozu 2 zlaté 45 krejcarů týdně. Dělník u vysoké pece si vyrobil 3 zl. 30 kr., podavači 3 zl. 9 kr., dělník u stoupy a dozorčí rudy po 2 zl. 45 kr., odvozcí strusky 3 zl. 9 kr. Týdenní mzda lesního dělníka při rubání hamerního dříví byla 4 zlaté 30 krejcarů. Roční výdaje na

²⁴ Myška, M.: Počátky vytváření dělnické třídy v železárnách na Ostravsku, s. 193.

²⁵ 350 let železáren ve Frýdlantu nad Ostravicí, s. 23.

²⁶ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 8694, sign. EV d 85/15. Výkaz peněžitých platů ročních a robot pro Frýdlant n. O.

mzdy, vyplácené ředitelstvím železáren, činily v roce 1827 - 163 112 zl. k. m.²⁷ Od roku 1847 výdaje na mzdy začaly stoupat. Toto zvýšení výdajů na mzdy nebylo způsobeno vzestupem nominálních mezd u jednotlivých kategorií dělníků, ale stálým rozšiřováním provozu a různými stavebními úpravami. Všechny tyto akce rozšiřující výdělkové možnosti obyvatelstva si vyžádaly, vedle obvyklých ročních výdajů na mzdy, úhrady z arcibiskupské pokladny ve výši 190 000 zl. k. m.²⁸ Vlastní práce u vysokých pecí, ve slévárnách, v hamrech odčerpávala z celkového objemu mezd jen 32%, kdežto zbytek připadl na mzdy při různých pomocných pracích. Platy horníků v železorudných dolech tvořily 19% objemu mezd, povozníkům bylo vyplaceno 9% z celkového úhrnu výdělku. Nejvyšší položku představovala vydání za mzdy na rubání, stahování a pálení dříví, plných 40%. Z finančního prozkoumání nákladů železáren jsme poznali, že nejpodstatnější část výdajů připadla na pomocné, většinou nekvalifikované práce.²⁹

Délka pracovní doby se v železárnách pohybovala od osmi do třinácti hodin denně, v průměru byla 12 hodin. Týdenní pracovní doba horníků byla 72 hodin. Majitel železáren, tedy feudální podnikatel, měl ovšem právo přinutit horníky, aby každodenně pracovali jednu a půl směny nebo měli dvojité směny třikrát do týdne. Nejdelší pracovní směny měli hutníci u vysokých pecí, protože byli střídáni jednou za 24 hodin. Tak dlouhé směny museli odpracovat tři do týdne. Délka pracovní doby žen a dětí se nelišila od pracovní délky mužů.³⁰ Pracovní doba v hutích do roku 1881 trvala od 5 hodin ráno do 19 hodin večer s polední 1 hodinovou

²⁷ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10038, k. 1268. Účetnictví.

²⁸ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10038, k. 1268. Účetnictví. Myška, M.: Původ a postavení dělníků frýdlantských železáren v předvečer revoluce 1848. Sborník prací pedagogického institutu v Ostravě 1, 1960, s. 78.

²⁹ Myška, M.: Původ a postavení dělníků frýdlantských železáren v předvečer revoluce 1848. Sborník prací pedagogického institutu v Ostravě 1, 1960, s. 64.

³⁰ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10041, k. 1271. Pracovní záležitosti dělníků.

přestávkou. Dvakrát týdně se pracovalo přesčas do půl jedenácté v noci a v noci ze soboty na neděli celou noc do 6 hodin ráno. Od roku 1881 do roku 1898 byla pracovní doba 10hodinová a to od 7 hodin ráno do 18 hodin večer opět s polední 1hodinovou přestávkou.³¹ Začátek a konec práce vyhlášoval k tomu určený zaměstnanec zvonem umístěným ve zvoničce na nádvoří.

Pracovní záležitosti dělníků k železárnám upravoval Pracovní řád kníže – arcibiskupských horních a hutních závodů z 15. dubna 1901.³² Je rozdělen do 18 paragrafů.

- 1) Přijímání dělníků do pracovního poměru
- 2) Rozdělení zaměstnanců podle tříd:
 - a) nadmistři
 - b) mistři a dozorcí = dozorčí orgány,
 - c) Hutníci, ke kterým náleží: všichni uhlíři, dělníci při vysokých pecí, formíři, slévači, cídiči, fryšeři, hamerníci, valcíři
 - d) Pomocníci, to jsou: zámečníci, soustružníci, kováři, klempíři, pozinkovači, brusíči, bronzovači, natěrači, obsluhovači strojů, topiči, stolaři, zedníci, stolaři
 - e) Pomahači, to jsou osoby používané k podřízeným pomocným průmyslovým pracím
 - f) Učňové bez rozdílu
- 3) Školní vyučování mladistvých dělníků pomocných
- 4) Dny pracovní
- 5) Pracovní doba a přestávky
- 6) Zúčtování a výplata mzdy
- 7) Povinnosti a práva dozorců a zaměstnanců
- 8) Podporování nemocných, úrazem ztížených a invalidů
- 9) Udržování strojů a nástrojů
- 10) Všeobecná pravidla o chování se dělníků
- 11) Tresty
- 12) Výpověď

³¹ Tamtéž

³² ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10043, k. 1271. Pracovní řád hutí a železáren.

- 13) Okamžité zrušení pracovního poměru ze strany zaměstnavatele
- 14) Okamžité zrušení pracovního poměru ze strany dělníka
- 15) Předčasné propuštění neb vystoupení z práce
- 16) Dovolené
- 17) Učedníci
- 18) Počátek platnosti pracovního řádu

Rostoucímu počtu obyvatelstva ve Frýdlantu n. O.³³ zdaleka neodpovídala bytová zástavba.

<i>Rok</i>	<i>počet obyv.</i>	<i>počet domů</i>	<i>počet rodin</i>	<i>na 1 dům obyv.</i>	<i>na 1 dům rodin</i>
1790	1282	217	245	5,8	1,1
1830	1905	276	-	6,9	-
1843	2175	284	493	7,6	1,7

Převážná část dělníků železáren bydlela ve vlastních domcích nebo v nájmu ve Frýdlantu n. O. a v okolních vesnicích. Byly to malé chalupnické domky obývané jednou nebo zpravidla více rodinami. V roce 1854 železářny vlastnily 23 domků s 78 byty. Pro mistry a vedoucí dělníky stavěla správa železáren velké dvoupokojové byty s kuchyní.³⁴

Namáhavá a vysilující práce, nedostatečná výživa, dlouhá pracovní doba a nedostatek lékařské péče, to vše bylo příčinou velké nemocnosti a krátkého věku dělníků i jejich rodinných příslušníků. Nejčastějším onemocněním byly souchotiny a zápal plic. To vše ještě zhoršovaly i časté úrazy v hutích. Nejčastěji docházelo k úrazům při opravách hamerního zařízení. Neexistovala jakákoliv bezpečnostní opatření. Rovněž opravy se prováděly nejčastěji za plného provozu huti. Častou příčinou smrtelných

³³ Wolny, G.: Kirchliche Topographie von Mähren, s. 679.

³⁴ Myška, M.: Počátky vytváření dělnické třídy v železárnách na Ostravsku, s. 198.

úrazů bylo popálení žhavým železem vypuštěným z pece nebo spáleniny struskou. Obdobně postihovaly velmi časté úrazy, mnohdy bohužel i smrtelné, dělníky při lesních pracích. Zpráva o nespokojenosti zaměstnanců frýdlantských železáren máme kupodivu velmi málo. Mělo na to zřejmě vliv silné náboženské cítění dělníků, kteří byli vedeni k poslušnosti jak úřednictvem v železárnách, tak i duchovenstvem.³⁵

Až do padesátých let 19. století stát nezasahoval svými zákony a nařízeními do vztahů mezi majiteli továren a dělníky. I když v případech, kdy došlo k prvním konfliktům mezi dělníky a zaměstnavateli, neváhal se stát postavit na stranu zaměstnavatele. Protože ani sociální péče nebyla regulována státem, objevovala se v druhé polovině 19. století značná různorodost při vznikajícím sociálním zabezpečení dělnictva. V hornictví a hutnictví se v celé středoevropské průmyslové oblasti vyvinul systém sociálního zabezpečení dělnictva - bratrské pokladny. Byly zakládány zpravidla z iniciativy podnikatelů a zcela sloužily jejich zájmům.

Ve frýdlantských železárnách byla bratrská pokladna založena již v roce 1828, pod patronací ředitele Františka Kleinpetera.³⁶ Fond, z něhož poskytovala příspěvky svým členům, se vytvářel z několika zdrojů. Hlavní byly příspěvky členů, jež se pohybovaly od 1 do 2 krejcarů. Dále pokuty ukládané dělníkům za různé přestupky a také příspěvky majitele podniku, které však nejsou v žádných stanovách specifikovány. Řádnými členy bratrské pokladny se stávali stálí pracovníci železáren. Bratrská pokladna zajišťovala bezplatné lékařské ošetření, výplatu nemocenských dávek ve výši 60% výdělku do 20 týdnů nemoci, invalidní, starobní, vdovský i sirotčí důchod. Bratrskou pokladnu řídilo volené předsednictvo z řad dělníků a trvala až do roku 1918.³⁷

Dělníci v železárnách zakládali další spolky, které vznikly ze vzájemné solidarity mezi zaměstnanci. 10. srpna 1894 byl

³⁵ 350 let železáren ve Frýdlantu nad Ostravicí, s. 25.

³⁶ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č 10045. Statuta bratrské pokladny železáren ve Frýdlantu n. O.

³⁷ Myška, M.: Počátky vytváření dělnické třídy v železárnách na Ostravsku, s. 199.

založen Potravní spolek železárenských dělníků, který měl prodejnu přímo v železárnách. Jeho účelem bylo zaopatřovat svému členstvu potraviny, oděvy, palivo, nápoje a různé zboží potřebné v domácnosti. Prvním předsedou spolku byl zvolen Albert Drischel, správce skladišť železáren. Potřebné prostředky k vedení obchodu byly obstarávány členskými příspěvky. Ty činily 10 – 20 zl. k. m. Zápisné bylo 2 zl. k. m.³⁸

Dalším byl hasičský spolek, který byl založen jak v městečku, tak i v železárnách 2. 9. 1886. Podnět k jeho založení zavdaly časté požáry Frýdlantu n. O.³⁹ Jeden z největších propukl v roce 1886. Vznikl v hostinci u Vaškové. 52 obydlí se 42 vedlejšími budovami vyhořelo. V plamenech se ocitla celá severovýchodní část městečka. Na náměstí zůstala jen fara s kostelem. Celkem uhořelo 8 lidí. Hlavní formu pomoci poskytly frýdlantské železárny. Potřebné zaopatřili šatstvem a na hutích byla zřízena kuchyně. Nový požár vypukl již v roce 1890. Celkem bylo zničeno 25 obytných a 43 vedlejších budov včetně kostela sv. Bartoloměje. Dokonce se roztavily zvony na kostelní věži a byly též zničeny kostelní hodiny.⁴⁰ Pro zaměstnance závodu, kteří měli závodní byt, bylo členství v hasičském spolku povinné. Zpočátku měl sbor 40 členů. Při cvičení sboru nesměl nikdo scházet, a když se nemohl zúčastnit, musel se řádně omluvit. Nebyla-li omluva shledána dostatečnou, byl viník trestán peněžitou pokutou. Hasičská cvičení byla placena. Zpravidla za jednu cvičební hodinu 20 krejcarů. O nedělích a svátcích byla zavedena hlídková služba v železárnách. Vždy jeden hasič pod dohledem jednoho úředníka. Prvním velitelem sboru byl Tobiáš Jurenka, pozdější huťmistr železáren.⁴¹ Spolky měly bohatou činnost, zejména při častém rozvodnění Ostravice.

³⁸ SOKA Frýdek–Místek, fond Archív městečka Frýdlantu n. O., inv. č. 53. Kronika města Frýdlantu n. O.

³⁹ 350 let železáren ve Frýdlantu nad Ostravicí, s. 26.

⁴⁰ SOKA Frýdek–Místek, fond Archív městečka Frýdlantu n. O., inv. č. 53. Kronika města Frýdlantu n. O.

⁴¹ Tamtéž

SPORTOVNÍ A TĚLOVÝCHOVNÉ SPOLKY V BRUŠPERKU DO POLOVINY 20. STOLETÍ

Petr Juřák

Spolková činnost v Brušperku byla v minulosti velmi bohatá. Svoji aktivitu zde vyvíjely spolky kulturní a osvětové, náboženské, hospodářské, studentské a mládežnické, sportovní a tělovýchovné. Některé z těchto spolků zanikly, jiné existují do současnosti.

Přirozená lidská potřeba po tělesných cvičeních a pohybu vedla v Brušperku již od konce 19. století ke vzniku několika tělovýchovných a sportovních spolků. Do poloviny 20. století svoji činnost v Brušperku vyvíjely Atleticko-fotbalový klub, TJ Sokol, Jednota československého Orla, Federace proletářské tělovýchovy, Dělnická tělocvičná jednota, Sportovní klub a Klub českých velocipedistů.

Tělocvičná jednota Sokol Brušperk

Myšlenka na vznik Tělocvičné jednoty Sokol vznikla na tovaryšské zábavě, která se konala 20. října 1890. Tehdy se domluvili Josef Beniš, Josef Kupka, Tomáš Winkler a Čeněk Kovář, že se pokusí v Brušperku tuto jednotu založit. Stanovy nového spolku byly vypracovány podle stanov brněnské jednoty Josefem Kupkou a Čeněkem Kovářem¹ a odeslány ke schválení 19. března 1891.

Přípravný výbor byl tvořen Josefem Kupkou, Čeněkem Kovářem, Josefem Benišem, Janem Schneidrem a Františkem Štalmachem. Stanovy byly schváleny výnosem moravského místodržitelství z 8. dubna 1891. Ustavující schůze brušperského Sokola se uskutečnila 27. dubna 1891 v obecním hostinci (Na

¹ Uvádí se ale také jiná varianta, a sice že stanovy vypracoval František Štalmach. Viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 2.

Palarni)² za účasti 21 lidí.³ Valnou hromadu zahájil František Štalmach, který ale odmítl, s ohledem na své zaměstnání, volbu do výboru jednoty.

Členové TJ Sokol v Brušperku na počátku 20. století

Prvním starostou brušperského Sokola byl zvolen učitel Josef Kupka⁴, náčelníkem další učitel Čeněk Kovář. Do výboru byli dále

² Hostinec patřil z 95% městu, z 5% brušperské šenkýřské obci. V roce 1924 byl prodán ve veřejné dražbě. Více viz Juřák, Petr: Hostinské živnosti v Brušperku v 1. polovině 20. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd Frýdek-Místek – Společenské vědy, č. 20, 2008, s. 178–180.

³ Počet členů Sokola postupně vzrůstal, v roce 1895 měl 38 lidí, v roce 1902 44 (2 čestné členy, 22 činných a 20 přispívajících) a v roce 1911 již 80. V roce 1910 byl založen ženský odbor a v následujícím roce již ženy vystoupily na svém prvním veřejném cvičení. V roce 1920 měl Sokol 217 členů, v následujícím roce pak 242. Poté se počet členů snížil, v roce 1936 měla brušperská TJ Sokol 187 lidí, z toho 142 mužů a 45 žen. Po druhé světové válce měl spolek 246 členů.

⁴ Josef Kupka se narodil 25. dubna 1868 v Nákle u Olomouce. V roce 1888 přišel do Brušperku, kde učil na obecné chlapecké škole. Rychle se

zvolení obchodník Jan Schneider, soukromník Jan Hladný, obchodník Roman Doležil, řezník Antonín Dvorský, povozník František Špaček, náhradníky byli rolník Adolf Chalupa a František Červenka.

Podle prvních stanov byl oficiální název spolku Tělocvičná jednota brušperská „Sokol“. Sídlem spolku byl Brušperk, jednota byla členem moravské župní jednoty sokolské. Účelem spolku bylo pěstování tělocviku, šermování a společné výlety. Dále pak cvičení zpěvu a hudby, střelba do terče, plavání, bruslení a tanec. Sokol také pořádal přednášky a besedy na téma tělocviku a různé společenské akce. Členové spolku se dělili na čestné, zakládající, přispívající a činné. Čestným členem mohl být jmenován pouze ten, kdo se nějakým způsobem výrazně zasloužil o spolek. Mohl být zvolen pouze valnou hromadou na návrh výboru. Zakládajícím členem se mohl stát ten, kdo zaplatil nejméně 10 zlatých a pak pravidelně platil měsíční příspěvky. Přispívajícím členem se mohl stát ten, kdo zaplatil ročně 1 zlatý, činným pak ten, kdo zaplatil zápisné a platil pravidelné měsíční příspěvky. Spolek byl řízen valnou hromadou a výborem. Valná hromada se konala jednou ročně, obvykle v lednu. Mimořádná valná hromada mohla být svolána kdykoliv výborem jen podle jeho uvážení, musela být svolána pouze v případě, že o to požádala nejméně 1/5 všech členů. Valná hromada volila starostu, jeho náměstka, náčelníka, 5 členů výboru a 2 náhradníky. Měla také právo volit členy do výboru župní jednoty. Výbor ze svého středu volil jednatele, hospodáře, archiváře a účetního. Výbor byl volen každý rok. Scházel se nejméně jednou měsíčně, jeho jednání bylo veřejné. Výbor měl právo ustanovit cvičitele, zajišťovat pořízení tělocvičného nářadí a náčiní, spravovat jmění jednoty atd. Jednací řečí Sokola byla

zapojil do brušperského kulturního dění, podílel se na hudebním vzdělání mládeže, věnoval se sportu, byl prvním brušperským cyklistou. Byl také určitou dobu členem a ředitelem Jednoty divadelních ochotníků – THALIE, členem a náčelníkem 1. čtyřhasičského sboru. V roce 1894 Brušperk opustil a stal se učitelem v Kvasicích na Kroměřížsku v roce 1901 byl správcem školy ve Velkých Těšanech. Po odchodu do penze se usadil v Moravské Ostravě.

čeština, znakem jednoty sokol a heslo „Tužme se“. Jednota měla právo pořídít si slavnostní a výletní prapor, ty mohly být používány pouze při veřejném cvičení. Výbor podle stanov ustanovil zvláštní trubačský sbor, který ze svého středu volil sbormistra. Jednota si také mohla ustanovit zvláštní hudební kapelu, která svoji produkci předváděla při veřejném vystupování jednoty. Podle těchto stanov se mohl brušperský Sokol rozpadnout pouze v případě, že byly na valné hromadě přítomny nejméně tři čtvrtiny členů a vyslovily s tím souhlas. Veškerý spolkový majetek by pak připadl jako učební pomůcky národní škole v Brušperku.⁵

Cvičení sokolů zpočátku probíhala v sále Národního domu, v létě pak na školním hřišti. První veřejné cvičení uskutečnili brušperští sokolové v červnu 1892 na okrskovém cvičení ve Frenštátě pod Radhoštěm. O měsíc později se uskutečnilo okrskové cvičení v Brušperku, kterého se zúčastnili členové jednot z Frenštátu, Místku, Paskova a Ostravy. Brušperskou jednotu zastupovalo 19 členů v krojích. V rámci těchto oslav prošel průvod, ve kterém byli kromě sokolů také členové několika brušperských spolků, městem. Na výletišti pak proběhla cvičení s tyčemi, prostná a cviky na nářadí.

V červnu 1892 se uskutečnila mimořádná valná hromada, na které byl starostou Sokola zvolen MUDr. Florián Coufal. V této funkci setrval až do své smrti v roce 1921. V roce 1892 si Sokol pronajal místnost v hostinci U Hladných⁶, protože tehdejší nájemce v Národním domě Alois Krejčí chtěl po TJ Sokol za pronájem sálu příliš velkou částku.⁷ V roce 1893 bylo zakoupeno nové cvičební nářadí, Sokol si také pořídil spolkový prapor.

⁵ SOKA Frýdek-Místek, fond TJ Sokol Brušperk.

⁶ Pokroková sdružení a spolky postupně nalézaly své sídlo v sále tohoto hostince, Národní dům se naopak stával centrem života konzervativních katolických uskupení. Více viz Juřák, Petr: Hostinské živnosti v Brušperku v 1. polovině 20. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd Frýdek-Místek – Společenské vědy, č. 20, 2008, s. 175–176.

⁷ Hostinec U Hladných byl pak centrem sokolského spolkového života až do vystavění vlastní sokolovny po 2. světové válce.

Brušperské sokolky A. Sochací, A. Schneiderová a P. Grauzerová se stuhou k novému praporu

V období před rokem 1918 se členové Sokola výrazně podíleli na národních aktivitách ve městě. V roce 1899 byla v předvečer narozenin mistra Jana Husa zapálena na kopci sv. Marka hranice a zpívány vlastenecké písně. Tyto oslavy se pak pořádaly pravidelně, v roce 1909 se jich zúčastnilo 2000 lidí. V roce 1900 a 1902 Sokol uspořádal přednášky cestovatelů Emila Holuba a E. S. Vráze, které se konaly v hostinci U Hladných.

V období 1. světové války narukovalo do armády 72 sokolů. Do legií se dostalo 15 sokolů, dva z nich padli – Josef Vantuch ve Francii a Valentin Šajer v Rusku.⁸ Po vzniku samostatného Československa se mnoho členů organizace dobrovolně přihlásilo do armády v rámci obrany nového státu proti Maďarům. Z Brušperka bylo odvedeno 84 členů Sokola.

V roce 1899 došlo k ustavení odboru pro postavení tělocvičny. Za tímto účelem byla mnohem později, v roce 1921, zakoupena od rolníka Tylečka louka u silnice vedoucí na Krmelín. Na tomto místě si Sokol pak vybudoval vlastní hřiště a uvažoval o výstavbě sokolovny. Její plány byly zhotoveny již před 2. světovou válkou Ing. Vladimírem Chamrádem, k vlastní realizaci došlo až v poválečném období. Sokolovna byla dokončena v roce 1947.

Dorostenci brušperského Sokola v roce 1934

Brzy po zprovoznění hřiště začal svoji činnost vykonávat lehkootletický oddíl. Mezi disciplíny, které byly provozovány,

⁸ Josef Vantuch padl ve Francii u Arrasu, Valentin Šajer zahynul v Rusku při bojích s bolševiky. 16. července 1933 byla těmto dvěma legionářům na radnici odhalena pamětní deska. Desku nechala zhotovit TJ Sokol.

patřil disk, koule, oštěp a skok o tyči. Největším úspěchem byl zisk přeborníka župy v roce 1939, kterého dosáhlo družstvo dorostenců.

V roce 1923 začal na hřišti hrát oddíl české házené. Jelikož byla házenkářská družstva zakládána ve všech okolních vesnicích, počet vzájemných střetnutí přibýval. Vrcholu dosáhl házenkářský oddíl v roce 1941⁹, kdy po rozpuštění Sokola hrál pod hlavičkou SK Ostravica Frýdek. V tomto roce porazil vítěze moravské skupiny ligy české házené Spartu Brno 12:5. Na jiné utkání, tentokrát se Slávií Praha, se přišlo podívat okolo 2500 lidí.¹⁰

V roce 1929 byl v Sokole založen jízdní odbor, jehož členy se stali ti, kteří vlastnili koně. V tomto odboru bylo zpočátku sdruženo 13 členů, předsedou byl zvolen Vl. Špaček, náčelníkem Fr. Šajer. Už v roce 1931 předvedli členové odboru ukázkou jízdy na veřejném cvičení, slavnostního průvodu se zúčastnilo 59 jezdců z Brušperku a okolí. Tento odbor byl zrušen v roce 1936, protože v té době už nevyvíjel žádné aktivity.

V roce 1930 došlo na sokolském hřišti ke zřízení tenisového kurtu. Ten byl vybudován nákladem lékárníka Karla Šudicha a sloužilo především potřebám movitějších brušperských občanů.

V roce 1932 došlo k ustavení odboru stolního tenisu. Na jeho vznik měli vliv Zdeněk Dvorský a Vladimír Mácha, kteří tuto hru poznali v Ostravě.

Kluziště na sokolském hřišti bylo zřízeno v roce 1933.¹¹ Hrál se na něm především lední hokej, i když podmínky pro něj občas

⁹ Členy brušperského házenkářského oddílu byli M. Bědajánek, B. Štefek, V. Laník, J. Ševčík, J. Masopust, Zd. Sokolík, C. Šperlín, Vl. Půda, K. Cigánek a J. Kolich. Viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 14.

¹⁰ Hrál se na orelském hřišti, brušperští sice prohráli 6:16, ale zápas byl brán jako manifestace české jednoty. Viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 14.

¹¹ První kluziště v Brušperku bylo zřízeno Sokolem v roce 1898 na pozemku mlynáře J. Štalmacha v blízkosti mlýnské strouhy, ze které byla čerpána voda.

nebyly úplně ideální – používala se výstroj vlastní výroby, mantinely byly ze sněhu, občas se „nepovedla“ zima.

V roce 1927 jednota zřídila z popudu svého starosty Romualda Doležilka kino¹². Promítat se začalo na podzim roku 1927, pořízení promítacího přístroje a vybavení sálu v hostinci U Hynečků¹³ přišlo na 45 000 Kč. V roce 1932 došlo k přenesení kina do hostince U Řehánků na náměstí¹⁴. Kinoodbor se snažil zajišťovat projekci především českých filmů a z nich pak hlavně veseloher. V roce 1936 bylo do provozu dáno ozvučení, aby mohly být promítány zvukové filmy a aby tak byl divácký zážitek ještě silnější. Z tohoto roku si můžeme udělat také představu o tom, kolik a jakých filmů bylo promítáno. Bylo to 44 filmů, z toho bylo 20 českých. 10 filmů bylo kulturních, 15 přístupných dětem, proběhla také 3 školní představení v době vyučování. Ke všem filmům byl promítán zvukový týdeník nebo různé krátké šoty jako dodatky.

Brušperský Sokol stál také za organizací největší tělovýchovné akce ve městě. Stalo se tak v roce 1925, kdy o svatodušních svátcích uskutečnilo župní vedení sraz krojovaných sokolů. Na brušperské náměstí přišlo současně 8000 sokolů, kteří do města vešli třemi proudy – od Staré Vsi, od Fryčovic a od Trnávky.

¹² Snahy o založení kina v Brušperku byly již dříve. Z roku 1923 pochází žádost Jana Bobala o povolení pořádat kinematografická představení ve městě. Výnosem Zemské správy politické v Brně mu ale toto povolení uděleno nebylo. Jako důvod bylo uvedeno, že v tomto případě není nutné poskytovat výjimku ze zásady udělovat novou kinematografickou koncesi pouze korporacím „sloužícím účelům všeužitečným“.

¹³ Hostinec U Hynečků byl vyhledávanou zahradní restaurací, přenesení kina na jiné místo pro něj znamenalo nezanedbatelnou finanční ztrátu. Více viz Juřák, Petr: Hostinské živnosti v Brušperku v 1. polovině 20. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd Frýdek-Místek – Společenské vědy, č. 20, 2008, s. 180–181.

¹⁴ Nový sál byl v tomto hostinci vybudován v rámci rozsáhlé rekonstrukce, která proběhla v letech 1930–1931. Více viz Juřák, Petr: Hostinské živnosti v Brušperku v 1. polovině 20. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd Frýdek-Místek – Společenské vědy, č. 20, 2008, s. 176–178.

Brušperský Sokol vyvíjel od počátku bohatou kulturní a společenskou činnost. Pořádal plesy, koncerty, Mikulášské zábavy, divadelní představení, přednášky, provozoval knihovnu, kino atd. Mezi vrcholy divadelní činnosti v Sokole patřilo sehrání hry Husité v roce 1927. Představení se uskutečnilo v přírodě v Osičinách, odehrálo ho 300 herců. Hra vyvolala velký zájem diváků, na vstupném se vybralo skoro 10000 Kč. Hru režíroval Vladimír Chamrád. Ten režíroval v následujícím roce drama Jan Výrava, kterého se zúčastnilo 200 herců. Herci byli z Dělnické tělocvičné jednoty, opět se uskutečnila v Osičinách.

V roce 1941 došlo v protektorátu k rozpuštění sokolské organizace¹⁵, k její obnově došlo až po ukončení 2. světové války. V roce 1945 byly v jednotlivých obcích vytvořeny Národní tělovýchovné výbory, ve kterých byli zástupci všech tělovýchovných spolků, které existovaly před válkou. V Brušperku byl předsedou zvolen člen Dělnické tělocvičné jednoty Miroslav Ranocha. Národní tělovýchovný výbor měl provést sloučení všech spolků v jednu organizaci. Jelikož při jednáních o slučování docházelo k rozporům, vzaly nakonec tyto myšlenky za své, ale ne nadlouho. Na jaře roku 1948 svolal tehdejší předseda akčního výboru v Brušperku Josef Dlouhý zástupce všech tělovýchovných organizací. Došlo k vytvoření jedné organizace nazvané Dobrovolná sportovní organizace Sokol.¹⁶

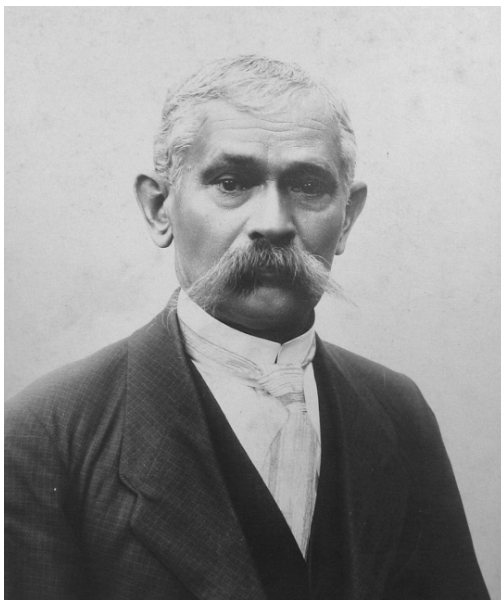
Klub českých velocipedistů v Brušperku

Spolek byl založen v roce 1908. Jakási přípravná valná hromada Klubu českých velocipedistů se uskutečnila 7. března 1908 v místnosti obecního hostince „Na Palarní“. Od samého počátku se jednalo o pojetí spolku. Jeho představitelé ho pojímali jako spolek dělnický a stavěli se proti snaze „zbavit ho jeho dělnického rázu“.

¹⁵ Zrušení se uskutečnilo na základě § 28 odst. 2 zákona z 15. listopadu 1867, č. 134 ve znění vládního nařízení z 31. března 1939 č. 97 sb. zákona a nařízení o právu společným.

¹⁶ Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 23–25.

Vyzývali proto dělníky ke vstupu do spolku, aby tak znemožnili „okupaci klubu několika Sokoly“.

Ferdinand Vantuch

Přípravný výbor klubu byl tvořen Ferdinandem Vantuchem, Romualdem Doležilkem, Františkem Janáčkem, Františkem Seltenreichem, Antonínem Tesařem, Karlem Špačkem, Františkem Špačkem a Karlem Kubisem. Tento výbor nechal vypracovat stanovy, které mají datum 27. května 1908. Tyto stanovy byly schváleny 7. června 1908 výnosem Moravského místodržitelství v Brně.

Podle těchto stanov¹⁷ byla hlavním účelem klubu jízda na kolech, ožívování společenského ducha, pěstování vzájemnosti, vzdělávání se a podporování ústavů a podniků vlasteneckých a dobročinných. Těchto cílů mělo být dosaženo společným

¹⁷ Stanovy Klubu českých velocipedistů v Brušperku byly vydány tiskem. Vytištěny byly v roce 1908 v tiskárně Jindřicha Novosada v Místku.

cvičením v jízdě na kole a tělocvikem, pořádáním přednášek, akademií, výletů a vyjížděk i mimo sídlo klubu, pořádáním závodů, cyklistických výstav a účastí na nich, pořádáním koncertů, divadelních představení, cvičením ve zpěvu a tanci, pořádáním odborných, vzdělávacích a poučných přednášek. Klub měl také zajistit vybavení klubové místnosti, organizovat společný nákup kol a potřebných součástí na ně a odebírat časopisy a knihy, které by měly vztah k cyklistice. Výtěžek na činnost klubu měl být zajišťován z členských příspěvků a darů a také ze zisků z uskutečněných zábav a akcí.

Členové klubu se dělili na čestné, zakládající, činné a přispívající. Čestní členové mohli být jmenováni jedině valnou hromadou. Zakládajícími členy se mohli stát jednotlivci nebo korporace, které zaplatily příspěvek 10 korun. Činnými členy byly osoby starší 18 let, které se účastnily klubového života a zaplatily zápisné, členské příspěvky a další poplatky. Přispívajícími členy byli jednotlivci nebo sdružení, která se rozhodla finančně nebo jinak přispívat na činnost klubu.

Klub byl řízen valnou hromadou a správním výborem, který byl na valné hromadě řádně zvolen. Valná hromada se konala jednou ročně, obvykle v lednu. Správní výbor, který byl volen valnou hromadou, byl složen z předsedy, místopředsedy, náčelníka, čtyř členů výboru, dvou náhradníků a dvou revizorů účtů. Správní výbor pak ze svého středu volil pokladníka, jednatele a hospodářského správce.

Každý přijatý člen měl právo na udělení legitimace, klubového odznaku a stanov. Jednací řečí byla čeština, klub měl oprávnění užívat klubového razítka a pečeti. Znak klubu tvořil červenobílý štítek s názvem klubu. Klub mohl zřizovat v místeckém okrese své klubovní odbory, členové klubu měli právo nosit stejnokroj, který byl schválen výborem, výletní prapor, jízdni vlajku a klubový odznak.

Klub českých velocipedistů měl v době svého založení 38 členů.¹⁸ Jednou z prvních akcí, kterou klub uskutečnil, bylo výletní odpoledne na zahradě hostince Josefa Lanika v Antonínově¹⁹. Konalo se 2. srpna 1908, průvod vyrazil v 14.30 hod. z místnosti hostince v domě čp. 25 přes náměstí, silnicí vedoucí na Fryčovice až na výletišť. Bylo povoleno, aby v průvodu hrála hudba. Akce se měla konat do 20.30 hod. a průvod měl pak jít stejnou cestou zpět. Na výletišti bylo dovoleno hrát různé hry a provozovat tam tanec, zpěv a jinou společenskou zábavu.²⁰

Součástí brušperského Klubu českých velocipedistů byl divadelní soubor, který svá představení hrál v hostinci U Hubrů²¹. O této aktivitě klubu se nám dochovaly pouze dva plakáty, které zvou občany města na tato divadelní představení. Jeden je z roku

¹⁸ Podle jmenného seznamu, který je jedním z mála dokladů o existenci a činnosti spolku, se dne 29. června 1908 stali členy spolku tyto obyvatelé Brušperku:

Ferdinand Vantuch, František Špaček, Vojtěch Štalmach, Josef Šajtar, František Pělucha, František Stebel, František Šimíček, František Knebl, Karel Granzer, František Doležil, Arnošt Vantuch, Ludvík Šperlín, Josef Šperlín, Rudolf Kolář, Prokop Pělucha (?), Ludvík Konečný, Karel Špaček, Josef Kozelský, Adolf Šimíček, František Treutler, Antonín Tesař, František Frýdecký, Martin Řehánek, Vojtěch Huber, Jan Vyplel, František Janáček, Romuald Janáček, František Seltenreich, Vincenc Malinovský, Josef Pělucha, František Pinkava, Jan Konečný, Vilém Hill, Ferdinand Myslivec, František Podracký, František Vašica, František Šajer, Jaroslav Králík. Zápisné bylo jednotné a činilo 1 korunu a 20 haléřů na osobu.

¹⁹ Byl to jeden ze dvou tehdejších brušperských hostinců, který měl venkovní posezení. Více viz Juřák, Petr: Hostinské živnosti v Brušperku v 1. polovině 20. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd Frýdek-Místek – Společenské vědy, č. 20, 2008, s. 181–183.

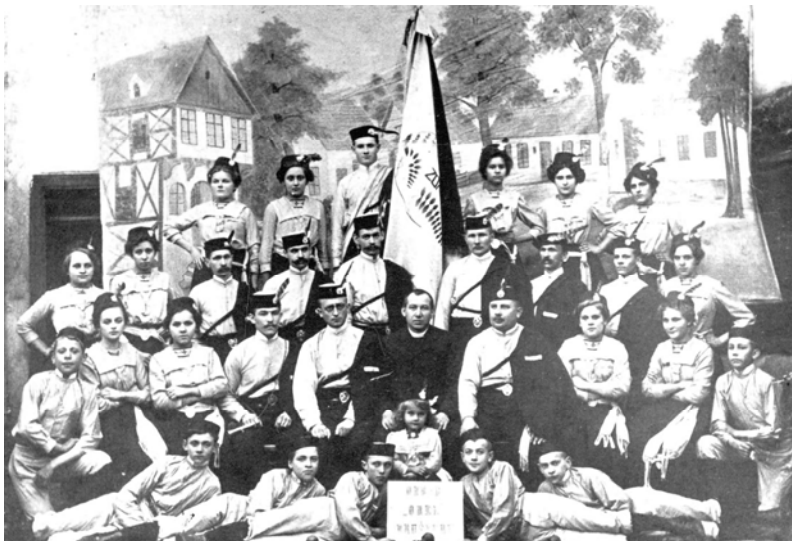
²⁰ SOKA Frýdek-Místek, fond Klub českých velocipedistů v Brušperku.

²¹ V hostinci se tehdy nacházel jeden z mála sálů ve městě. Více viz Juřák, Petr: Hostinské živnosti v Brušperku v 1. polovině 20. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd Frýdek-Místek – Společenské vědy, č. 20, 2008, s. 176–178.

1911 a druhý z roku 1912. Název klubu je zde uveden jako Klub českých cyklistů v Brušperku.²²

Činnost klubu skončila před 1. světovou válkou.²³

Jednota československého Orla v Brušperku

Slavnostní fotografie členů brušperkého Orla

Spolek byl založen v roce 1909 jako tělocvičný odbor Křesťansko-sociálního spolku Budoucnost. Prvním starostou se stal obuvnický mistr Albín Sohací, jednatelem obchodník

²² SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Brušperku.

²³ Cyklistika v Brušperku ale nezanikla, jízda na kole se stala běžnou záležitostí, a tak odpadla nutnost sdružovat se v rámci specializovaného spolku. Dokladem zájmu o tento sport jsou úspěchy Františka Tylečka, který se okolo roku 1930 zúčastnil několika cyklistických závodů na Ostravsku, vždy s dobrým výsledkem. Tyleček byl samouk, neměl trenéra a nebyl organizován v žádném klubu. Viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 21.

František Vašica, náčelníkem Jan Novák. Členy jednoty se stalo 38 lidí, 14 mužů, 12 žen, 8 žáků a dorostenců a 4 dorostenky. Cvičení probíhala v Národním domě. Jednota pořádala besedy, plesy, divadelní představení, tělocvičné akademie, přednášky, zájezdy do okolí. Jako samostatný odbor v rámci Křesťansko-sociálního spolku Budoucnost vyvíjel určitou aktivitu cyklistický odbor. Jeho předsedou byl Filip Jurečka. Odbor vznikl s cílem omezit vliv Klubu českých velocipedistů, jehož členy byly především osoby, které by se daly označit jako pokrokové.²⁴

Po zániku spolku Budoucnost začal Orel fungovat jako samostatná organizace. Stalo se tak v roce 1920, prvním starostou byl zvolen Teodor Stromer, náčelníkem František Glivický. V tomto roce bylo členy spolku 55 lidí, v následujícím už 91.

V roce 1931 si Orel pronajal od místního faráře pozemek na Závodí a vybudoval zde hřiště. Po dokončení hřiště ho využívali házenkáři, hráči Orla se svoji kvalitou ale nemohli měřit s výkony házenkářů Dělnické tělocvičné jednoty a Sokola.

Na přelomu 20. a 30. let 20. století byla v Orlu založena jízda na koních. Ta sloužila více pro účely reprezentativní a estetické než praktické. Tak např. v roce 1931 uvítalo 10 členů jízdy v čele s náčelníkem Viktorem Lednickým na hranicích Brušperku a Fryčovic olomouckého arcibiskupa dr. Prečana a doprovázela ho až k brušperské faře.

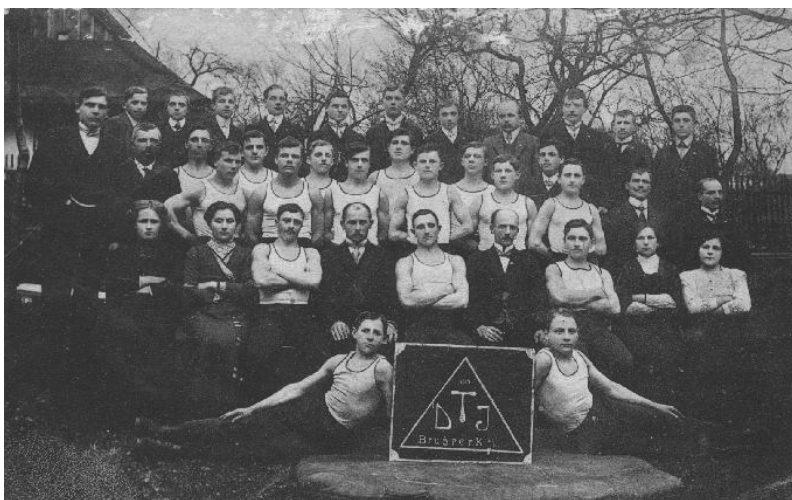
V roce 1925 uspořádaly brušperské katolické spolky manifestaci nazvanou Národní slavnost. Brušperský Orel zde sehrál scénu Zrušení roboty, které se zúčastnily orelské odbory ze všech sousedních obcí. Slavnost se konala na louce U tří lip, zorganizovali ji redaktor Alois Špaček a kněz Jan Schön. Zúčastnilo se jí přes 5000 osob a účinkujících, v národních krojích bylo 384 lidí.²⁵

²⁴ Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 9.

²⁵ Viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 8.–10, 12, 16, 19. SOKA Frýdek-Místek, fond Tělocvičná jednota Orel Brušperk.

Dělnická tělocvičná jednota Brušperk

Spolek byl založen v roce 1912. Ustavující schůze se konala v Laníkově hostinci v Antonínově a zúčastnilo se jí 35 lidí.²⁶ Starostou byl zvolen Josef Pělucha, náčelníkem Vojtěch Měkýš. Muži začali cvičit ještě v roce založení, v následujícím roce se přidali žáci a ženy a došlo ke zřízení ženského odboru. Činnost jednoty zpočátku provázely velké technické a organizační problémy. Sál Laníkova hostince byl malý a tudíž ne příliš vhodný, chybělo cvičební nářadí, cvičitel docházel do Brušperku odjinud. Pokud to jen počasí dovolovalo, cvičení probíhala venku. Kdo chtěl cvičit na nářadí, musel navštívit jiné jednoty v okolí. Součástí spolku byl divadelní odbor. První hra, kterou sehrál, se jmenovala Pan farář a jeho kostelník a uskutečnila se v sále u Hladných.

Dělnická tělocvičná jednota v Brušperku v roce 1913

²⁶ Údaje o počtu členů v následujících letech jsou velmi sporadické. Za zmínku stojí informace z roku 1934, kdy bylo členy spolku 72 mužů, 18 žen, 16 dorostenců, 16 dorostenek, 67 žáků a 63 žaček. Počet aktivních členů se snížil hlavně po válce, v Dělnické tělocvičné jednotě cvičilo v roce 1947 pouze 5 mužů, 5 dorostenců, 10 žáků a 12 dorostenek.

V roce 1913 se na zahradě Laníkova hostince uskutečnilo obvodní veřejné cvičení. Zúčastnili se ho cvičenci z Frýdlantu, Hrabové, Košatky, Petřvaldíku, Zábřehu a Studénky. V roce 1916 jednota opustila sál v Laníkově hostinci a začala cvičit v sále U Hubrů. Peripetie s cvičebním sálem provázely jednotu i později, musela několikrát změnit své působiště. Od Hubrů se přemístila na Závodí k Hynečkům, pak zpět do hostince U Hubrů, do sálu hostince U Řehánků a nakonec opět do sálu Hubrova hostince. Vlastního hřiště se členové jednoty dočkali až v roce 1932, kdy od města koupili pozemek u lesa Pastevníku.

Ve 20. letech 20. století se v Dělnické tělocvičné jednotě začala hrát česká házená, hlavním organizátorem byl Václav Ranocha. Jelikož jednota neměla k dispozici vlastní hřiště, trénovali házenkáři nejprve na místě rybníka v Antonínově, od roku 1930 na hřišti TJ Sokol a od roku 1932 na orelském hřišti, po dokončení hřiště v Pastevníku pak na hřišti vlastním. Mezi největší úspěchy oddílu patřilo vítězství na turnaji XII. okresu v Mariánských Horách v roce 1944.²⁷

Federace proletářské tělovýchovy Brušperk

Jednota byla založena v roce 1930. Vedli ji Vladimír Tůma a Vilém Konečný. V roce 1932 bylo členy jednoty 42 lidí, z toho 14 mužů, 12 žen, 6 dorostenek a 10 žáků. Cvičení probíhala v zahradě hostince Augustina Chamráda v Antonínově²⁸. Cvičila se prostná, hrála odbíjená a další hry, provozovala lehká atletika. Spolek organizoval veřejná cvičení, výlety, sportovní hry a divadelní představení, členové pořádali cvičení i v okolních

²⁷ Viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 9–15.

²⁸ Tento hostinec vlastnil až do své smrti v roce 1924 Josef Laník, pak se jeho majitelem stal Augustin Chamrád. Juřák, Petr: Hostinské živnosti v Brušperku v 1. polovině 20. století. In: Práce a studie Muzea Beskyd Frýdek-Místek – Společenské vědy, č. 20, 2008, s. 182.

obcích. Federace proletářské tělovýchovy v Brušperku ukončila svoji činnost v roce 1934.²⁹

Atleticko-fotbalový klub (AFK) Brušperk

Fotbalový klub byl v Brušperku založen v roce 1934. Mezi jeho zakladatele patřili učitelé Čeněk Nálepa a Antonín Konečný a Alois Ševčík. Klub měl družstvo mužů, dorostenců a žáků. Mužstvo hrálo jen přátelské zápasy převážně na cizích hřištích v Příboře, Paskově, Bílovci a Staré Bělé. Tento klub neexistoval příliš dlouho, neměl ani svoje vlastní hřiště a brzy se rozpadl. Někteří jeho hráči pak přešli do nově založeného SK Fryčovice.³⁰

Sportovní klub Brušperk³¹

V době Protektorátu Čechy a Morava došlo k založení Sportovního klubu Brušperk. Mezi jeho iniciátory patřili Oldřich Brumovský, Kamil Cigánek a Rudolf Strolčinský. Ustavující valná hromada se uskutečnila 5. září 1943.³² Do vedení klubu byli

²⁹ Viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 11, 19–20.

³⁰ Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 20–21.

³¹ Už v roce 1942 došlo díky iniciativě F. Glivického, L. Dvorského a Z. Pokludy ke vzniku fotbalového klubu SK Závodí. Mužstvo tehdy trénoval ligový hráč SK Slezská Ostrava M. Kaupa. Viz Hyneček, Felix – Laník, Antonín – Šperlín, Cyril: Pár doplňujících poznámek pamětníků k článku o stručné historii SK BRUŠPERK v červencovém Brušperském zpravodaji. In: Brušperský zpravodaj, 11/2003, s. 17.

³² V případě místa konání této valné hromady panují rozpory, uvádí se dvojí různé místo: restaurace Felixe Hynečka na Závodí (viz Hyneček, Felix – Laník, Antonín – Šperlín, Cyril: Pár doplňujících poznámek pamětníků k článku o stručné historii SK BRUŠPERK v červencovém Brušperském zpravodaji. In: Brušperský zpravodaj, 11/2003, s. 17.) a Národní dům na náměstí (viz Bědajánek, Milan – Cigánek, Kamil: Cestou tělesné výchovy a sportu. Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, rkp. 1820, s. 23.

zvoleni B. Ellinger, O. Mizera, A. Ševčík, Z. Temel, A. Sochací, S. Galáš, M. Bědajánek, K. Sadílek, F. Stanovský, J. Vepřovský, V. Půda, A. Holek, L. Kremer a J. Hub. Trenérem se stal O. Temel.³³

Pod hlavičkou oddílu se hrála především kopaná. Během několika měsíců se podařilo získat pozemek pro hřiště a vybudovat na něm stadion. Než se tak stalo, hráli fotbalisté své domácí zápasy na hřišti ve Fryčovicích. V klubu však byli sdružení i šachisté, takže nic nebránilo tomu, aby jejich utkání SK Brušperk zaštitil. K nejvýznamnějším akcím patřila simultánka mistra Foltyse proti 34 šachistům z Brušperku a okolí, která se uskutečnila 28. května 1944. Foltys zvítězil ve 33 partiích, pouze v jedné remizoval.³⁴

³³ Hyneček, Felix – Laník, Antonín – Šperlín, Cyril: Pár doplňujících poznámek pamětníků k článku o stručné historii SK BRUŠPERK v červencovém Brušperském zpravodaji. In: Brušperský zpravodaj, 11/2003, s. 17.

³⁴ Tělovýchovná jednota Sokol Brušperk (1891–1991). 100 let tělovýchovy a sportu. Zpracovala redakční rada TJ Sokol. Brušperk 1991, s. 23.

POSTAVENÍ POMNÍKU PADLÝM VE FRÝDKU

Tomáš Adamec

Pomník padlým (stav z poloviny 80. let 20. století)

Myšlenkou postavit ve Frýdku pomník padlým z první světové války se zabývalo více spolků, rozhodující iniciativu však na sebe nakonec vzaly dva z nich: místní skupina válečných poškozců a zejména okresní osvětový sbor, který svolal na konec února roku 1937 do kavárny Radhošť schůzku zástupců celkem čtrnácti spolků, o kterých se předpokládalo, že by chtěly být do celé záležitosti zapojeny. Účast ale nedopadla podle očekávání, a tak byla svolána druhá schůzka na 13. března. Tentokrát bylo pozváno 23 spolků, z toho tři německé. Schůzi řídil předseda Okresního

osvětového sboru Frýdek školní inspektor Antonín Hrozek, který ovšem nechtěl v novém připravovaném odboru převzít žádnou funkci, protože byl i bez toho ve veřejném životě velmi angažován. Odbor pro postavení pomníku padlým byl pak na schůzi skutečně ustaven. V jeho čele stanul jako předseda Rudolf Dokulil, náměstek starosty, místopředsedou se stal řídící učitel v.v. Skála, jednatelem Richard Bílek, do výboru byli dále zvoleni pánové Hessek ze spolku německých dobrovolných hasičů a Krmaschek ze spolku vojenských vysloužilců.

Příští schůze zástupců úřadů, spolků, korporací a dalších se konala 15. dubna ve velké zasedací síni Městského úřadu ve Frýdku – jejím úkolem bylo tentokrát přímo ustavení Spolku pro postavení pomníku padlým vojínům v letech 1914–1918, ve Frýdku. Návrh na ustavení spolku byl jednomyslně přijat, ale česko-německá jednota dostala záhy trhlinu. Stalo se tak po přečtení stanov, když pánové Pindur a Neumann jako zástupci všech německých spolků požadovali, aby stanovy byly dvojjazyčné a jména padlých vojáků německé národnosti byla na pamětní desce vytesána v němčině. Po tomto požadavku následovaly plamenné projevy zdůrazňující naprostou nemístnost takového požadavku, když německé strany jsou ve Frýdku v naprosté menšině. V souladu s tímto názorem pak vyznělo i hlasování, načež zklamání a patrně i rozčilení němečtí zástupci opustili sál.

O měsíc později byly schváleny stanovy. Podle nich měl spolek členy zakládající, přispívající a činné. Zakládající měli platit ročně 200 Kč, přispívající pak nejméně 20 Kč a činní 10 Kč. Svého účelu, tedy postavení pomníku, chtěl spolek dosáhnout pořádáním přednášek, zábav, akademií, koncertů, divadelních představení a sbírkami. Činnost spolku vedla valná hromada a výbor. Valná hromada se měla scházet každý rok v lednu a volila čestné předsednictvo, výkonného předsedu, 7 členů výboru (později byl tento počet zvýšen na 12) a 4 náhradníky (později 5) a 2 přihlížitele účtu. Výbor pak volil ze svého středu náměstka předsedy, jednatele a pokladníka.

Přesto, že spolek byl založen a stanovy schváleny už na jaře roku 1937, ustavující valná hromada se konala až 3. března 1938, tedy takřka po roce. Z přihlášených 65 členů spolku se jich

dostavilo 45. Výsledkem bylo zvolení nového výboru. Dosavadní předseda Rudolf Dokulil už nechtěl být dále členem výboru, naopak místo ve výboru byl pro změnu ochoten přijmout inspektor Hrozek. A tak se stal přímo novým předsedou. Jeho náměstkem pak byl zvolen odborný učitel Vladimír Škuta. V desetičlenném výboru zůstalo jedno místo volné pro zástupce německých spoluobčanů. Valná hromada totiž vybídla k navázání přerušovaných styků s německou menšinou a Vladimír Škuta byl následně pověřen jednáním s jejími zástupci o podmínkách, za kterých by byli ochotni začít znovu spolupracovat.

Výsledek svého vyjednávání předložil Vladimír Škuta výborové schůzi 14. března 1938. Němci chtěli, aby se jim dostalo satisfakce a aby jim byla přiznána rovnoprávnost v nápise na pomníku. Výbor reagoval jednoznačným konstatováním, že nikoho neurazil, a tak se také nebude nikomu omlouvat. Německé spolky budou napříště písemně vyzvány ke spolupráci. Jelikož se však ani přes písemné pozvání žádný zástupce německé strany na příští schůzi nedostavil, považoval výbor tuto otázku za uzavřenou s tím, že německé spolky se nechtějí na postavení pomníku podílet. Němci se ostatně od celé věci distancovali i v tisku.

Jedna otázka tedy byla vyřešena, zůstaly ale další, a to poněkud důležitější. Tou hlavní otázkou bylo, kde vzít peníze. „*Protože nikdo nic nedá, není-li správně informován a požádán,*“ píše se v zápise ze schůze, „*jest zapotřebí uvědomovat a seznamovat a to buď písemnými žádostmi nebo ústním podáním. Hlavní útok bude veden na velké podniky a osoby finančně dobře situované. Rovněž široká veřejnost musí býti uvědomněna o dile, které jest dosud v plenkách, ale má se čile k životu a to jednak místním časopisem (uč. Adamus), jednak vhodnou reklamou v kině (p. odb. uč. Škuta).*“

Usneseno to bylo hladce, horší už ale bylo toto usnesení provést. V místním týdeníku Frýdecko-míšecký kraj vyšlo 26. března oznámení, ve kterém byla veřejnost informována, že vznikl spolek pro postavení pomníku padlým, který si dal za úkol postavit tento pomník k nadcházejícímu dvacátému výročí československé samostatnosti. Čtenáři byli vyzváni, aby snahy

spolku finančně podpořili. „Navštívili-li Vás zástupci spolku se zlatou knihou, neodmívejte je!“

Jenže! V zápise ze schůze dne 12. dubna se dočteme, že se objevil malý zádrhel. Jednotlivé spolky byly vyzvány, aby dodaly po čtyřech lidech, kteří by byli schopni a ochotni zhostit se právě úkolu chodit dům od domu a vybírat peníze na pomník. Došla však pouze jedna odpověď, a to od Matice osvěty lidové. Takže, když se ukázalo, že „*spolky nemohou přinutit své členy k podobným akcím a najít vhodně osoby je velmi nesnadno*“, navrhl předseda spolku, aby se členové výboru ujali této práce sami.

Ne všechny zprávy v zápisech ale byly špatné, peníze se pomalu začaly shromažďovat, městské zastupitelstvo darovalo 5 000 Kč, Občanská záložna 1 000 Kč, Union banka 450 Kč, po městě konečně začalo chodit několik výběřčích. A také začaly přicházet návrhy na pomník. Výbor totiž napsal šestnácti sochařům, aby poskytli bezplatně své skici či modely a ty se začaly shromažďovat v budově Občanské záložny. Tam se také konala schůze výboru dne 3. května. Ze šestnácti oslovených nakonec své představy prezentovali čtyři sochaři – Hanzel z Moravské Ostravy, Gregor z Říma, Bačáková z Frýdku a Jurán z Příbora. Největší sympatie získal model dodaný příborským sochařem Juránem, bylo však rozhodnuto vyčkat s definitivním verdiktem na posouzení odborníka. Tím byl ustanoven profesor Luňáček z místeckého gymnázia.

Mezitím se pracovalo na přesném seznamu padlých a vybíralo se vhodné místo pro umístění pomníku. To se našlo na náměstíčku před tzv. Novákovým palácem, na křižovatce ulic Wilsonovy, Bezručovy a Nádražní.

Dne 30. května se konala mimořádná valná hromada spolku v zasedací síni Městského úřadu ve Frýdku. Podle účetní zprávy zde přednesené činilo spolkové jmění 20 000 Kč. Bylo zde dohodnuto, že pomník bude vyhotoven podle návrhu Františka Juráně, stupně a podstavec ze slezské žuly a figurální skupina z bílého mramoru. To vše za obnos 39 000 Kč. Samotná socha měla stát 12 000 Kč.

I vzhledem k tomu, že samotné zadání prací na pomníku mělo zpoždění, práce samotné byly zahájeny až v létě, se nepodařilo

stihnout původně plánovaný termín odhalení. Další potíž nastala na podzim, kdy myšlenky všech byly obráceny jiným směrem (mobilizace, polský zábor). Změna hranic pak ostatně vytvořila další překážku, kterou se však podařilo zdárně překonat. Příbor se totiž ocitl za hranicemi a tak bylo nutno při převozu sochy do Frýdku jednat o clu. Tedy o věci, která určitě při zadávání zakázky nikomu ze zúčastněných nepřišla na mysl. Na ministerstvu obchodu naštěstí měli pochopení a Frýdečtí nemuseli žádné clo platit.

III.

Zpětná adresa žadatele.

P. T.

Společ. pro potašení pomníků
Frýdek - Příbor
v. c. Frýdek

Vyplní žadatel čitelně!

MINISTERSTVO PRŮMYSLU, OBCHODU A ZIVNOSTI
vyhovělo žádosti níže uvedené firmy
a udělilo (potvrdilo)

726604

Povolení dovozu č. I.

Jméno (firma) a bydliště žadatele: Společ. pro potašení pomníků
Frýdek - Příbor 1914 - 1918 Frýdek

Druh jeho výroby neb obchodu:

Jméno (firma) a bydliště výrobce: František Jurani v Příboře

Způsob dopravy (železnice, pošta, loď, letadlo, zavažadío, vůz): autem

Předáno k dopravě v:

Jméno (firma) a bydliště odesílatele: František Jurani rodice v Příboře

Vyplní úřad

Druh dováženého zboží: Pomník
případně sazební číslo: of. 294-7

Odkud: Příbor

Váha hrubá: slovy:

Váha čistá: 175 kg slovy: Sto sedmdesát pět kg

Počet kusů: slovy:

Cena zboží: Kč 19.000 slovy: Devatenáct tisíc Kč

Za toto povolení, platné až do 31. prosince 1938, Čís. líkv. listu

zaplátke na základě § 5 zák. č. 418/1920 Sb. z. a n.,
resp. vládn. nař. č. 152/1934 poplatek
z ceny udané, t. j. poplatek se nepředepisuje
Kč a nevybírá.

Definitivní úprava poplatků se vyhrazuje.
Na základě citovaného zákona tještě se zkrácení
poplatku podle důchozí trestní zákona jako třež-
ký důchodkový přestupek.

V

Podle referentův: Koubek
Frýdek

Povolení k dovozu pomníku z Příbora

Slavnostního odhalení v neděli 11. prosince 1938 se podle článku v novinách účastnilo asi 3000 občanů, což je číslo poměrně vysoké a je pravděpodobné, že takovouto si účast bychom si mohli vyložit i jako určitou manifestaci v těžké době po Mnichovu a záboru pohraničí. Slavnost zahájil předseda spolku pro postavení pomníku Antonín Hrozek, nato zahrála lipinská závodní hudba úvodní chorál a mužský sbor Smíšeného skalického orchestru zapěl Smetanovu modlitbu. Redaktor, který psal zprávu pro noviny, pak nechal poněkud vyhřeznout své básnické střevo: „*Za přednášky odb. učitele Drobiše zarosilo se mnohé oko. Řečník vodil posluchače širokými pláněmi bojišť, aby alespoň v duchu stanuli u opuštěných hrobů v cizině. Po projevu sochaře Juráně byl pomník odhalen. Pomalu se shrnovala červenobílá rouška, tesklivě k tomu zazníval hlas darovaného zvonu, jenž se tu poprvé rozezvučel k uctění památky padlých. Oči zvlhly dojetím, když se objevila krása díla vytesaného z bělostného italského mramoru. Sousoší výstižně zachycuje okamžik bolestného umírání a přátelské pomoci druhovy.*“ Po odhalení převzal starosta Karel Kalus pomník do ochrany města. Následoval druhý a poslední příspěvek mužského sboru: „*Nevěřme nikomu, nevěřme ničemu, všecko je klam. Ale věřme jen sobě, své práci a pili.*“ Následovala státní hymna. Tím byla slavnost ukončena.

Někteří z účastníků, možná pod dojmem zážitku, ještě na místě zapisovali svá jména a dary do spolkové zlaté knihy. Upřímně řečeno, bylo toho velmi zapotřebí, protože pomník stále nebyl zaplacen. Podle letáků z konce února 1939, které žádaly občany o finanční příspěví, zbývalo stále ještě uhradit zhruba 10 000 Kč. Jak to nakonec dopadlo, zda se podařilo dluh uhradit, se mi bohužel nepodařilo zjistit. Záznamy v knize zápisů ze schůzí spolku končí 19. prosince 1938 a ze zbývajících dochovaných korespondence z prvních měsíců roku 1939 víme jen tolik, že v dubnu 1939 byla prostřednictvím České banky Union zaplacená sochaři Juránovi poslední splátka za jeho sousoší, která činila 3 500 K. Ještě v červnu ale sochař Juráň apeloval na představitele spolku, aby mu vydali příslušné potvrzení, bez kterého by se ke svým penězům nedostal.

FRÝDEK
památce
padlých

Ve Frýdku dne 15. února 1939.

P. T.

Jistě souhlasíte s obecným, i v tisku projevěným uznáním, jehož se dostalo pomníku padlým, jež jsme tklivou slavností 11. prosince 1938 odevzdali veřejnosti. Jistě se i Vám líbí zdařilé umělecké dílo sochaře Fr. Juráně, jež bude nejen trvalým důkazem vděčnosti k spoluobčanům, ale i cennou okrasou města.

Pro známé události podzemní nemohli jsme však uskutečnit všechny své záměry, jež směřovaly k tomu, abychom dali městu dílo úplně zaplacené. Z nákladu K 39.000 zbývá ještě uhraditi asi K 10.000.

Nezastlvejte nám tedy, že se proto obrácíme na Vás se snažnou prosbou, abyste také Vy laskavě přispěl na úhradu tohoto dluhu přiměřeným dárkem nebo abyste jej opakoval, jestli jste již tak na jaře učinil: Nemáme jiné cesty než dovolávati se zase uznalosti a podpory spoluobčanů, když jarní sbírka nespĺnila naše očekávání.

V nejbližší době hodláme vydati Pamětní list na slavnost odhalení pomníku, v němž mimo jiné uveřejníme i spolkové vyúčtování. Proto Vás dnes prosíme, abyste si laskavě svůj dar hned připravil. Nejpozději do týdne si jej přijde náš splnomocněný zástupce vyzvednouti, aby také Váš dar mohl býti pojat do seznamu těch, kdož obětavě podepřeli naši myšlenku:

Pro památku těch, kdož za nás padli,
pro okrasu našeho města.

Pevně douáme, že neodmitnete naší prosby, že i Vy na velké dílo naše přispějete a to tím spíše, když letos odpadnou různé výlohy na plesy a pod.

Nezastlvejte, - neodkládejte, - podepřete nás!

Děkujeme Vám.

Spolek pro postavení pomníku padlým ve Frýdku.

Ant. Hrozek, o. r.,
předseda

Alois Adamus.

Fr. Kachel.

P. Steinschneider.

Vojtěch Loudíl,
pokladník

Ing. Jos. Farka.

Št. Krmáček.

Vlad. Škuta.

Řich. Bílek,
jednatel.

Čeněk Gardelka.

Boh. Míček.

Fr. Ůtrata.

Kaštilskářna J. Veverka

Výzva obyvatelstvu k pokračování peněžní sbírky na pomník

Prameny:

SOka Frýdek-Místek, fond Spolek pro postavení pomníku padlých Frýdek – kniha zápisů ze schůzí, korespondence (nezpracováno)

OBRANA NÁRODA VE FRÝDLANTĚ NAD OSTRAVICÍ

Lenka Vašutová

Odbojové organizaci Obrana národa v oblasti Ostravska věnovali autoři v minulých letech nemalou pozornost.¹ Pojdme se přesto blíže podívat na činnost této skupiny v městečku Frýdlant n. O. a přilehlém okolí a na osudy některých jejích členů.

Na začátek si v krátkosti připomeňme základní známé údaje o Obrance národa (dále jen ON). Vznikla krátce po okupaci českých zemí nacistickými vojsky v březnu 1939. V jejím čele stáli vysocí důstojníci a generálové bývalé československé armády, především generál Josef Bílý, generál Sergej Vojcechovský a generál Sergej Ingr. Tito lidé se nehodlali smířit s vývojem událostí a podmaněním své vlasti jiným národem. ON si stanovila za cíl obnovení československého státu v jeho předmnichovských hranicích. K uskutečnění tohoto záměru jí měla posloužit podzemní armáda, připravená k obsazení strategických míst a převzetí moci ve státě. Do ON nevstupovali pouze bývalí příslušníci armády, ale i velké množství dalších „spolehlivých“ občanů. Do organizace se zapojovali členové Sokola, Orla, Dělnické tělocvičné jednoty a dalších spolků. Svou strukturou se ON příliš nelišila od vojenského uspořádání. Na vrcholu stálo ústřední velení, jemu byla podřízena zemská vojenská velitelství.

¹ Z nejnovějších souhrnnějších prací jmenujme SKÝPALA, M.: Obrana národa na Ostravsku. Přerov 2002; STOLARČÍK, I.: Patřili k prvním. Komentované dokumenty a vzpomínky k činnosti Obrany národa na Ostravsku. Ostrava 1994. Dále připomeňme ADAMEC, T.: Podle paragrafu 95. In: Sborník Okresního archivu Frýdek - Místek 6. Frýdek-Místek 2005, s. 111-118; SKÝPALA, M.: Současný stav poznání ilegální organizace Obrana národa v bývalém okrese Frenštát pod Radhoštěm. Hlasy muzea ve Frenštátě p. R., 2002, č. 1-4, s. 49-54; ČÍP, J.: Obrana národa. In: Almanach obětí nacismu okresu Nový Jičín. Nový Jičín, 1998, s. 28-35; NOVOSAD, S.: Odbojová skupina „Obrana národa“ na Místecku. In: Památník 60 let Sokola Místek. Místek, 1947, s. 15-16; KOVÁŘ, J.: Protifašistický odboj v Pobeskydí. Frýdek-Místek 1985 a další.

Na nižší organizační příčce se nacházela krajská velitelství, pod ně spadala okresní velitelství a dále obvodní velitelství. Nejnižší články tvořila místní velitelství. Organizační struktura ON měla odpovídat územně-správnímu členění republiky z roku 1938. Velením vyšších organizačních složek byli pověřeni většinou aktivní důstojníci armády. Místní velitelé pocházeli často z řad učitelstva nebo ze Sokola, v tomto případě rozhodující kritérium představovala znalost místního obyvatelstva. Velitelům měl být nápomocen štáb, který se skládal z několika oddělení.²

Co se týče obecně poměrů na území Protektorátu, od podzimu 1939 do začátku roku 1940 proběhlo rozsáhlé zatýkání členů ON, které se dotklo všech organizačních stupňů. Narušení sítě ON znamenalo v některých oblastech zánik činnosti této odbojové skupiny, na ostatních místech došlo opět k obnovení jejích aktivit pod novým velením. Po nepříznivém vývoji válečných událostí v zahraničí se začala ON více orientovat na zpravodajskou a sabotážní činnost. Gestapo však nadále pronásledovalo přeživší zbytky organizace, a tak od podzimu 1941 ON v podstatě zanikla.³

Podívejme se nyní na vznik a osudy odbojové organizace ON a jejich členů v podhorském městečku Frýdlant n. O. Podle vzpomínek Františka Kudělky, člena ON z Frýdlantu n. O., došlo k jejímu ustanovení ve zdejší obci v den svátku Mistra Jana Husa 6. července 1939. Větší význam pro místní odbojovou činnost mělo zřízení obvodu Frýdlant n. O. na začátku srpna 1939, pod který spadaly i obce Čeladná, Ostravice, Pstruží, Lhotka, Staré Hamry a Frýdlant n. O.-město.⁴ Frýdlantské velitelství bylo podřízeno okresnímu velitelství v Místku.⁵ Ještě vyšší správní jednotku představovalo krajské velitelství v Moravské Ostravě.⁶

² SKÝPALA, M.: Současný stav poznání, s. 50-51.

³ SKÝPALA, M.: Obrana, s. 14-16.

⁴ Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku (dále jen SOkA FM), f. Český svaz bojovníků za svobodu - okresní výbor Frýdek-Místek (dále jen ČSBS OV FM) - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

⁵ Pod okresní velitelství v Místku patřil obvod Brušperk, Paskov, Místek-město, Palkovice, Frýdlant n. O., Hukvaldy a Frenštát pod Radhoštěm. Poslední jmenovaný obvod, Frenštát p. R., se během srpna až září 1939 vydělil a vystupoval jako samostatný okres (připadaly k němu obce

Miroslav Kramoliš

Velitelem frýdlantského obvodu byl jmenován nadporučík v záloze Miroslav Kramoliš.⁷

Kunčice pod Ondřejníkem, Tichá, Bordovice, Lichnov, Měrkovice, Kozlovice, Trojanovice, Vlčovice). Viz. SKÝPALA, M.: Současný stav poznání, s. 53-54.

⁶ Pod krajské velitelství v Moravské Ostravě spadala okresní velitelství Moravská Ostrava, Místek, Frýdek, Valašské Meziříčí (z něj se později vyčlenil samostatný okres Rožnov pod Radhoštěm), Hranice na Moravě a Opava. Viz. SKÝPALA, M.: Obrana národa, s. 151.

⁷ Miroslav Kramoliš se narodil 29. listopadu 1902 v Hodslavicích. V roce 1924 nastoupil k výkonu vojenské služby do Opavy, kde absolvoval školu

Jeho zástupci se stali Jan Pavlíček⁸ a Alois Mucha⁹. Při frýdlantském obvodu působil i štáb, jehož členové měli na starosti jednotlivé odbory. František Kudělka ve svých vzpomínkách uvedl následující rozdělení funkcí ve štábu.¹⁰ Zpravodajský odbor vedl úředník železáren František Mareček a zubní dentista Bohumil Tučný. Spojení zajišťoval Karel Tobola, zásobování a dopravu měli na starosti úředník závodu Ferrum Antonín Roubínek, Jan Tobola starší a ředitel podniku Ferrum Jan Altstern. Otázkou výzbroje se zabýval Roman Hladný, o zdravotní záležitosti pečoval lékař Vladimír Vašíček¹¹.

důstojníků v záloze. V roce 1931 prošel základním železničním kurzem. Během mobilizace proto sloužil na nádražním velitelství v Bohumíně. V civilním životě podnikal ve stavebnictví. Bydlel ve Frýdlantě n. O. v č. p. 646. Byl členem Sokola, ženatý, otec jednoho dítěte. Viz. SOKA FM, f. OV ČSPB FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky; SKÝPALA, M.: Obrana národa, s. 48.

⁸ Jan Pavlíček se narodil 16. února 1898 v Těmicích u Uherského Hradiště. Během první světové války bojoval jako dobrovolník na italských bojištích. Člen československé obce legionářské a Sokola. Ve Frýdlantě n. O. bydlel v domě č. p. 454. Byl ženatý, bezdětný, civilním povoláním poštovní úředník. Viz. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

⁹ Alois Mucha působil během první světové války v Rusku jako legionář. Občanským povoláním byl učitel. Viz. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

¹⁰ Viz. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky. Podobně i obžalovací spis německého lidového soudu potvrdil obsazení jednotlivých funkcí štábu ON. U některých členů uváděl i jejich krycí jména. Například Kramoliš měl krycí jméno Dušan, Pavlíček krycí jméno Zdeněk, Tobola krycí jméno Stana, Roubínek krycí jméno David a Hladný krycí jméno Řehoř. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond.

¹¹ MUDr. Vladimír Vašíček začal vykonávat funkci praktického lékaře ve Frýdlantě n. O. na konci roku 1937. Do „*podzemní práce čsl. odboje*“ se zapojil v roce 1940, jak sám uvedl ve svých vzpomínkách. Do jeho lékařského obvodu patřila mimo jiné i podhorská obec Čeladná. Vašíček se zde dostal do kontaktu s partyzány v horách a poskytoval jim potřebné ošetření, léky a další nezbytné věci. Jeho pacientem se stal i samotný

Na začátku července 1939 byla ustanovena ještě zvláštní skupina, která měla na starosti ilegální převádění přes hranice. Jejím velitelem se stal úředník Ferrumu Pavel Tofel¹², zástupcem zámečnick z Ferrumu Josef Kubala. Významně jim napomáhal i Josef Bierský.¹³ Činnost této skupiny zanikla před přepadením Polska Německem.¹⁴

Nové okresní vedení ON vydalo rozkaz o ustanovení místních velitelů v každé obci. Místním velitelem v městečku Frýdlantě n. O. byl jmenován odborný učitel a nadporučík v záloze Jan

Dajan Bajanovič Murzin z 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky. Spolupracoval ale i se skupinou Wolfram, Beljavského - Niščemenka, či skupinou Popova. 7. listopadu 1944 byl Vašíček zatčen a vyšetřován ve Starých Hamrech a následně na gestapu v Bílé. Prostřednictvím přímluv jeho známých a finančních a věcných úplatků bylo od zatčení upuštěno. Vašíček po válce vzpomínal, že „...*po osvobození jsem byl v důsledku propuštění nařčen ze spolupráce s Němci. Trestní řízení, vedené proti mně před Okresní vyšetřovací komisí, bylo k návrhu veřejného žalobce v Ostravě usnesením ze dne 24. 3. 1946 zastaveno...*“. SOkA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Vladimíra Vašíčka.

¹² Pavel Tofel se narodil 12. května 1915 a pocházel z Janovic-Bystrého. V roce 1939 odešel do Polska, posléze působil v cizinecké legii ve Francii, a to až do roku 1940. Mezi léty 1940-1942 byl členem československé letecké jednotky v rámci RAF. 18. srpna 1942 se jeho letadlo i s celou posádkou stalo terčem leteckého útoku nepřátelského stíhače a bylo zřejmě nad Biskajským zálivem sestřeleno. Viz. IVÁNEK, B.: *Vzpomínky příslušníků československé zahraniční armády - západ z okresu Frýdek-Místek na léta 1939 - 1945*. Frýdek-Místek 1988, s. 16, 57; LOUCKÝ, F.: *Mnozí nedoletěli*. Praha 1989, s. 214.

¹³ Josef Bierský pocházel z Lubna. Podobně jako Pavel Tofel odešel v roce 1939 do Polska, odtud dále do Francie, kde krátce působil v československé divizi. V roce 1940 se stal členem československé samostatné obrněné brigády ve Velké Británii. V roce 1944 se jako příslušník paraskupiny Wolfram dostal zpátky na území Protektorátu. Bierský se bohužel osvobození nedožil. Na podzim 1944 jej zastřelil konfident gestapa na hoře Smrk v Beskydech. Viz. IVÁNEK, B.: *Vzpomínky*, s. 7.

¹⁴ SOkA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky. Rovněž SKÝPALA, M.: *Obrana národa*, s. 48.

Dobiáš, jeho zástupcem učitel a poručík v záloze Bohumil Adamec. Místním velitelem pro Ostravici se stal Rudolf Mácha (zástupcem Josef Kvarda), pro Pstruží Rudolf Kotek, pro Staré Hamry Jan Kabelka.¹⁵ Ve Frýdlantě n. O. měly být „... vytvořeny 2 roty, každá sestávala ze 3 čet, každá četa se skládala ze 3 družstev, každé družstvo (čítalo) o 12 mužích, kteří byli prozatím vedeni v evidenci v hlavách velitelů rot. Nepovažovali jsme za nutné je o tom informovat a jak se později ukázalo, bylo to správné. Každá rota čítala 100 – 120 mužů včetně velitelů. Předem bylo stanoveno a několikrát procvičeno opatření, podle kterého během 1 hodiny mohla by nastoupit každá rota na stanoveném místě, v pohotovosti. Za tímto účelem byl Frýdlant rozdělen na dvě části. Dělicí čáru tvořily koleje mezi hlavním a místním nádražím protínající okresní silnici u lékárny. Severní část města byl úsekem 1. roty. Jejím velitelem byl npor. v záloze Tomek Karel. Jižní část města byl úsekem 2. roty. Velitel četař v záloze František Kudělka...“.¹⁶ Zvláštní pozornost věnovala ON místním železárnám.¹⁷

¹⁵ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky. Rovněž SKÝPALA, M.: Obrana národa, s. 49.

¹⁶ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky. Jako velitelé čet byli ustanoveni Bohumil Bumbala, Jan Dobiáš, Eduard Goluch, Rudolf Mohyla, Bohumír Pešek, a Ing. Karel Volný. Veliteli družstev Jan Běčák, František Šmíra, Jan Ivánek, Jindřich Tesařík, Václav Koš, Rudolf Zlý, Rajmund Krhut, Bohuslav Židek. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond.

¹⁷ Ve frýdlantských železárnách bylo ustanoveno samostatné družstvo. Tento podnik patřil stále k největším frýdlantským závodům, který zaměstnával nejvíce dělníků. Během okupace se neubráníl prosazení válečné výroby. Odlévaly se zde především malé granáty. Firma dostala rovněž zakázku z Berlína na výrobu kamen. Projevem odporu k okupační moci se stalo alespoň zpomalování a zdržování zásilek a jejich neustálé odsouvání na pozdější dobu. Podobně i ve druhém významném frýdlantském podniku, v Normě, se dělníci řídili heslem „Pracuj pomalu“. Snažili se brzdit výrobu a snižovat kvalitu výrobků. SOKA FM, f. Místní národní výbor Frýdlant n. O., i. č. 14; SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond; AL SAHEB, J. - MARŠÁLEK, P. - PINDUR, D. -

Členové vstupovali do ON s vědomím rizika a hrozby pronásledování ze strany německých úřadů. Vstup do organizace byl dobrovolný, příslušníci se zavázali k mlčenlivosti, k čemuž jim měl přispívat i zákaz požívání alkoholu.¹⁸ ON se vyhýbala i vedení jakýchkoliv písemností, „...seznamy i každý písemný příkaz nebo hlášení musel si příslušný velitel osvojit, z paměti se jej naučit, neboť uvedené seznamy i ostatní písemnosti byly v přítomnosti tří funkcionářů ON spáleny...“.¹⁹

Jak jsme již uvedli dříve, hlavním úkolem ON měl být vojenský převrat a převzetí moci na území našeho státu. Členové se posléze měli orientovat také na zpravodajskou a sabotážní činnost. Podívejme se, jaké cíle stanovilo krajské vedení v Ostravě svým nižším složkám: „...1. *pomáhat vlastencům při jejich přechodu přes státní hranice do Polska. Jednalo se o osoby, které chtěly bojovat za obnovu naší republiky, nebo pro svou činnost na území Protektorátu proti okupantům museli odejít do zahraničí.* 2. *Organizovat z řad našich občanů systematickou zpravodajskou službu o politických, hospodářských poměrech v okupovaném území, zvláštní důraz byl kladen na zprávy rázu vojenského.* 3. *Připravit bojové vystoupení vojensky organizovaných jednotek při střetnutí hitlerovských vojsk s polskými jednotkami, což se očekávalo podle chování Němců ještě v roce 1939.* 4. *Shromažďovat a přechovávat zbraně a střelivo pro použití v předpokládaných bojích. Po pádu Polska byla celá činnost reorganizována a v pokynech se mluví také o „pořádkové službě“ pro případ prozrazení...“.²⁰ Kromě toho členové ON šířili zprávy ze zahraničního vysílání, pomáhali rodinám vězňených spoluobčanů a jinak se zapojovali do pasivního i aktivního odporu proti okupační správě.*

ŠIGUT, D. -VAŠUTOVÁ, L.: Dějiny Frýdlantu n. O., Lubna a Nové Vsi. Ostrava 2009, v tisku.

¹⁸ SOKa FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky. Rovněž SKÝPALA, M.: Obrana národa, s. 49.

¹⁹ SOKa FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

²⁰ SOKa FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond.

Pamětník František Kudělka charakterizoval činnost ON ve Frýdlantě n. O. následovně: „...činnost byla soustavně vedena a vyvíjena všemi funkcionáři od velitele praporu a města až po velitele družstev, podle rozkazu a instrukcí vyšších velitelství. Bylo to zejména opatření zbraní, rozšíření letáků dodávaných okresním zpravodajským důstojníkem, shromažďování a předávání zpráv vyšším místům, vojenské odborné a tech. instruktáže na schůzkách s důkladným projitím horského terénu i zpravodajství o pohybu a transportech okupačních vojsk...“²¹

O tom, jak frýdlantští členové ON získávali zbraně, víme jen málo. Jak konstatují samotné historické prameny, „...vše se dělo tehdy v největší tajnosti, takže dnes jsou známy pouze doklady z nacistických úřadů. Ti, kterým bylo dokázáno, že přechovávali zbraně, se totiž domů po zatčení již nevrátili. Je nesporné, že v obvodu obou okresů [frýdeckého a místeckého] bylo zajištěno a uchovávalo značné množství zbraní, zejména vojenských, z místní posádky býv. čs. armády...“²² Pro představu o získávání zbraní si uveďme příklad sice ne přímo z frýdlantského prostředí, ale z nedalekých Palkovic: „...při likvidaci arzenálu a vojenských muničních skladů v Místku hitlerovskými vojsky byla tajně odvezena z kasáren kára s nákladem lehkých zbraní a střeliva. Dodnes neznámý voják ji ukryl v houštině poblíž Palkovic. Tam ji brzy objevili místní myslivci. Členové obou odbojových skupin – KSČ i ON v Palkovicích – se dohodli, že se o nečekanou kořist rozdělí. Než si našli vhodné úkryty, zamaskovali káru na místě a společně ji hlídali. Načež si jednoho večera vyzvedli svůj díl členové KSČ. Oblékli se za „gestapáky“: vysoké holínky, černé nepromokavé pláště, klobouky s převislými střechami – a dva psy ovčáky na šňůře. Příštího večera si přišli pro svůj díl arzenálu členové ON...“²³

Členové frýdlantské ON pocházeli z řad záložního vojska, podle známých údajů se mezi nimi nenacházeli aktivní příslušníci

²¹ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

²² SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond.

²³ Tamtéž.

armády. ON měla široké zastoupení nejenom ve spolcích, ale i na veřejných místech „...*místní velitelství mělo svého člena v každé místní složce, v každém oddělení místních závodů, ve všech úřadech od Obecního úřadu přes Nár. souručenství až po sbory dobrov. hasičů a jim podobné spolky. Velmi platné služby nám dělali legionáři a funkcionáři DTJ, Sokola a Orla...*“.²⁴ Ze 42 frýdlantských členů, kterých se dotklo zatýkání za odbojovou činnost v ON, vykonávalo 15 úřednické povolání, 13 dělnické, dále se zde nacházeli 4 učitelé, 2 obchodníci, 2 tovární mistři, 1 stolař, 1 pekař, 1 hostinský, 1 zubní technik, 1 autodopravce a u jednoho nebylo uvedeno zaměstnání.²⁵

Činnost ON ve frýdlantském obvodu byla významně narušena v dubnu 1941. Tehdy začalo rozsáhlé zatýkání členů, které ve větší míře pokračovalo až do léta 1941. Poté následovalo několik menších vln, některé příslušníky ON zatkl gestapo ještě v průběhu roku 1942 či na začátku roku 1943.²⁶ Hned v dubnu 1941 zajistilo gestapo velitele frýdlantského obvodu Miroslava Kramoliše společně s představiteli frýdlantského štábu Janem Pavlíčkem, Františkem Marečkem, Romanem Hladným a Františkem

²⁴ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

²⁵ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond. Počty zahrnují pouze údaje o zatčených členech ON ve Frýdlantě n. O. a nejsou tedy úplné. Pro ukázkou si uvedme profesní složení členů ON z celého okresu Frýdek–Místek. Údaje ovšem opět nejsou úplné, zahrnují jenom ty členy, kteří byli za svou odbojovou činnost zatčeni. Celkem se do vězení z celého území okresu Frýdek–Místek dostalo 255 členů ON, včetně 3 žen. Z toho 71 dělníků, 55 úředníků, 41 učitelů, 26 živnostníků, 11 důstojníků z povolání, 7 četníků a policistů, 5 zaměstnanců železnice, 4 soukromí zaměstnanci, 4 rolníci, 2 lesníci, 3 členové byli v domácnosti, u 16 (!) nebylo zjištěno zaměstnání. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond. Uvedená data pocházejí ze vzpomínek a ze zpracování odbojové problematiky po válce, které bylo provedeno s časovým odstupem. Proto je nutné k nim přistupovat s obezřetností. Jak si můžeme všimnout, i uvedený počet rozpisu jednotlivých zaměstnání neodpovídá celkovému počtu vězněných (chybí 10 členů).

²⁶ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond.

Kudělkou. Jmenovaní byli obžalováni, že činili „...*velezrádné podnikání, násilím nebo hrozbou násilím k říši příslušející území od říše odtrhnouti připravovali, při čemž čin směřoval k tomu, k přípravě velezrady organizační soudružnost vytvořiti a udržovati...*“.²⁷ Hladný navíc neodevzdal zbraně a navzdory vydanému zákazu úřadů je nadále uchovával. Všechny výše uvedené osoby odsoudil soud k nejrůznějším trestům, od několika let vězení až po rozsudek smrti.²⁸ Následovalo zatýkání dalších členů frýdlantské ON. Jmenné seznamy společně s datem zatčení, rozsudkem a případně datem popravy uvedu na závěr tohoto článku.

Příslušníci ON, kteří unikli zatýkání, se opět zapojili do odbojové činnosti v rámci jiných skupin, pomáhali partyzánům nebo rodinám vězňů.²⁹

Zatčení členové ON prožili krušné chvíle a nelidské zacházení. Jejich osudy nám snad přiblíží vzpomínky dvou příslušníků této odbojové organizace, kteří se dožili osvobození. První z nich, Karel Volný, se narodil 15. srpna 1914.³⁰ Ve svých vzpomínkách vypověděl nejenom o vězeňských poměrech, ale i o pochodu smrti a průběhu osvobození: „...*v březnu roku 1943 byl jsem zatčen gestapem pro činnost v odboji. Vyšetřován jsem byl v Ostravě,*

²⁷ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond.

²⁸ Kramoliš, Pavlíček a Hladný byli popraveni, Mareček zemřel podle oficiálního hlášení ve Vratislavi na tuberkulózu plic. Domů do Frýdlantu n. O. se vrátil pouze Kudělka, kterému soud přiřkl 10 let káznice. Archiv města Ostravy, f. Úřední soud v Moravské Ostravě, i. č. 104, č. k. 1; SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

²⁹ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky. Někteří členové se zapojili do odbojové organizace Lvíce. Viz. ADAMEC, T.: Odbojová organizace Lvíce na Frýdlantsku. In: Sborník Okresního archivu Frýdek - Místek 3. Frýdek-Místek 2002, s. 5-13.

³⁰ Karel Volný mezi léty 1935 až 1937 absolvoval prezenční vojenskou službu v Popradě na Slovensku. Při mobilizaci v květnu 1938 byl opět povolán do vojenské služby, po měsíci následovalo propuštění do zálohy. V civilním životě se živil jako autodopravce. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Karla Volného.

v Brně, a v říjnu téhož roku souzen ve Vratislavi za velezrádnou činnost proti říši.

Vězeňský život ve Vratislavi byl tvrdý, ale ještě horší byl v káznici v Břehu, kde jsem byl převezen v roce 1944. Tento kriminál měl oprávněnou přezdívku „Slezské peklo“. Tam jsme chodívali pracovat na různé hrubé práce do průmyslových závodů.

V listopadu toho roku jsme všichni vězni nabyli přesvědčení, že očekávané osvobození a ukončení války je již v dohledu. Rudá armáda měla veliké úspěchy v Polsku a fronta se přibližovala. Nedostatkem stravy, tvrdou prací a lehkým oblečením nám všem vězňům ubývalo sil. Byla to zlá situace, ale co nás ještě čekalo, nikdo netušil. Kolik toho ještě prožijeme, až bude všemu konec. Veškerou naději v osvobození jsme upínali k Rudé armádě, protože druhá fronta spojeneckých vojsk od západu pomalu postupovala, čímž očekávaný konec války se stále prodlužoval. Jedinou naději osvobození nám dával postup válečných událostí na východní frontě. Koncem prosince vzrostla podstatně naše naděje, když Rudá armáda zahájila poslední ofenzívu na Visle a započala evakuace obyvatelstva z východních částí Německa směrem do vnitrozemí.

Byly to nekonečné kolony německých občanů, kteří na koňských povozech, dětských kočárcích i pěší vezli svůj majetek. Tyto kolony procházely i městem Břeh. V polovině ledna posledního roku války se fronta přibližovala k městu, započala evakuace, jak obyvatelstva, tak i strojů a zařízení průmyslových závodů. Bylo slyšet dunění děl a vznikl veliký chaos. My vězňové jsme museli nakládat do vagonů stroje, materiál a nábytek a na opatrnost se již nebral zřetel. Všude zněly jen povely „los - los“.

Dne 22. ledna ve 2 hodiny ráno jsme byli vyhnáni na vězeňský dvůr, kde stálo několik koňských vozů a v nich byly uloženy potraviny a vězeňská výstroj. Na apelu byli jsme rozděleni do několika skupin. Do naložených vozů byli zapřaženi vězni. Ve sněhu a za mrazu byli jsme hnáni před postupující Rudou armádou. Bylo to nesmyslné a nepochopitelné opatření. Na tento pochod byli vyhnáni všichni věznění nešťastníci jen v plátěných šatech a s jednou dekou přes rameno, většinou bez bot, jen v dřevácích, tzv. cuklech.

Takto vybaveni museli jsme za mrazu a sněhových vánic pochodovat sta kilometrů za nelidského pohánění sadistických strážců. Jen málo chleba a někdy tak trochu teplé stravy – to bylo vše, co nám dali.

Byl to pochod smrti – nejtěžší údobí nacistického žalářování. Mnoho našich kamarádů bylo u konce se svými silami, nestačili pochodovat. Který zůstal po zadu, nemohl dále se pohybovat, byl ubit nebo zastřelen našimi strážci. V každé stodole, kde jsme přenocovali, zanechávali jsme zmrzlé a hladem zmučené soudruhy. Nikdo jim nevykopal hrob, nikdo se nestaral o jejich jména. Všichni vězňové jsme měli jen jedinou touhu, aby Rudá armáda nás již dostihla a nás osvobodila. Dunění děl na frontě a hluk letadel – to byla zvěst dlouho a toužebně očekávané svobody. Fronta se denně stále více přibližovala a aby nás nedostihla, byli jsme v městečku Lābau naloženi do nákladních vagónů a bez jakékoliv ochrany proti zimě vozeni několik týdnů po skomírajícím Německu. Zemřelé kamarády jsme každé ráno z nařízení našich strážců vyhazovali z vagónů kolem tratě.

Bylo nás 920 s označením velikými červenými písmeny KG na zádech (kriegs gefangeme³¹ – válečný zločinec), když jsme nastoupili pochod smrti v Břehu. Když koncem března náš transport dorazil do tábora u města Zietzu - zbylo nás jen 530 vězňů. Tam byla velká továrna, která vyráběla benzín z hnědého uhlí. Část továrny byla vybombardována, avšak v omezeném množství se benzín stále vyráběl. Pracovali jsme tam na odklizovacích pracích a obětovali jsme poslední kapky krve pro nacistické Německo.

V lágru, kde nás bylo několik tisíc, jsme naše mrtvé dávali do společných hrobů. Opravdu jen desítkám šťastných se podařilo uniknout z tohoto hrozného pekla. Bylo nás několik i z našeho okresu. Ale také příslušníků různých národů, kteří jistě doma jak v Polsku, ve Francii, v Holandsku a jinde ve svých rodinách vzpomínají na hrozně chvíle před osvobozením.

³¹ Kriegs Gefangene

My, kteří jsme přežili, byli jsme 25. dubna naloženi na nákladní auta a zase před postupující frontou ze západu převezeni do Amberku v Bavorsku, kde nás dostihlo tolik očekávané osvobození.

Osvobodila nás spojenecká vojska 2. fronty - byli to vojáci barevné pleti. Prvé dojmy svobody byly tak silné, s tolika pocity radosti, že to ani nedovedu vyjádřit.

My jsme byli již osvobozeni, zůstali jsme však v karanténě v lágru, abychom se zotavili před našim transportem domů. Dostali jsme ihned podstatně zlepšenou stravu co do kvality a množství, avšak tento rychlý přechod ve výživě si vyžádal velikých obětí mezi spoluvězni. Mnoho jich zemřelo – nedočkali se návratu domů.

Druhá světová válka však ještě neskončila. V rozhlase jsme poslouchali volání o pomoc Pražskému povstání. Praze spěchala na pomoc Rudá armáda a my Češi jsme byli dlouhé hodiny u rádia. Naslouchali jsme průběhu bojů s obavami o životy občanů našeho hlavního města a jeho osvoboditelů.

Druhá světová válka skončila, byli jsme převezeni nákladními auty do Plzně, odkud jsme slavnostně vyzdobeným prvním vlakem po ukončení války přijeli do Prahy. Tam jsme byli již opravdu doma. Viděli jsme, že se o město tvrdě bojovalo. V Praze jsme pobýli několik dnů, kde jsme čekali na možnost dalšího transportu domů. Mosty železniční dopravy, které Němci při ústupu rozrušili, byly provizorně upraveny a tak jsme se dostali domů v druhé polovině května.³²

Své vzpomínky a svědectví mohl po ukončení války předat následujícím generacím i člen ON František Kudělka: „...byl jsem zatčen 18. dubna 1941 při práci v tehdejších závodech Ferrum ve Frýdlantě n. O. Protektorátní četník mě doprovodil na čet. stanici. Odtud si nás 9 zatčených odvezlo gestapo. Následovaly výslechy a po nich německý Volksgericht [lidový soud], který mě odsoudil

³² SOkA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Karla Volného. Pasáž ze vzpomínek Karla Volného byla vyňata a přepsána bez jakýchkoliv úprav. Část svého svědectví publikoval Karel Volný v novinách. Viz. KUDĚLKA, F. - VOLNÝ, K.: Svědectví pamětníků. Vzpomínky soudruhů Františka Kudělky a Karla Volného na hrůzy fašismu. Ozvěny 26. 4. 1985 (roč. 27), č. 17, s. 4.

na 10 let do káznice za přípravu velezrady na velkoněmecké říši. Stalo se tak 17. září 1942. 10 roků pro vězně, jemuž den trvá týden a týden měsíc je to příliš dlouhá doba. Bylo mi tehdy 35 let a byl jsem ženat. To znamenalo také, že manželka má být tak dlouhou dobu vdovou, i když se život a příroda hlásí o svá práva. Čím se ona provinila proti těm šaškům a vrahům na trůně? Nabízeli jí bezplatný rozvod, který zdvořile odmítla. Zbavili mne občanských práv, můj majetek zabavili ve prospěch velkoněmecké říše. Zůstala mi však pevná víra ve vítězství práva a spravedlnosti, ve vítězství protihitlerovské koalice nad nacistickým Německem. Prošel jsem věznicemi v Briegu, Wohlau a ve Vratislavi, kde jsem byl svědkem tragédie, na kterou nelze zapomenout. My čeští vězňové jsme byli ve vratislavské věznici označeni jako zvířata. Na nohavicích a na zádech byla 30 cm vysoká písmena J a V, což značilo Justicverwaltung...“.³³

Kudělka se stal ve Vratislavi před koncem války svědkem likvidace vybraných vězňů. On sám naštěstí celou událost přežil a mohl podat svědectví o průběhu svého pobytu ve Vratislavi (byl jedním z pěti vězňů určených k „úklidu“ věznice před opuštěním): „...v důsledku rychlého postupu sovětských vojsk byla nařizována evakuace města Vratislavi, která byla prohlášena za pevnost. Nejdříve byla vyklizena věznice. 24. ledna 1945 v odpoledních hodinách vyšel z hlavní brány věznice smutný průvod vyhladověných vězňů, který procházel hustým špalírem po zuby ozbrojených německých vojáků. Na každé křižovatce k palbě připravený kulomet. Vězni byli odvedeni na nádraží a vlakem transportováni do Saska. Byli rozděleni do tří skupin. První zůstala

³³ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky. František Kudělka se narodil 30. prosince 1906. Pracoval jako dělník ve frýdlantském podniku Ferrum. Po druhé světové válce působil mezi léty 1947 až 1948 jako předseda frýdlantského místního národního výboru. Mezi léty 1969 až 1988 vykonával funkci kronikáře města Frýdlantu n. O. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky; SOKA FM, f. Místní národní výbor Frýdlant n. O., i. č. 89, č. k. 1; AL SAHEB, J. - MARŠÁLEK, P. - PINDUR, D. - ŠIGUT, D. - VAŠUTOVÁ, L.: Dějiny Frýdlantu n. O., Lubna a Nové Vsi. Ostrava 2009, v tisku.

ve věznicí v Drážďanech, druhá v káznici ve Waldheimu a třetí nejpočetnější skupina byla transportována do Zwickau. Ve vylidněné věznicí zůstalo jen 40 odsouzců k smrti ve svých kobkách a pět vězňů s vyššími tresty na svobodě určených k údržbě vězeňského zařízení pod přísným dozorem SA Wachtmeistrů až do příchodu Volksturmů. V pozdních odpoledních hodinách bylo těch pět údržbářů uzamčeno do tmavé sklepní místnosti. Krátce nato bylo slyšet kroky okovaných botů vojáků procházejících chodbou oddělení B, rachot klíčů v zámcích kobek a klapot dřeváků kandidátů smrti, které vedli z odděl. A3 a C3 na jejich poslední cestě na nádvoří, kde bylo popraviště. Po chvíli ticha třesky salvy z pušek, po kterých následovaly jednotlivé výstřely z pistole a vrzavý zvuk káry, na které vozili těla k betonové nádrži pro účely CPO. Tam je házeli. V noci muselo pět zbylých vězňů vozit škváru a popel a nádrž s mrtvými těly zaházet tak, aby místo budilo dojem smetiště. Ráno bylo odtransportováno pět posledních českých politických vězňů do káznice ve Zwickau.

Po osvobození Zwickau 17. dubna 1945 udali jsme případ vězeňskému národnímu výboru. Za podpory amerického okupačního úřadu byl případ vyšetřen čl. komisí, která si také vyžádala přesný seznam popravených. Vyšetřováním vyšlo najevo, že dne 24. ledna 1945 po evakuaci věznic ve Vratislavi byla vykonána hromadná poprava 40 kandidátů smrti. Byla nařízena generálním zastupitelstvím ve Vratislavi. Příkaz podepsal dr. Sturm. Výkon byl proveden vojenskou četou o 60 mužích za osobního řízení vládního rady Niedermöllera. Vězni byli spoutáni a po pěti zastřeleni...“³⁴

Obrana národa ve Frýdlantě n. O. působila od letních měsíců roku 1939. Význam této organizace vzrostl ustanovením

³⁴ SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky; KUDĚLKA, F. - VOLNÝ, K.: Svědectví pamětníků. Vzpomínky soudruhů Františka Kudělky a Karla Volného na hrůzy fašismu. Ozvěny 26. 4. 1985 (roč. 27), č. 17, s. 4. Podle Kudělkových vzpomínek bylo po válce všech 40 těl převezeno do Československa a na konci roku 1946 společně pohřbeno na ústředním hřbitově v Brně. Viz. SOKA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond, vzpomínky Františka Kudělky.

frýdlantského obvodu, který zahrnoval kromě samotného městečka i několik okolních obcí. Kromě přípravy převzetí moci se věnovali její členové především zpravodajské činnosti, drobným sabotážím, ilegálnímu převádění přes hranice či například rozšiřování letáků. Zatýkáni členů ON začalo v dubnu 1941 a pokračovalo i v dalších měsících.

Z občanů, kteří z Frýdlantu n. O. pocházeli, měli zde své bydliště nebo zde pracovali, bylo zatčeno celkem 42 osob. Přední představitele frýdlantské ON soud odsoudil k trestu smrti, včetně velitele obvodu Miroslava Kramoliše. Někteří členové ON podlehl mučení nebo nemocem a podvýživě. Ale i ti, kteří se z vězení vrátili, měli podlomené zdraví, a to jak po psychické, tak i fyzické stránce.

BEKANNTMACHUNG.

Die vom Volkgerichtshof wegen Vorbereitung zum Hochverrat und unbefugten Waffenbesitzes zum Tode und dauernden Verlust der bürgerlichen Ehrenrechte verurteilten

Eduard Rubina aus Wall Meseritsch,
Josef Mucha aus Swenser,
Karl Rozehnal aus Mistek,
Gottlieb Čupa aus Quittendorf,
Ulrich Zlý aus Laibenhau,
Miroslav Kramoliš,
Johann Pavlíček und
Roman Hladný aus Friedland

sind heute hingerichtet worden.

Berlin, den 10. Dezember 1942.

VYHLÁŠKA.

Lidovým sborovým soudem pro přípravu k velice závažné a neoprávněné přechovávání zbraní na smrt a k trvalé ztrátě občanských čestných práv odsouzení

Eduard Rubina z Val. Meziříčí,
Josef Mucha ze Sviadnova,
Karel Rozehnal z Mistku,
Bohumil Čupa z Metylovic,
Oldřich Zlý z Chlebovic,
Miroslav Kramoliš,
Jan Pavlíček a
Roman Hladný z Frýdlantu

byli dnes popraveni.

V Berlíně, dne 10. prosince 1942.

Der Oberreichsanwalt beim Volkgerichtshof.

Oznámení o popravě

Seznam zatčených, vězňených, případně popravených členů ON z Frýdlantu n. O.³⁵

Běčák Jan, nar. 3. 2. 1915, dělník, Frýdlant n. O.

Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 4 roky káznice. Velitel družstva.

Bumbala Bohumír, nar. 12. 11. 1909, obchodník, Frýdlant n. O.

Zatčen 8. 5. 1941. Umučen ve vězení ve Vratislavi 29. 8. 1942. Velitel čety.

Burel Václav, nar. 28. 9. 1906, stolař, Frýdlant n. O.

Zatčen 9. 6. 1941. Souzen 13. 5. 1942 v Brně, osvobozen. Velitel družstva.

Čech, Josef, nar. 26. 5. 1905, úředník, Frýdlant n. O.

Zatčen 21. 4. 1941. Souzen 13. 9. 1942. 4 roky káznice. Funkcionář obvodu.

Dobiáš Jan, nar. 1908, odborný učitel, Čeladná.

Zatčen 24. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 6 roků káznice. Velitel města a praporu.

Goluch Eduard, nar. 23. 8. 1902, dělník, Frýdlant n. O.

Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 11. 11. 1942. 4 roky káznice. Velitel čety.

Hladný Roman, nar. 4. 2. 1901, živnostník - pekař, Frýdlant n. O.

Zatčen 18. 4. 1941. Souzen 17. 9. 1942. Rozsudek smrti. Popraven 10. 12. 1942. Zbrojmistr obvodu.

Chalupa František, nar. 15. 5. 1908, dělník, Frýdlant n. O.

Zatčen 5. 6. 1941. Souzen 7. 7. 1942. 10 roků káznice. Velitel ON Lichnov.

Ivánek Jan, nar. 19. 4. 1906, dělník, Frýdlant n. O.

Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 4 roky káznice. Velitel družstva v železárnách Frýdlant n. O.

³⁵ SOkA FM, f. ČSBS OV FM - neuspořádaný fond. Soupis je přepsán podle archiválií z uvedeného fondu. Na začátku seznamu se nacházela poznámka, že počet zatčených členů zřejmě není úplný. U každého jména je uvedeno datum narození, zaměstnání, odkud člen ON pocházel, datum zatčení, soudu, popřípadě úmrtí, délka trestu vyneseného soudem a funkce, kterou příslušník ON zastával v této odbojové organizaci.

Janík Vladislav, nar. 1. 10. 1905, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 16. 5. 1941. Souzen 11. 11. 1942. 10 roků káznice. Působil
v ON v Ostravici, sabotáže na dráze.

Káňa František, nar. 1911, dělník, Nová Ves u Frýdlantu n. O.
Zatčen v r. 1943. Padl cestou z KT [koncentrační tábor]
Flossenbürg 4. 5. 1945.

Kokeš Adolf, nar. 18. 8. 1914, odborný učitel, Frýdlant n. O.
Zatčen 15. 4. 1941. Souzen 17. 9. 1942. 6 roků káznice. Velitel
ON Palkovice.

Koš Václav, nar. 22. 6. 1903, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 23. 4. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 8 roků káznice. Velitel
čety.

Kotek Rudolf, nar. 8. 7. 1913, úředník, Pstruží.
Zatčen 23. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 6 roků káznice. Velitel
v Pstruží.

Kubačák Josef, nar. 6. 6. 1914, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 6. 5. 1941. Souzen 11. 11. 1942. 10 roků káznice. Působil
v ON Staré Hamry.

Kudělka František, nar. 30. 12. 1906, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 18. 4. 1941. Souzen 17. 9. 1942. 10 roků káznice. Velitel
roty.

Klímek Karel, nar. 18. 2. 1891, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 19. 1. 1943. Umučen v KT Osvětim 4. 3. 1943.
Spolupracovník a bratr podpluk. Klímka, krajského velitele ON.

Kramoliš Miroslav, nar. 29. 11. 1902, obchodník, Frýdlant n. O.
Zatčen 15. 4. 1941. Souzen 17. 9. 1942. Rozsudek smrti. Popraven
10. 12. 1942. Velitel obvodu ON Frýdlant n. O.

Krhut Antonín, nar. 21. 8. 1903, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 24. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 5 roků káznice.
Funkcionář ON.

Krhut Rajmund, nar. 25. 8. 1907, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 1. 11. 1942. 4 roky káznice. Zemřel
15. 3. 1945 ve Flossenbürgu. Velitel družstva.

Mareček František, nar. 24. 3. 1914, úředník, Frýdlant n. O.

Zatčen 18. 4. 1941. Popraven ve Vratislavi 15. 9. 1942.³⁶
Zpravodaj z obvodu Frýdlant n. O.

Mohyla Rudolf, nar. 25. 10. 1891, tovární mistr, Frýdlant n. O.
Zatčen 24. 4. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 5 roků káznice. Velitel
čety.

Pajůrek Karel, nar. 12. 12. 1912, úředník, Pstruží.
Zatčen 24. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 5 roků káznice. Působil
v ON Pstruží.

Pavlíček Jan, JUDr., nar. 16. 2. 1898, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 23. 4. 1941. Souzen 17. 9. 1942. Rozsudek smrti. Popraven
10. 12. 1942. Zástupce velitele obvodu.

Pešat Bohumír, nar. 7. 11. 1903, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 24. 4. 1941. Souzen 21. 11. 1942. 4 roky káznice. Zástupce
velitele roty.

Roubínek Antonín, nar. 20. 11. 1906, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 18. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 6 roků káznice. Doprava a
zásobování obvodu ON.

Ručka Josef, nar. 16. 8. 1901, dělník, Malenovice.
Zatčen 22. 7. 1941. Souzen 26. 10. 1942. 2 roky vězení. Velitel
ON Malenovice a Nová Ves.

Šimčák Cyril, nar. 1915, učitel, Frýdlant n. O.
Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 5 roků káznice.

Šmíra František, nar. 18. 7. 1907, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 8. 5. 1941. Popraven ve Vratislavi 3. 7. 1942.³⁷ Velitel
družstva.

Štramberský Josef, nar. 11. 9. 1902, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 8. 9. 1942. 5 roků káznice. Působil
v ON Ostravice.

Tesarčík Jindřich, nar. 8. 5. 1909, hostinský.
Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 1 a půl roku káznice.

³⁶ Oficiální oznámení o úmrtí Františka Marečka udávalo jako příčinu smrti tuberkulózu plic. Archiv města Ostravy, f. Úřední soud v Moravské Ostravě, i. č. 104, č. k. 1.

³⁷ V oficiálním ohlášení o úmrtí Františka Šmíry byla jako příčina smrti uvedena duševní nemoc. Archiv města Ostravy, fond Úřední soud v Moravské Ostravě, i. č. 104, č. k. 1.

Velitel družstva.

Tobola Jan, nar. 28. 8. 1896, tovární mistr, Frýdlant n. O.
Zatčen 24. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 5 roků káznice.
Funkcionář obvodu Frýdlant n. O.

Tobola Karel, nar. 23. 9. 1913, techn. úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 18. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 8 roků káznice. Obvodní
spojka.

Tomek Karel, nar. 22. 5. 1911, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 24. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 7 roků káznice. Velitel
druhé roty.

Trčka Alfons, nar. 17. 6. 1900, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 25. 3. 1943. Propuštěn domů bez soudu 25. 9. 1943.

Tučný Bohumil, nar. 1899, zubní technik, Frýdlant n. O.
Utekl před zatčením a ukrýval se. V r. 1944 působil jako partyzán
ve SNP. Obvodní zpravodaj ON.

Volný Karel, nar. 15. 8. 1914, autodopravce, Frýdlant n. O.
Zatčen 25. 3. 1943. Souzen 29. 10. 1943. 2 roky vězení. Dopravní
referent obvodu.

Volný Karel, Ing., nar. 30. 10. 1914, učitel, Ostravice.
Zatčen 23. 4. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 8 roků káznice. Velitel
čety.

Zatloukal Jaroslav, nar. 5. 6. 1914, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 18. 4. 1941. Souzen 23. 9. 1942. 3 a půl roku káznice.

Zlý Rudolf, nar. 16. 4. 1901, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 4 roky káznice. Velitel
družstva v železárnách Ferrum.

Zrubek Zdeněk, nar. 8. 2. 1912, úředník, Frýdlant n. O.
Zatčen 31. 8. 1941. Souzen 21. 12. 1942 v Berlíně. 2 roky
káznice. Působil v ON ve Vítkovických železárnách.

Žídek Bohuslav, nar. 29. 6. 1914, dělník, Frýdlant n. O.
Zatčen 8. 5. 1941. Souzen 5. 10. 1942. 4 roky káznice. Velitel
družstva.

ÚZEMNÍ SPOR O HORNICKÉ SÍDLIŠTĚ MEZI ŠENOVEM A ŠUMBARKEM

Arkadiusz Markowski

V zimě 1947/1948 započalo ředitelství Ostravskokarvinských kamenouhelných dolů se stavbou prvních obytných bloků na rozhraní Šenova a Šumbarku na základě plánu vypracovaného ve spolupráci s tehdejšími Zemským národním výborem – expoziturou v Ostravě. Rodící se hornická osada byla od počátku předmětem sporu o její příslušnost mezi Šenovem a Šumbarcem. Tehdy ještě nikdo nepřipouštěl, že stavěné sídliště bude základem příštího nového města Havířov.

Už před Vánoce 1947, tedy v době, kdy ještě nestál ani jeden obytný blok, Místní národní výbor (dále jen MNV) v Šumbarcu vyslal své dva členy, aby projednali otázku příslušnosti sídliště s představiteli Šenova.¹ Spor vyvrcholil začátkem roku 1948. MNV v Šumbarcu spolu s Místním národním akčním výborem Národní fronty (dále jen NF) se 10. dubna 1948 obrátil na ministerstvo vnitra ve věci připojení hornické osady Šenov-Šumbark k Šumbarcu. Zdůvodňoval to tím, že tato osada měla být součástí rozsáhlého sídliště, které OKD hodlalo v nejbližších letech zbudovat v prostoru Šumbark – Dolní Bludovice – Dolní Suchá. Podle vyjádření přednosty plánovacího oddělení OKD měl být centrem celého sídliště Šumbark pro svou výhodnou zeměpisnou polohu. V další části MNV uváděl, že hornická osada bude mít celým svým hospodářským, politickým a kulturním životem spád do Šumbarcu, kromě toho leží v bezprostřední blízkosti železniční stanice Šumbark a od centra Šenova je vzdálena asi 3 km, přičemž od železniční stanice Šenov dokonce 4 km. Pro přivtělení ke katastru obce Šumbark oné části hornické osady, která byla na pozemcích Šenova, svědčilo vyřešení školského problému celého

¹ BENATZKY, J. a kol.: Havířov. Havířov: Městský úřad, 1995, s. 77.

sídlíště. Jednomyslně byl zvolen Šumbark, kde v geografickém středu měla být zbudována škola II. stupně.²

Snahy MNV a NF v Šumbarku měly dodatečně podporu Okresního výboru Komunistické strany Československé v Českém Těšíně, který žádal Ústřední sekretariát KSČ v Praze o neodkladnou intervenci na ministerstvu vnitra.³ Avšak v téže době ředitelství OKD uvažovalo postoupit s výstavbou sídlíště směrem na západ k obci Šenov, a to na pozemcích z konfiskátu majetku Rottigela, jakož i dále na soukromých pozemcích. 26. dubna projednalo tuto věc s MNV v Šenově a Místní rolnickou komisí v Šenově.⁴

9. května 1948 MNV v Šenově na své schůzi projednal zprávu OKD Ostrava, že zamýšlí provádět další výstavbu západním směrem a usnesl se požádat Zemský národní výbor Ostrava (dále jen ZNV Ostrava), aby celé hornické sídlíště, které se tehdy stavělo v Šenově, bylo přiděleno do katastru Šenova, a to z následujících důvodů: OKD zamýšlí rozšířit hornické sídlíště na katastru Šenova, a proto se převážná část tohoto sídlíště měla nacházet v Šenově. Sídlíště mělo mít mnohem lepší komunikační spojení se Šenovem než s Šumbarkem. Podle sdělení OKD školy pro toto sídlíště měly být postaveny na katastru obce Šenova.

Tehdejší hranice mezi obcemi Šenovem a Šumbarkem probíhala rovným orným polem. MNV v Šenově proto požádala, aby hranice byla posunuta směrem východním do katastru tehdejší obce Šumbark až po potok, čímž by byla hranice mnohem účelnější.

² Archiv města Ostravy (= AMO), f. Jednotný národní výbor – Městský národní výbor Ostrava (= JNV–MěNV Ostrava) 1949-1957, kart. 70, inv. č. 753. Politické sloučení hornické osady Šenov–Šumbark a připojení k Šumbarku.

³ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart. 70, inv. č. 753. Prohlášení Okresního národního výboru Komunistické strany Československé v Českém Těšíně.

⁴ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart. 70, inv. č. 753. Protokol sepsaný dne 26. dubna 1948 v kanceláři ředitelství OKD v Ostravě.

Tehdejší Šenov byl mnohem větší obcí než Šumbark, měl 3 školy a mohl poskytnout hornickému sídlišti více i po stránce hospodářské.⁵

Zanedlouho však MNV v Šenově obdržel přípis ZNV Ostrava, ve kterém ZNV souhlasil s požadavky MNV v Šumbarku, a hovořil o tom, aby část obce Šenova, na níž vznikala hornická osada, byla ve veřejném zájmu odloučena od své obce a připojena k Šumbarku. Žádal přitom, aby se plénum MNV v Šenově a v Šumbarku vyjádřilo k zamýšlené změně. MNV se měly také vyjádřit, jaké finanční důsledky bude mít zamýšlená změna pro obě obce a do jaké míry bude ohroženo plnění úkolů uložených obcím podle zákona.⁶

Tento přípis vyvolal v Šenově pobouření. Podle MNV v Šenově uváděl naprosto nesprávné důvody pro odtržení částí obce Šenova. MNV se dále domníval, že nově vzniklá osada bude mít hospodářský, politický a kulturní spád do Šenova, a zdůvodňoval to kromě výše uvedených bodů tím, že žádná cesta z tohoto sídliště nevede směrem do Šumbarku a valná část železniční stanice Šumbark leží na katastru obce Šenova. Udivení MNV vzbuzoval uvedený důvod, že prý hornické sídliště je vzdáleno 3 km od obce Šenova a vzniká bezprostředně u obce Šumbarku, což nebyla pravda. Nejbližší obydlené domy v Šumbarku byly od tohoto sídliště vzdáleny několik set metrů, zatímco hluboce zasahovalo do zastavěné části Šenova. Odtržením části obce Šenova by vznikly po finanční stránce velké potíže, jelikož v oblasti nově vznikajícího hornického sídliště bylo postaveno několik set obytných domů šenovských občanů. Jejich přidělením do Šumbarku by byla obec Šenov velmi ochuzena o zdroj příjmů v podobě obecních dávek. MNV zcela nesouhlasil s tím, aby bylo ve veřejném zájmu připojení hornické osady k Šumbarku, nýbrž by

⁵ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart. 70, inv. č. 753. Místní národní výbor v Šenově dne 20. května 1948. Žádost o úpravu hranic mezi obcí Šenovem, okr. Místek a obcí Šumbarkem, okr. Č. Těšín.

⁶ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart. 70, inv. č. 753. Přípis ZNV exp. Ostrava ze dne 13.5.1948. Obec Šumbark-Šenov, změna obecních hranic.

podle něho měla být tehdy ještě neosídlená část obce Šumbarku přidělena do Šenova. Obci Šumbarku by tím nevznikly žádné finanční ztráty, jelikož obec neměla z nevelké části nezastavěných soukromých pozemků žádný příjem. MNV v Šenově srovnávalo jednání ZNV s Mnichovem v r. 1938, zvláště pokud si obec Šumbark sama určila novou hranici a urychleně pořídila situační plány, odkud má být obci Šenovu urván katastr, aniž by byl MNV v Šenově pozván k jednání.⁷

Přes námitky Šenova MNV v Šumbarku nadále trval na svém požadavku a pro svou věc získal Okresní národní výbor (dále jen ONV) v Českém Těšíně, který vyslovil plnou podporu přidělení osady ke katastru obce Šumbark.⁸ Jediným problémem bylo podle MNV v Šumbarku řešení případného požadavku Šenova o náhradu za odstoupené území. Přesto se plénum MNV usneslo ve schůzi konané dne 25. května 1948 dát jednomyslně souhlas ke změně obecních hranic mezi Šenovem a Šumbarkem v tom smyslu, že prostor, na němž se budovala hornická kolonie ve výměře 14,5 ha, měl být od obce Šenova odloučen a připojen k Šumbarku.⁹

Na snahy MNV v Šumbarku a jeho podporu ONV v Českém Těšíně odpověděl také ONV v Místku, který se zastal stanoviska MNV v Šenově a provedl místní informativní šetření. Na základě šetření provedeného za účasti představitelů obce dospěl k těmto výsledkům: Společenský, obchodní, kulturní a komunikační spád směřuje výhradně k Šenovu a dále na Ostravu.

Osada byla budována pro potřebu jam Pokrok, Hedvika, Ludvík, Jan Marie a Trojice, tedy vesměs podniků na západ od Šenova. Pro jámy na východ od Šenova, a tedy blíže Šumbarku, se stavěla osada v Suché.

⁷ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949–1957, kart. 70, inv. č. 753. Místní národní výbor v Šenově dne 20. května 1948. Obec Šenov a Šumbark–návrh na změnu obecních hranic.

⁸ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949 - 1957, kart. 70, inv. č. 753. Okresní národní výbor v Českém Těšíně dne 21. května 1948. Obec Šumbark–Šenov, změna obecních hranic.

⁹ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949–1957, kart. 70, inv. č. 753. Výpis ze schůze pléna MNV v Šumbarku, konané 25. května 1948.

Vzdálenost k centru Šumbarku /MNV/ byla přes 2 km, tedy více než k MNV v Šenově /1,8 km/. Nádraží neslo název Šumbark, leželo však na katastru obou obcí a sloužilo převážně obyvatelstvu Šenova, neboť většina Šumbarských měla blíže k nádraží v Dolní Suché. Název Šumbark byl pro železniční stanici zvolen jedině proto, aby se lišil od stanice Šenov ležící na trati západněji.

Rozsah Šenova byl jak počtem obyvatel, tak katastrální rozlohou asi 4 krát větší než rozsah Šumbarku. Bylo by proto nelogické v době vytváření větších samosprávných celků odlučovat větší správní celek a připojovat ho k menšímu. Bylo by také nesprávné v době, kdy výstavba není ukončená, provádět katastrální změny, přičemž při dokončení celého projektu by byla žádoucí další korekce na úkor obce Šenova. Proto závěr šetření navrhoval, aby část katastru obce Šumbark, na níž byla situována hornická osada, byla připojena k Šenovu.¹⁰

Výsledek tohoto šetření byl zaslán ZNV Ostrava spolu s nesouhlasem Rady ONV v Místku s navrhovanou změnou obecních hranic obcí Šenov a Šumbark.¹¹ Souběžně MNV v Šumbarku poháněl ONV v Českém Těšíně, aby co nejdříve podpořil stanovisko MNV v Šumbarku a své vyjádření postoupil ZNV Ostrava.¹² Avšak 28. července 1948 se plánovací odbor ZNV Ostrava ztotožnil se stanoviskem uvedeným v protokolu šenovského MNV ze začátku června a navrhl připojení hornické osady Šumbark k obci Šenov.¹³

¹⁰ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart. 70, inv. č. 753. Protokol sepsaný dne 4. června 1948 na míst. nár. výboře v Šenově.

¹¹ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart.70, inv. č. 753. Okresní národní výbor v Místku dne 11. června 1948. Obec Šumbark–Šenov, změna obecních hranic.

¹² AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart.70, inv. č. 753. Místní národní výbor v Šenově dne 14. června 1948. Změna obecních hranic Šenov–Šumbark. Vyjádření okresního národního výboru.

¹³ AMO, f. JNV–MěNV Ostrava 1949-1957, kart.70, inv. č. 753. Plánovací odbor ZNV exp. v Ostravě dne 28. července 1948. Šumbark, Šenov, změna obecních hranic.

Spor zůstal na delší dobu neřešitelný. Teprve 13. června 1949 se zástupci obou obcí dohodli, že změna jejich vzájemných hranic bude provedena až po úplném dokončení sídliště.¹⁴

Spor mezi Šenovem a Šumbarkem propukl s novou silou v roce 1953. Ještě začátkem roku 1952 Jednotný národní výbor v Ostravě zaslal ředitelství OKD dopis s prosbou o sdělení, zda stavba sídliště je již dokončena, nebo kdy lze toto úplné dokončení očekávat.¹⁵ Projednání celé záležitosti zůstalo prozatím odloženo do dostavení sídliště Šenov-Šumbark, tj. do konce roku 1952.¹⁶ V roce 1953 místní národní výbory opakovaly své požadavky k hornickému sídlišti a předkládaly tytéž důvody na připojení sídliště ke svým obcím jako v roce 1948.¹⁷

30 listopadu 1953 Krajský národní výbor Ostrava uspořádal na MNV v Šumbarku poradu zástupců Krajského národního výboru Ostrava, Jednotného národního výboru Ostrava, ONV Český Těšín, MNV Šenov a Šumbark a zástupců strany KSČ, aby vyřešil, který národní výbor bude spravovat celé hornické sídliště. Při jednání se dohodlo, že péči o obyvatele hornického sídliště by mohl nejlépe vykonávat MNV v Šenově. Zástupci MNV Šumbark však nedali souhlas k tomuto uspořádání a oznámili, že se tato věc stane předmětem jednání rady MNV a že připomínky pak budou odeslány KNV Ostrava. Také rada MNV v Šenově projednala tuto věc a uvedla další předpoklady pro připojení hornické osady k Šenovu:

¹⁴ AMO, f. JNV-MěNV Ostrava 1949-1957, kart.70, inv. č. 753. Ústřední národní výbor města Ostravy dne 20. června 1948. Schválení náčrtu plánu obce Šumbarku.

¹⁵ AMO, f. JNV-MěNV Ostrava 1949-1957, kart.70, inv. č. 753. Jednotný národní výbor v Ostravě dne 11. února 1952. Obce Šenov a Šumbark, okres Ostrava, změna hranic v důsledku stavby hornického sídliště.

¹⁶ AMO, f. JNV-MěNV Ostrava 1949-1957, kart.70, inv. č. 753. Ref. I. – pro organizaci činnosti lid. správy, 22. května 1952. Sloučení hornické osady Šenov-Šumbark.

¹⁷ Státní okresní archiv (=SOKA) Frýdek-Místek, f. Místní národní výbor Šenov (= MNV Šenov) 1945-1975, kart.1, inv. č. 3. Místní národní výbor v Šenově dne 9. července 1953. Hornické sídliště v Šenově-Šumbarku – návrh na úpravu katastru.

MNV Šenov byl od počátku výstavby sídliště jeho investorem. Ve spojitosti s tím uzavřel četné hospodářské smlouvy a závazky s různými národními podniky. Přímou v hornickém sídlišti zřídil úřadovnu MNV, ustavil sbor důvěrníků lidové správy a z hornického sídliště pocházeli členové plena MNV a komisí.

MNV Šenov stavěl v hornickém sídlišti moderní školu jedenáctiletku, mateřskou školu, dětské jesle. Zařídil tam provizorní kino a staral se o organizační život po stránce politické.

Hospodářský spád hornického sídliště směřoval k západu na Ostravu přes obec Šenov. Kanalizace byla rovněž vyústěna v Šenově a možnost dalšího růstu sídliště byla jedinec na katastru Šenova. Přidělením sídliště do šenovské správy by místní MNV zaručil rozšířit své úřadování v sídlišti. MNV Šenov se zaručil, že zorganizuje v hornickém sídlišti na katastru obce Šumbarku politický život.¹⁸

Spor pokračoval dále. V roce 1954 získal převahu Šumbark, což vycházelo z koncepce vytvoření nového města na tomto území. V srpnu 1954 MNV v Šumbarku podal návrh na územní reorganizaci prostoru Šenov-Šumbark-Bludovice tak, aby obě sídliště (Šenov-Šumbark a Šumbark-Bludovice) s příslušným okrajovým územím byla sloučena v nový samosprávný celek jako základ nového socialistického města. Původní část obce Šumbarku měla být pro svou odlišnou hospodářskou strukturu ponechána samostatně. Řešení však bylo dále odkládáno. Teprve ke konci roku 1954 došlo ke konkrétnímu jednání a návrh byl s nepatrnými připomínkami přijat 25. ledna 1955 radou MNV a o tři dny později plénařním zasedáním ostravského KNV. Spor o sídliště se zakončil dne 1. dubna 1955, kdy byl MNV v Šumbarku pověřen zatímní správou obou sídlišť s hlavním úkolem připravit jejich sloučení a volby do národního výboru nového města.¹⁹

¹⁸ SOkA Frýdek-Místek, f. MNV Šenov 1945-1975, kart.1, inv. č. 3. Místní národní výbor v Šenově dne 5. prosince 1953. Hornické sídliště Šenov-Šumbark – organizace lidové správy.

¹⁹ SOkA Karviná, Kronika obce Šumbark, inv.č. 203, s. 99. SLEZÁK, K.: Šumbark 1945-1955. Opava 1957, s. 17. BENATZKY, J. a kol.: c. d., s. 92.

PETR BEZRUČ A JEHO MOHYLA PŘED TĚŠÍNEM

Josef Bartoň

Sedlišťský sochař Emil Adamec zhotovil z godulského pískovce sochu Poutníka, aby 15. září 2007 připomněl 140. výročí narození významného básníka Petra Bezruče. Monument Poutníka a dvě Múzy zhotovené ze dřeva byly odhaleny na Bezručově vyhlídce v pátek 21. září. Místo pro sochu Poutníka se nachází nad obcí Sedliště ve směru k jihu na Frýdek-Místek na kopci vysokém 374 metrů. Baba, Černá zem a nejnověji Bezručova vyhlídka. Tak probíhalo postupně přejmenovávání téhož kopce. Baba představuje jméno bohyně deštivého mraku a patří do oblasti praslovanské mytologie. Černá zem připomíná zdejší barvu půdy. Bezručova vyhlídka odkazuje k autorovi Slezských písní Petru Bezručovi. Kopec je také opředen legendou o spícím vojsku ukrytém v jeho nitru.

Na tomto místě mohla být dosti dávno mohyla Petra Bezruče jako poslední básníkově místo. Básník Petr Bezruč napsal v roce 1914 do Klimkovic Joži Vochalovi jako tajemníkovi Slezské výstavy, která se však kvůli 1. světové válce stejně nakonec neuskutečnila, tuto báseň.

*Má kolébka byla při Opavě,
má duše byla při Ostravě,
mé srdce bilo při Lučíně,
má mohyla buď při Těšíně.
A co řek jsem, přejdiž ráno
jak noc svým stínem,
nebudiž mne vzpomínáno,
dokud žiju před Těšínem.*

Tato báseň „vyvolala v nás myšlenku, aby pro jeho pohřební místo byla připravena mohyla před Těšínem. Tehdy za nejvhodnější takové místo byla označena jeho zamilovaná Baba v Sedlišťích. Mohyla před Těšínem tu měla být postavena ve formě vyhlídkové věže jako první pomník Petra Bezruče vůbec. Sám

*básník Petr Bezruč s návrhem a místem souhlasil s jedinou podmínkou, že za jeho života myšlenka mohyly Petra Bezruče nebude uveřejněná.*¹

V básni je přání i náznak, je zde i výzva stejně jako obava z možného neutajení.

Návrh mohyly Petra Bezruče zpracovali akademický sochař František Juraň z Příbora a architekt inženýr Ludvík Juroš z Frýdku. 28. října 1928 na velké slavnosti v Sedlišťích byla vznesena potřeba prvního pomníku Petru Bezručovi. Návrh opatřil tehdy razítkem Lašského národopisného sdružení Sedlišťané /LNSS/ a podpisem jeho předseda Joža Vochala.

Vpředu mohyly měl být reliéf akademického sochaře Františka Juraně představující Petra Bezruče, jak se setkává na Lysé hoře s Ondrášem, a na druhém reliéfu, jak se potkává s markýzem Gero. Mohyla měla být vysoká až 10 metrů v podobě Lysé hory a zakončena Piastovskou věží jako rozhlednou s cimbuřím. Bohužel Zemský výbor v Brně a Státní památkový úřad v Brně neschválili uskutečnění projektu.

A tak vznikla pouze náhradní památka s názvem Osvobozená země, která představuje čtyřboký jehlan ukončený pluhem na čtvercové ploše a pod ním nápisy Půda, Práce, Chléb, Mír, která byla odhalena 4. září 1932.

V roce 2008 si obec Sedliště připoměla 100. výročí ustavení společenství později nazvaného Lašské národopisné sdružení Sedlišťané neodmyslitelně spojené s osobnostmi Joži Vochaly (1892–1965) a Antonína Ferdinanda Stříže (1895–1977). Toto sdružení sehrálo významnou roli ve studiu minulosti obce včetně sběratelské činnosti soustřeďované do tzv. lašských jizeb.

Znamé byly také výroční “posudky“ tohoto sdružení, na kterých badatelé podávali přehledy svých průzkumů. Opakovaně je i zde připomínána osobnost Joži Vochaly. Poprvé v historii obce její zastupitelstvo schválilo v jubilejním roce 2005 udělení čestného občanství in memoriam Joži Vochalovi za jeho mimořádný přínos

¹ Vochala J.: IV. Část kroniky Sedlišť, archiv muzea Lašská jizba, 1962, nestránkováno

pro rozvoj vzdělávací, kulturní a osvětové práce v obci Sedliště. O rok později obdržel čestné občanství in memoriam i další významný občan Antonín Ferdinand Stříž za zásluhy o zachování lašských tradic v obci Sedliště.

Abychom ještě přiblížili a ozřejmili historické okolnosti, vlastenectví i situaci a prostředí, rád bych uvedl dvě zajímavosti: ta první se týká písně na způsob "Hymny" jako vroucího vyznání úcty a lásky k rodné zemi, kterou Slezané neměli.

Takový pocit zakoušeli už na konci 19. století při zájezdu v roce 1884 do Prahy na návštěvu Národního divadla, kdy byly zpívány jak „Kde domov můj“, tak i „Moravo, Moravo“. Proto farář dr. Antonín Gruda zajel do Prahy a požádal básníka Jana Nerudu, aby pro Slezany složil píseň – hymnu. Pro zaneprázdnění však Jan Neruda (1834-1891) Slezanům nevyhověl, ale napsal svému blízkému příteli Adolfu Heydukovi (1835-1923) a požádal ho, aby pro Slezany složil hymnu. „*Jsi tak šťasten ve věcech podobných.....Máš prostý, jasný tón a cit. Výbornou národní formu. Zvěčni se, napiš ten text*“.² Pootavský slavík, jak byl Adolf Heyduk nazýván pro svou písňovou formu s jakou velmi lehce a přesně vyobrazil českou krajinu, Slezanům vyhověl. Po napsání Jan Neruda odpověděl: „*Slezanům se líbí. Je jasný a prostý*“.³ Nápěv zkomponoval Eduard Bartoníček /1855 -1915/, který působil jako sbormistr v Moravské Ostravě. A tak Slezané dostali své hymny, s poetickým obsahem a konkretizací, velebným a nadšeným zpěvem: „*Ve spojení sester obou.....jen svých práv a činů hled*“.⁴

A ještě druhé připomenutí: Od lidové básnířky Olgy Tlučkové (1921) jsem před léty dostal Písničku pro Josefa Vochalu. Tak se jmenují nedatované verše a noty, u nichž je uvedeno jen jméno Pavla Zogaty (1907–1985), legendárního slezského gajdoše (dudáka) z Hřčavy. Oceňuje v nich Sedlišťany a Jožu Vochalu jako

² Dopis Jana Nerudy Adolfu Heydukovi 25. 3. 1885, in Slezské zemi IX, Matice slezská odb. Frýdek-Místek, 1998, str. 2

³ Dopis Jana Nerudy Josefu Lvovi, 3. 4. 1885, in Slezské zemi IX, Matice slezská odb. Frýdek-Místek, 1998, str. 4

⁴ Slezské zemi IX, Matice slezská odb. Frýdek-Místek, 1998, str. 3

jejich “patrona“ a “buditele“, který „našel hrčavskum dědžinym“. Takové jsou první dvě sloky z celkových šesti, každá o čtyřech verších.

*Na Hračavym dlugi roky
tančila se ověňžoki,
hej, za Hračavym za lasami
grajum gajdy s husličkami.*

*Patrun tych hor, tego kraja
buditel Joža Vochala,
hej Počul, co po dlugi časy
čuly jyny gruně, lasy.*

Autorovi stačila jedna sloka, abychom se tolik toho dozvěděli o Hřčavě, místo děje, mluva, tanec ověňžok, o kterém mluví Ivo Stolařík jako o jednom z nejstarších tanců ve Slezsku a na našem území vůbec,⁵ dále ještě hudebnost a hudební umění, které odkazuje na gajdošskou hudbu ve složení gajdy a housle. Verše svědčí také o velké úctě a váze Joži Vochaly a také o velkém záberu činnosti LNSS nejen na Jablunkovsku.

Vraťme se ke sdělení v úvodu, že na kopci v Sedlišťích mohla stát mohyla Petra Bezruče. Mohla a dlouho nebyla. Nadlouho však zůstávalo povědomí o básníku Petru Bezručovi a jeho cestování. Bezručová vyhlídka pak sloužila různým slavnostním příležitostem. Změna nastala až v roce 2007. Sedlišťský sochař Emil Adamec se rozhodl vzdát poctu básníku Petru Bezručovi a využil k tomu datum 15. září 2007, den 140. výročí básníkovy narození. Přijít na námět, připravit náčrt a model chvíli trvalo.

Slezské písně jako inspiraci vozil s sebou po světě. Nakonec pojmenování vzešlo z drobné Bezručovy básně „Na pěkné vyhlídce“, v níž se dvakrát opakuje verš „Poutníče milý z doliny“. Pojmenování monumentu bylo na světě – Poutník. Je mnohoobsažné. Původní význam posouvá jeho obsah až do praslovanštiny jako cesta, chůze.

⁵ Stolařík, I.: Hradčava, Krajské nakladatelství Ostrava, 1954, str. 238

Jazykoví odborníci přisazují k němu také latinské slovo pons, v překladu most, mořská úžina a ještě jako putování ve smyslu náboženském. Pojmenování je docela opodstatněné. Petr Bezruč se ve Slezských písních na nejednom místě vyznává z „tuláctví“, z věčného cestování i z návratů: „Z dědiny k dědině chodil jsem horkem,/ horkem a zimou a sněhem a deštěm“ (báseň „Já“), „Za ruku otec/ vedl mě dolem a vedl mě horem“ (báseň Hrabýň), „Odru jsem přešel“ (Hučín), „Na Frydlant bylo jít z Ostravy“ (Rybníky nad Paskovem), „Z Ostravy jdu do Těšína“ (Z Ostravy do Těšína), „V Beskydách jsem cestu ztratil“ (Idyla ve mlýně), „běžel tebou vsi má švarná“ (Děrné), „Po letech, po letech v rodnou mou ves/ vrací mne života příval“ (Návrat).

Také materiál pro Poutníka nemohl být odjinud než z oblasti, kterou Petr Bezruč prošel křížem krážem. Modrozelený godulský pískovec pochází z kamenolomu v Řece a věnovaly jej Lesostavby z Frýdku-Místku.

Emil Adamec si uvědomil, že něco při odhalení monumentu zůstalo nezodpovězeno a z Hongkongu poslal toto vysvětlení: *„Múzy jsou zhotoveny z červeného dubu a jasanu. Původní (ještě Plesenský – na sympoziu v Plesné u Ostravy) název první Múzy byl Baba – Nesmrtelný I, z čehož vyplývá také volné pokračování série 8 Nesmrtelný a 8 Bab. Název Múza stále nese prvky předchozích soch. Pokud se liší od předchozích Bab, tak zejména jejich výškou, materiálem a Múzy č. I (té z červeného dubu) jsou prvky maorské a polynéské ornamentální řezby (patrné na boku sochy) a jsou také jakousi vzdálenou vzpomínkou na sochu Baba ve větru na Novém Zélandu.*

Postava Poutníka symbolizuje neznámého poutníka, v případě Petra Bezruče Poutníka – básníka. Poutník stojí ve volném postoji, na zádech nese svazek knih, v rukou dále drží knihu a dýmku (charakteristické pro Bezruče). Jako u mých předchozích realizací i trojšoší na Bezručově vyhlídce je sochami v procesu, tj. každá část tohoto sousoší je konečná, ale zároveň proměnná v budoucích fázích procesu, tj. budoucí detaily například na soše Poutníka budou vznikat časem podle mých dalších poutí v následujícím sledu. Plánují nyní cestu do Číny, pak do Mexika a Quatemaaly a na Nový Zéland, pokud se nic do té doby nezmění.“

Naplnila se tak mnohaletá přání Lašského národopisného sdružení Sedlišťané a dalších jejich následovníků, ale především přání Joži Vochaly. Tak se uskutečnila i prosba básníka Petra Bezruče mít „mohylu“ před Těšínem.

Sochy na Bezručově vyhlídce v Sedlišťích

ZPRÁVY O LITERATUŘE

Al Saheb, Jan – Tofel, Stanislav – Vašutová, Lenka: **Z archivů a ze vzpomínek aneb vybrané kapitoly z dějin Čeladné**. Čeladná 2008, 96 s., ISBN 978-80-25416-75-4

Ačkoliv beskydská Čeladná dodnes postrádá souhrnné monografické zpracování své více než čtyřsetleté historie, není už minulost této severomoravské obce zcela neprobádaná. V rámci svého topografického kompendia Moravy se o dějinách obce, i když pouze okrajově, poprvé zmínil rajhradský benediktin a příborský rodák Řehoř Tomáš Volný (*1793-†1871) již v první polovině 19. století. Na Volného navázali učitelé Jiří Felix a Emil Bordovský.¹ Za

první podrobnější zpracování dějin Čeladné můžeme považovat vlastivědného průvodce z roku 1989.² Stručný přehled historie obce do roku 1848 pak ve svých místopisných přehledech nastínil Rudolf Žáček.³ Ponecháme-li stranou některé diskutabilní kompilační brožury a články především posledních dvou desetiletí, zjistíme, že pozornost historiků dosud z minulosti malebného údolí říčky Čeladenky přitahovaly nejstarší dějiny místních železáren⁴

¹ WOLNÝ, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren, Topographisch, Statistisch und Historisch Geschildert*. Brünn 1835, s. 157; FELIX, Jiří: *Frenštátský okres. Vlastivěda moravská*. Brno 1908, s. 160–170; BORDOVSKÝ, Emil: *Hejtmanství místecké. Příručka k počátečnému vyučování zeměpisnému na školách obecných*. Frenštát 1913, s. 17–19.

² BOGAR, Karel – KOVÁŘ, Josef – ŽÁČEK, Rudolf: *Čtení o Čeladné. Vlastivědný průvodce partyzánskou obcí a okolím*. Frýdek-Místek 1989.

³ ŽÁČEK, Rudolf: *Pobeskydí od husitství do Bílé hory*. Frýdek-Místek 1986, s. 46–47; TÝŽ: *Pobeskydí v letech 1618-1848*. Frýdek-Místek 1992, s. 51–52.

⁴ ŽÁČEK, Rudolf: *Tradice hutní výroby na Čeladné. Pobeskydí, 1979, č. 2, s. 32–33; TÝŽ: K počátkům železářské výroby na Čeladné. Těšínsko*

a otázky spojené s tzv. pasekářskou i valašskou kolonizací.⁵ Mezi další poměrně známé reálie patří také život i dílo řídicího učitele, významného básníka Josefa Kaluse (*1855-†1934),⁶ a především některé klíčové momenty z období protektorátu, které díky aktivnímu a hrdinnému zapojení zdejšího obyvatelstva do protinacistického odboje přinesly obci zasloužené označení „partyzánská“.⁷

Prvním pokusem o komplexní shrnutí především starších dějin Čeladné se stala počátkem loňského roku vydaná publikace *Z archivů a ze vzpomínek aneb vybrané kapitoly z dějin Čeladné*. Jejím cílem bylo osvětlení některých dosud opomíjených či méně známých témat především z dávnější čeladenské minulosti, také jejich začlenění do širšího kontextu v rámci hukvaldského panství a této části severovýchodní Moravy. Genezi sledované sídelní lokality, jež je spjata s existencí drobné středověké fortifikace na vrchu Kozinec⁸ a především s pasekářskou a valašskou kolonizací tzv. Zadních hor, podal na bázi přístupných archivních pramenů a dosavadní odborné literatury téměř vyčerpávajícím způsobem historik Muzea Těšínska Jan Al Saheb v kapitole *Vznik a počátky*

23, 1980, č. 4, s. 36–37; TÝŽ: *Počátky hutnictví v Pobeskydí*. Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 8, 1990, s. 45–61.

⁵ Nejnověji s uvedením starší literatury VAŠUTOVÁ, Lenka: *K valašské a pasekářské kolonizaci v Čeladné*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 9, 2008, s. 52–63. AL SAHEB, Jan (ed.): *Urbář hukvaldského panství z roku 1581. Komentovaná edice*. Frýdek-Místek 2008.

⁶ Např. BOGAR, K. – KOVÁŘ, J. – ŽÁČEK, R.: c. d., s. 15–19.

⁷ Z četné literatury např. KOVÁŘ, Josef: *Protifašistický odboj v Pobeskydí*. Frýdek-Místek 1981, s. 25–53. Dramatické události spjaté s působností několika partyzánských skupin v rozlehlém katastru obce beletristicky ztvárnil IVANOV, Miroslav: *Akce Tetřev. Svědectví o partyzánské skupině*. Praha 1974.

⁸ Této lokalitě věnovali již pozornost BORIS, Milan: *Kde stávala tvrz Kozinec?* Pobeskydí, 1981, č. 2, s. 41–43; KOUŘIL, Pavel: *Středověká fortifikace nad Čeladnou v poloze zvané Kozinec (okr. Frýdek-Místek)*. Přehled výzkumů 1983. Brno 1985, s. 66; KOUŘIL, Pavel – ŽÁČEK, Rudolf: *Drobná středověká opevnění v Beskydech a otázka jejich klasifikace*. Časopis Slezského muzea, série B 35, 1986, č. 1, s. 97–138.

obce (s. 9 – 24). Ze závěrů jeho výzkumu vyplývá, že obec byla založena pravděpodobně v rozmezí let 1570-1580.⁹ Na tuto studii plynule navázala zdejší rodačka, historička a archeoložka Lenka Vašutová. Formou cenné mikroanalýzy ve dvou kapitolách *Obyvatelstvo obce do roku 1848* (s. 25 – 54) a *Hospodářské poměry poddaného obyvatelstva* (s. 55 – 68) poměrně plasticky rekonstruovala hospodářský a sociální obraz obce v plynulém toku dvou století, a sice od počátku 17. století až do zániku vrchnostenské správy v roce 1848. Nutno podotknout, že tyto dvě stati, tvořící nosnou část publikace, jsou zcela původním zpracováním na bázi rozsáhlých autorčiných archivních výzkumů především v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě a Moravském zemském archivu. Stranou v publikaci nezůstaly také otázky spjaté s nejstarší církevně správní příslušností obce a počátky zdejšího kostela v kapitole *Nejstarší sakrální stavby v Čeladné* (s. 69–75), které se již dříve dostaly do centra pozornosti Jana Al Saheba a byly nedávno publikovány.¹⁰ Poněkud odlišný metodologický přístup zvolil Stanislav Tofel nabízející v *Zamyšlení nad původem názvu obce* (s. 6–8) novou interpretaci etymologie Čeladné. Rozpaky pak budí jeho místy subjektivně laděná kapitola *Skalnitě* (s. 77–88). Právě toto pojednání o rázovité místní části vybočuje z chronologicky uzavřeného rámce předchozích kapitol svým záběhem do současnosti. Jednotnost práce narušuje také četnými spekulativními konstrukcemi a slohovou i výrazovou toporností. Na rozdíl od předchozích kapitol nejsou Toflovy stati opatřeny poznámkovým aparátem. Celkově je však nutno ocenit vzácně se vyskytující kooperaci

⁹ Autor se k problematice vrací v článku AL SAHEB, Jan: *K počátkům obce Čeladná*. Těšinsko 52, 2009, č. 1 (v tisku).

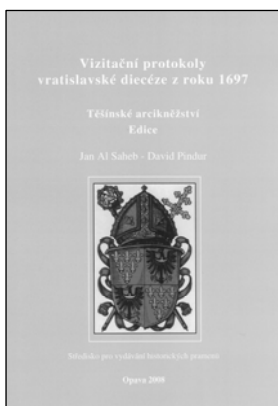
¹⁰ AL SAHEB, Jan: *Dějiny farnosti Frýdlant n. O. do konce 18. století*. Ostrava 2005; TÝŽ: *Zaniklý dřevěný kostel sv. Filipa a Jakuba v Čeladné*. Těšinsko 48, 2005, č. 4, s. 16–20; TÝŽ: *Výstavba „josefínských“ kostelů na hukvaldském panství koncem 18. století*. Těšinsko 49, 2006, č. 4, s. 8–16. Varhanám současného farního kostela sv. Jana Nepomuckého věnoval pozornost KRÁTKÝ, Jirí: *Varhany v Čeladné aneb Pocta romantickému varhanářství*. Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku 6, 2005, s. 57–66.

odborníků a místního badatele – laika, který je zároveň i pamětníkem. Tato spolupráce ostatně stála za zrodem této publikace.

I přes rozdílné a osobité přístupy jednotlivých autorů ke zpracování materie představuje tato rozsahem nevelká, zároveň však faktograficky nabitá práce cenný a nepřehlédnutelný příspěvek k minulosti Čeladné a stane se jistě základem k budoucímu komplexnímu zpracování jejich dějin. Místním občanům i širší veřejnosti se dostal do rukou zajímavý a čtivý text, nabízející dosud málo probádané pohledy do průběhu toku staletí v životě horské obce a jejího svérázného obyvatelstva.

David Pindur

Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): **Vizitační protokoly vřatislavské diecéze z roku 1697. Těšínské arcikněžství. Edice. Prameny k dějinám Slezska 11.** Středisko pro vydávání historických pramenů, Opava 2008. 43 s. ISBN 978-80-86224-72-5

se dnes nacházejí na území Polské i České republiky. Jde

Po dvou letech přichází autorská dvojice Jan Al Saheb a David Pindur s dalším svazkem vizitačních protokolů, tentokrát zaměřených na oblast těšínského arcikněžství.¹ To vzniklo na základě rozhodnutí vřatislavského biskupa Karla Ferdinanda Vasy v polovině října roku 1654 a bylo jedním z prostředků rekatolizačních snah po smrti poslední těšínské kněžny z rodu Piastovců Alžběty Lukrécie. Edice obsahuje velmi cenné pramenné informace o farnostech, které

¹ Předchozí ediční počín věnovaný frýdeckému arcikněžství stručně představen na stránkách osmého čísla tohoto periodika Irenou Korbelařovou (s. 185–186).

o Dubovec (p. Dębowiec), Holešov (p. Goleszów), Horní Lištnou, Jablunkov, Puncov (p. Puńców), Ropici, Skočov (p. Skoczów), Strumeň (p. Strumień), Těrlicko, Těšín (p. Cieszyn), Vendryni, Hnojník a Střítež (poslední dvě ve sledovaném období neobsazeny).²

Jedenáctý svazek ediční řady „Prameny k dějinám Slezska“ autoři opatřili stručným, i když informačně velmi hodnotným úvodem, ve kterém s odkazy na četnou literaturu shrnuli správní vývoj katolické církve v Těšínském knížectví a zhodnotili předložený pramen. Po ediční poznámce a soupisu zkratk následuje kritické zpřístupnění latinsky psaných vizitačních protokolů. Pečlivá transkripce textu je doplněna o věcné poznámky pod čarou, které se ale omezují pouze na jednotlivé sídelní lokality. Navíc u obcí ležících dnes v polské části Těšínska schází bližší určení dle správního rozdělení oblastí; autoři vždy uvádějí jen „*obec v Horním Slezsku, dnes Polsko*“. Součástí komentované edice by také měla být identifikace osob obsažených v textu pramene doplněná literaturou, příp. primárními prameny. Jde zejména o šlechtické držitele (např. Kazimír II., Borek z Roztropic, Gurecký z Kornic ad.) a vyšší církevní hodnostáře (Václav Otík z Dobřan ad.). Zčásti tento drobný nedostatek nahrazuje osobní rejstřík, ve kterém jsou uváděny profese i s místy působení. Snazší orientaci v publikaci zajišťuje rejstřík místní.

Vizitační protokoly pořizené opolským arcijáhнем Martinem Teofilem Stepheciem z Thursternu v roce 1697 jsou v současné době deponovány v arcidiecézním archivu ve Vratislavi a tudíž mnohým regionálním badatelům z Těšínska hůře dostupné. Je proto velmi potěšující, že autoři soustavně a s velkou pílí obohacují poznání nejen církevních dějin bývalého Těšínského knížectví jedinečnými edičními počiny i samostatnými studii³

² Vizitace z hnojnické farnosti byly připojovány k frýdeckému arcikněžství. Viz AL SAHEB, Jan – PINDUR, David (edd.): *Vizitační protokoly vratislavské diecéze z roku 1697. Frýdecké arcikněžství. Edice. Prameny k dějinám Slezska 7*. Opava 2006, s. 33.

³ Pro farnosti těšínského arcikněžství výběrově srov. PINDUR, David: *Konflikt ve Stříteži „tu neděli po Nanebevstúpení Pána Krista léta 1661“*.

a napomáhají tak doplňovat a opravovat starší historiografické práce, které se mnohdy stávají podklady pro populárněji zaměřené (obrázkové) publikace, na jejichž stránkách se bohužel vyskytuje až příliš mnoho polopravd a nepodložených informací. Z vizitací se totiž historik doví celé spektrum údajů např. o církevní správě, architektuře a hmotném zajištění sakrálních staveb, liturgii, školství, demografii (počty praktikujících), sociálním zázemí farníků, kulturních a hospodářských poměrech v jednotlivých lokalitách ad. Bez znalosti těchto pramenů bychom tedy bezesporu byli ochuzeni o mnohé cenné informace, a proto popřejme autorům zdárné pokračování této ediční řady, ve které by ještě měly následovat svazky věnované bílskému, fryštátskému a vladislavskému arcikněžství.

Radim Jež

Těšínsko 49, 2006, č. 2, s. 1–7; TÝŽ: *Z dějin farnosti Ropice v 17. století*. Těšínsko, 2007, č. 1, s. 14–19; TÝŽ: *Případ „apostaty“ Adama Myšky z Jablunkova*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 8, 2007, s. 69–86; TÝŽ: *Zaniklý dřevěný kostel sv. Bartoloměje v Třanovicích*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 7, 2006, s. 53–67; BALAS, Pavel – PINDUR, David: *Spor o pohřbení apostaty v Puncově roku 1712. K 300. výročí Altranstädtské konvence*. Těšínsko 50, 2007, č. 4, s. 10–15.

PŘEHLED DOSUD VYDANÝCH SBORNÍKŮ SOKA FRÝDEK-MÍSTEK

Sborník SOKA Frýdek-Místek 1, 1999, 62 s.

- *Matějová, A.*: Nad minulostí a současností Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku
- *Adamec, T. - Lepíková, K.*: Místek v době Vincence a Karla Procházkových
- *Adamec, T.*: Železnice a přehrada
- *Lepíková, K.*: Letákové aféry na Reálném gymnáziu v Místku
- *Michna, R.*: Ochotnické divadlo v Místku
- *Krpecová, P.*: Obyvatelstvo Palkovic podle rodin a domácností před první světovou válkou
- *Adamec, T.*: Frýdek - Lipina, 24. srpna 1924
- *Mateášová, O.*: Listiny archivu města Místku

Sborník SOKA Frýdek-Místek 2, 2001, 92 s.

- *Adamec, T.*: Drama o dvou jednáních aneb Jak se slučovaly a rozlučovaly obce Ostravice, Staré Hamry a Bílá
- *Palák, M.*: Lokalizace míst spojených s pobytem Vladimíra Vaška - Petra Bezruče v Místku v letech 1891-1893
- *Michna, R.*: Počátek a vývoj regionálního divadelnictví na Frenštátsku, Brušpersku a Místecku do roku 1945
- *Vojkovský, R.*: Na silnici do Beskyd za první republiky
- *Lepíková, K.*: Jak se u nás kdysi léčilo?
- *Adamec, T.*: Vzpomínky ruského legionáře Antonína Zelinky z Palkovic

- *Matějová, A.*: Dr. Rudolf Janda - první předseda MěstNV ve Frýdku-Místku
- *Mateášová, O.*: Listiny města Frýdku
- Zprávy a drobnosti

Sborník SOkA Frýdek-Místek 3, 2002, 98 s.

- *Adamec, T.*: Odbojová organizace Lvice na Frýdlantsku
- *Matějová, A.*: Trojanovické školy
- *Lehkoživová, I.*: Frýdek a Místek v roce 1935 z pohledu regionálního tisku
- *Lepíková, K.*: Okrašlovací spolek ve Frýdku
- *Širc, A.*: Vývoj bavlnářského a vlnářského průmyslu v Pobeskydí v letech 1945 až 1948
- *Michna, R.*: Osudy staré frýdecké radnice aneb historická památka či "prohnilá barabizna"
- *Lepíková, K.*: O sirce, slámě a fazolu aneb Pověsti a pověry našich vesnic
- *Kukuczka, J.*: Bohumil Pavlok (1922-2002)
- *Adamec, T.*: Vzpomínky ruského legionáře Antonína Zelinky z Palkovic, 2. část
- *Mateášová, O.*: Listiny města Brušperku

Sborník SOkA Frýdek-Místek 4, 2003, 100 s.

- *Adamec, T.*: Z historie obecné školy na Gruni
- *Mateášová, O.*: Jak vznikla škola v Horních Datyních?
- *Lepíková, K.*: Spoř ve dnech dobrých pro čas nouze (Z historie Místecké spořitelny)
- *Janas, K.*: Rozpad Československa v marci 1939 a jeho dopad na obyvatelstvo Pobeskydia
- *Palák, M.*: Po stopách Leoše Janáčka na Hukvaldech a v Rychalticích

- *Lipowski, R.:* Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny v Místku
- *Lehkoživová, A.:* První válečný rok československého parašutisty Vladimíra Řezníčka
- *Matějová, A.:* Historický vývoj okresních úřadů Frýdek a Místek
- *Lepíková, K.:* Stavební úpravy kostela sv. Jošta ve Frýdku se zvláštním zřetelem na restaurování oltářů v jeho interiéru
- *Adamec, T.:* 100 let od narození Dominika Drobiše
- *Adamec, T.:* Milan Klega pětasedmdesátiletý

Sborník SOKA Frýdek-Místek 5, 2004, 144 s.

- *Adamec, T.:* Hříšní lidé ve Frýdku a Místku ve třicátých letech
- *Matějová, A.:* Paskov za světové války
- *Pindur, D.:* 330 let od začátku výstavby kamenného kostela v Bruzovicích
- *Al Saheb, J.:* Počátky školství v Ostravici
- *Juřák, P.:* Katolická akce na Frýdecko-Místecku
- *Šrubař, D.:* Klášter sester boromejek ve Frýdlantu nad Ostravicí a rozvoj tohoto řádu na Moravě v 19. století
- *Al Saheb, J.:* Řeka Ostravice a její místo v dějinách Frýdlantu nad Ostravic
- *Matějová, A.:* Anabáze českých středních škol vyhnaných v roce 1938 z Těšínska
- *Janás, K.:* Pobeskydie - základňa nemeckej armády při potlačání slovenského národného povstania
- *Dvořák, J.:* Paraskupina Wolfram - bojový výsadek ze Západu
- *Juřák, P.:* Sportovní klub Sparta Dobrá
- *Adamec, T.:* Jak to bylo dříve s počasím

- *Adamec, T.:* Malé momenty z Velké války

Sborník SOkA Frýdek-Místek 6, 2005, 180 s.

- *Al Saheb, J.:* Z dějin palkovického kostela sv. Jana Křtitele v 16. století
- *Pindur, D.:* Vznik panského dvora v Sedlišťích
- *Lipowski, R.:* Sňatky obyvatel města Frýdku v průběhu 17. - 19. století
- *Al Saheb, J.:* Charitní péče ve frýdlantské farnosti na přelomu 18. a 19. století
- *Krátký, J.:* Varhany v Čeladné aneb Pocta romantickému varhanářství
- *Šupina, J.:* Šebestián Vrána
- *Šrubar, D.:* Vznik kostela sv. Bedřicha v Bílé
- *Sed'a, R.:* Ohlédnutí za studenty mateřského gymnázia v Místku v letech 1895 – 1918
- *Adamec, T.:* Podle paragrafu 95
- *Juřák, P.:* Památky sakrálního charakteru na katastru města Brušperka
- *Bogar, K.:* Černá a bílá Elišky Servátkové
- *Adamec, T.:* Uč se dítě moudrým býti

Sborník SOkA Frýdek-Místek 7, 2006, 182 s.

- *Adamec, T.:* Z historie Státního okresního archivu Frýdek-Místek
- *Pindur, D.:* K těšínsko-uherským vztahům na sklonku středověku
- *Müller, K.:* K nejstarším pečetím Frýdku a Místku z poloviny 16. století
- *Al Saheb, J.:* Pobyt vojska těšínského knížete Adama Václava na Místecku roku 1603

- *Pindur, D.*: Zaniklý kostel sv. Bartoloměje v Janovicích
- *Vojkovská, E.*: Nástin dějin farnosti Ropice na počátku 19. století a výstavba kostela Zvěstování Panny Marie a sv. Kateřiny
- *Lipovski, R.*: Usídlování židovského obyvatelstva v Místku a v Koloredově
- *Maršálek, P.*: Testament Jiřího Pitla, frýdlantského dědičného fojta, z roku 1820
- *Oliva, M.*: Z historie frýdlantské radnice
- *Krátký, J.*: Práce kvapná, málo platná. Varhany kostela sv. Cyrila a Metoděje v Chlebovicích
- *Juřák, P.*: Založení a počátky brušperské lékárny U matky Boží
- *Sedla, R.*: Těžké začátky místeckého gymnázia
- *Matějová, A.*: Česká škola ve Frýdku nebyla samozřejmostí
- Zprávy o literatuře
- Pozvánka na výstavu

Sborník SOkA Frýdek-Místek 8, 2007, 195 s.

- *Adamec, T.*: Státní okresní archiv Frýdek-Místek v roce 2006
- *Al Saheb, J.*: Instrukce olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova pro úředníka hukvaldského panství z roku 1570
- *Jež, R.*: Inventář pozůstalosti Václava Skrbenského z Hříště a na Šenově z roku 1590
- *Al Saheb, J. - Maršálek, P.*: Soupis sirotků hukvaldského panství z roku 1663
- *Pandur, D.*: Případ „apostaty“ Adama Myšky z Jablunkova

- *Vojkovská, E.*: Příspěvek k stavebnímu vývoji kostela sv. Kateřiny ve Vendryni od konce 18. století do počátku 20. století
- *Běrská, P.*: K počátkům školy ve Skalici
- *Maršálek, P.*: P. František Halfar, autor frýdlantské farní kroniky
- *Müller, K.*: K heraldickým památkám hradu Hukvaldy
- *Lipovski, R.*: Povodeň z r. 1880 v relacích místeckého a brušperského četnictva
- *Myška, M.*: Beskydská krčma Bebek
- *Adamec, T.*: Co prozrazuje dochovaná korespondence o místeckém pomníku padlým
- *Matějová, A.*: Okresní dům sociálních služeb TGM
- Zprávy o literatuře
- Výstava - Morava a Slezsko na starých mapách

Sborník SOkA Frýdek-Místek 9, 2008, 184 s.

- *Adamec, T.*: Státní okresní archiv Frýdek-Místek v roce 2007
- *Jež R.*: Nové poznatky ze sklonku života těšínského knížete Kazimíra II. († 1528)
- *Al Saheb, J.*: Případ dluhů vladyky Jiříka Fajtla z Pomanzed (k pauperizaci drobné nižší šlechty v 16. století)
- *Vašutová, L.*: K valašské a pasekářské kolonizaci v Čeladné
- *Sysalová, P.*: Fenomén frýdlantských železáren
- *Pindur, D.*: Barokní mecenát severomoravských měšťanů na příkladu manželů Vidomusových z Místku
- *Müller, K.*: Nejstarší (velká) pečeť města Jablunkova
- *Vojkovská, E.*: Působení těšínského stavitele Josefa Drachného na Frýdecku

- *Myška, M.:* Beskydská krčma Horák na Morávce –
Nytrové
- *Matějová, A.:* Podzim 1938 na Těšínsku
- *Adamec, T.:* Několik poznámek k pracovnímu útvaru
č. 402
- Zprávy o literatuře
- Výstava Zapomenutý Frýdek-Místek

Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 10

Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv

Frýdek-Místek v roce 2009

Počet stran: 184

Odpovědný redaktor: PhDr. Tomáš Adamec

Výkonný redaktor: PhDr. Tomáš Adamec

Redakční rada: PhDr. Tomáš Adamec, PhDr. Alena Matějová,

Mgr. Radomír Michna

Tisk: Tiskárna u Národního domu

Palackého 134, 738 02 Frýdek-Místek

Počet výtisků: 250

ISBN 978-80-86388-61-8

ISSN 1214-6951

